

Οδυσσέας Χατζόπουλος

[ΓΙΑ ΤΟΝ Σ.Α. ΣΚΑΡΤΣΗ]

Ο γραπτός λόγος συνήθως αναπτύσσει στη δική του «ψυχρή» σφαίρα, το άμεσο, «πραγματικό» βίωμα. Το μικρό τούτο σημείωμα, όμως, εξαντλείται, σύντομα και «θερμά» στη βεβαιότητα που μου δημιούργησε —και συνεχίζει— η γνωριμία και η φιλία μου με τον Σωκράτη Α. Σκαρτσή, από την οποία και πηγάζει.

Στην προσωπικότητα του Σωκράτη Σκαρτσή η πνευματική και η κοινωνική συνείδηση είναι οι δύο προκείμενες που συνθέτουν το ατομικό ήθος. Ποιητής με παρουσία στα γράμματα από τη δεκαετία του '60, φιλόλογος με διδακτικό και ερευνητικό έργο, δόκιμος μεταφραστής, δοκιμογράφος, μελετητής και δημοσιογράφος, με λόγο κριτικό και αποδεικτικό, δίνει το προσωπικό «παράν» του στη γραμματεία μας και γενικότερα στη δημόσια ζωή.

Τον γνωρίζω λίγα σχετικά χρόνια. Περισσότερο γνώριζα το έργο του, το οποίο τώρα αντιμετωπίζω υπό το φως του ανθρώπου Σκαρτσή.

Στο έργο αυτό, χαράζει και συνάμα καταλύει τα όρια της ποιητικής αγωνίας με τον οξύ λόγο του που, πέρα από την επέμβαση σε ό,τι λέμε «πραγματικότητα», πέρα από τη διερμηνεία της, με τους όρους της δικής του εσωτερικότητας, είναι ένα ρητό αίτημα για γλωσσική γνησιότητα, για αναγωγή της ποιητικής γλώσσας στα πρωταρχικά στοιχεία της· τεχνητές εκζητήσεις αδύνατο να προσγραφούν στο εκμαγείο αυτής της «πρώτης» ποιητικής αλήθειας: ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι, με τον τρόπο του, φυσιολόγος της ποιητικής γλώσσας, και αυτό είναι, κατά τη γνώμη μου, από τα κύρια γνωρίσματα στο έργο του, αυτό που ενεργοποιεί εικόνες και σχήματα στην ιδιότυπη αλληλουχία τους, που νομοθετεί —ποιητικά— την περίχωρο του λόγου του στο μη συμβατικό.

Ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι πρωτογενώς δημιουργός και όταν μεταφράζει, είτε τον E. E. Cummings είτε τον Ησίοδο και τους άλλους αρχαίους ποιητές. Εδώ, μάλιστα, μπορώ προσωπικά να καταθέσω για την ανεπιφύλακτη αποδοχή και ανταπόκρισή του στην προσπάθεια του «Κάκτου» να εκδώσει τα έργα των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Όταν του ζήτησα να συμμετάσχει, απάντησε άμεσα, χωρίς όρους και επιφυλάξεις, και μου έδωσε τον «Ησίοδό» του, όπου μεταγράφει άρτια τον αρχέγονο επικό ποιητικό λόγο στο νεοελληνικό ανάλογό του, τηρώντας τους όρους της αληθινής ποίησης και εκπληρώνοντας τις αξιώσεις της φιλολογικής επιστήμης.

Ο «πολιτικός», εξάλλου, Σκαρτσής, είτε διαφαίνεται μέσα από το ποιητικό αξίωμα, ως εκφρασμένη επίγνωση ιδεών προεκτεινόμενων στη σκηνή του κοινωνικού γίνεσθαι, είτε εκβάλλει κατευθείαν στην περιοχή του συλλογικού, «οργανικά» και «παραγωγικά», είναι άμεση ακολουθία του δημιουργού. Τέτοιου χαρακτήρα είναι η παρέμβασή του στα δημόσια πράγματα, μέσω του Τύπου ή στον θεσμό του Συμποσίου Ποίησης στην Πάτρα, όπου η δραστηριότητά του είναι καίρια, ή ακόμα και στη διδακτική και παιδαγωγική του εργασία. Οι νέοι άνθρωποι, μάλιστα, οι φοιτητές του στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας, θα μπορούσαν να βεβαιώσουν καλύτερα από τον καθένα για την αγάπη του Σκαρτσή προς τη νεολαία και για την ικανότητά του να επικοινωνεί ουσιαστικά μαζί της. Άλλωστε ο ίδιος είναι πραγματικά νέος άνθρωπος, με νεανική ειλικρίνεια και ορμή τονισμένες από την ωριμότητα και την αληθινή γνώση.

Ο κατά περίπτωση ειδικός είναι αυτός που θα μιλήσει αναλυτικά για τους επιμέρους τομείς του έργου του. Εδώ θέλω μόνο να εκφράσω ολιγόλογα κάποιες σκέψεις, τις οποίες μου γεννά η συγγένεια της φιλίας και της εκτίμησης προς ένα ξεχωριστό πρόσωπο της εποχής μας.

Γιάννης Ανδρικόπουλος

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ

Πολύπλευρη και σημαντική η σύγχρονη παρουσία του ποιητή – δοκιμιογράφου Σωκράτη Σκαρτσή στην Πατραϊκή λογοτεχνία και στη νεοελληνική γραμματεία.

Γέννημα και θρέμμα της Πάτρας σπούδασε φιλόλογος, παντρεύτηκε κι έκαμε οικογένεια και υπηρετεί στη μέση εκπαίδευση, στην Αχαϊκή πρωτεύουσα. Έχει γράψει σημαντικές μελέτες για τη γλώσσα, δοκίμια γύρω από τη νεοελληνική λογοτεχνία και έχει τυπώσει πάνω από δεκαπέντε (15) ποιητικές συλλογές.

Τύπωσε το πρώτο βιβλίο ποίησης το 1958 («Η πρώτη γραφή» – τρίστιχα). Ακολούθησαν το ένα μετά το άλλο οι ποιητικές συλλογές οι σπουδαιότερες από τις οποίες είναι:

Λαλώ (1962), *Νερό στις μέρες* (1964), *Δέκα τραγούδια* (1972), *Μέλι στο νερό σήμερα, Σωκράτης Επιταλιώτης Θαλασσινός, Τραγουδίσματα* (1974), *Το πράγμα του κόσμου* (1981), *Πάντα νερό* (1995).

Κυκλοφόρησε ανθολογίες Πατρινής ποίησης κι εξέδωσε τα περιοδικά: *Όστρακα* (1963) με τον Ανδρέα Μπελεζίνη, *Παρουσίαση* (1967) και *Υδρία* (1973).

Δοξαστικός λυρικός ύμνος για το υγρό στοιχείο η ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή.

Ο ίδιος θα εξομολογηθεί:

– «Κυλάει η ζωή μου νερό / λουλούδια φως κι άστρα / κι έξω και μέσα / έξω απ' το νερό και μέσα στο νερό / αυτός είναι ο κόσμος μας...».

Στο «μάρμαρο της άπλας» το νερό κυλάει λεύτερα, ξέγνοιαστα, μελωδικά, χωρίς δεσμεύσεις, χωρίς καλούπια. Κυλάει σ' ολόκληρο το αρμονικό κορμί της ποίησής του, που «το ντύνει ο άνεμος και το γδύνει το φως».

Ο ποιητής μιλάει σιγανά, ευγενικά, αργά και πειστικά. Μιλάει σαν τον φλοίσβο «μέχρι να 'ρθει το κύμα στην καρδιά του», μέχρι ν' ακούσει το ψιθύρισμα της ρίζας, που ψάχνει να βρει το μακρύ δρόμο του νερού. Περιπατάει γυμνός πάνω στις πέτρες και κάτω απ' τ' άστρα. Πάνω του αλλάζει το σκοτάδι με το φως και «στάζει δάκρυα η απορία του στα νερά».

Σε πάνω από 15 ποιητικά βιβλία, που έχει τυπώσει, «φέγγει έντονη η αγάπη του για το υγρό, το θαλασσινό στοιχείο».

Ο ποιητής ξέρει καλά και χειρίζεται περίτεχνα τη λαϊκή λαλιά και κάνει άριστη χρήση της, όχι μόνο σαν ποιητής αλλά και «σαν προφήτης, ιερέας, μάγος». Γιατί ξέρει πως οι λέξεις, οι φράσεις, η γλώσσα, είναι για την ποίηση ουσία πρωτογενής, και μέσ' απ' αυτή περνάνε όλες οι καθημερινές ανθρώπινες στιγμές και γίνονται πνοές ωραιότητας.

Ο χώρος του χωριού του, το αργοκύλισμα των νερών του Αλφειού, ο γλυκός κόσμος της μοναχικής αμμουδιάς, όπου πάει για «να θαλασσωθεί και ν' ανθρωπισθεί», αποτελούν την αρχέγονη, την αέναη, τη βασική μονάδα στην οποία ανάγεται μονίμως και συνεχώς.

Το νερό έκφραση κινούμενης, ζωντανής, ερωτικής, αλαφιασμένης ζωής, περιβάλλει κυκλωτικά, τα πάντα, τα όντα, τους ανθρώπους:

*«Θάλασσα που μπαίνεις
ανάμεσα και μας λες
σταγόνες, κύματα
ποτάμια, λίμνες γαλήνιες...».*

Ο ποιητής είναι μαζί και έμπειρος γλωσσοπλάστης. Όπως τονίζει κι ο Κώστας Λογαράς «βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα ποιητικό και κλασσικό γίνεσθαι...».

Πράγματι, η ευρηματικότητα και η δύναμη σε γλωσσικά σχήματα, είναι το ύφος που έχει επιβάλλει ο ποιητής, καθώς οι λέξεις γίνονται οργανικά κύτταρα που έχουν απόλυτη αμεσότητα με το καθαρό ποιητικό σώμα.

– «Μέσα από τα βιβλία του ξεπηδάει μια ποίηση καθαρά λυρική, έτσι που να θυμίζει θαυμάσια το είδος στις πιο παλιές και γνήσιες φανερώσεις του και όπου, μέσα από μια έξοχα

συγκρατημένη παράθεση εικόνων φωτός, νερού, χρωμάτων, αέρα και ζωής, ανέρχεται μια πνοή ασκητείας, με μια φύση παλλόμενη, σχεδόν ιερατική...» (Άγγελος Φώτιος Πασχαλάς – *Υδρία* – Πάτρα).

Ο Σωκράτης Σκαρτσής άλλοτε παραμένει απομονωμένος στα έγκατα του εαυτού του, απόμερος στην άκρη του κόσμου και τότε πάλι έρχεται κοντά μας, γίνεται απλός, χαριέστατος, οικείος, μιλώντας αποκαλυπτικά, άμεσα, διαχρονικά. Μετασχηματίζει την ποίηση σε ζωντανή πραγματικότητα, μέσα από τη γεύση, τ' άρωμα και την αφή της γης, του αέρα, του νερού, με τρόπο απλό, ρευστό, γάργαρο, τραγουδιστικό. Η τέχνη του αποτελεί ιερή τελετουργία με κυρίαρχο στοιχείο το νερό.

Το νερό, στάλα τη στάλα «λαμπερότερο απ' τη μέρα, κι από τη νύχτα πιο βαθύ...», αναθρέφει, διαποτίζει, δροσίζει και ανθοφορεί την ποίησή του. Οι λυρικές εικόνες με τις μεσημβρινές ώρες, του γιαλού, με το γλυφό νερό που του γλυκαίνει καρδιά κι ανάσα, κυλάνε αείρορες σαν τον σιγανό ερωτικό παλμό των κυμάτων.

Οι ώρες της θάλασσας, οι μοναχικές στιγμές στ' ακροθαλάσσι και το καλό κορίτσι που αφήνει το νερό να μιλάει στο κορμί, στα στήθη, στα πόδια, στα μάτια του, πλαταίνουν τον ορίζοντα και δονούν αρμονικά και ξέφρενα τις χορδές της φαντασίας και της έμπνευσης του ποιητή. Και τότε οι στίχοι του γκυλότσιφα σπυριά από σπασμένο ρόδι, λαμπυρίζουν στις ερημικές πέτρες και τα χαλίκια του γιαλού. Αυτές τις ώρες ο ποιητής δεν κρατάει παρά μόνο τον ίσκιο του κι εκείνο το πικρό πουλί της μοναξιάς, που τιτβίζει στην άκρη της καρδιάς του.

Ο στίχοι του, νερό, σταγόνες από αγωνία και δάκρυα – άσπρα ποτάμια που έχουν χάσει τ' όνομά τους – χωρίζουν και διασκορπούν σε πολύχρωμους ιριδισμούς την υγρή τους παρουσία, μεταμορφώνουν σε βαρειά, πυκνά δάκρυα, την πίκρα τους. Τα νερά της θάλασσας, των ποταμιών, των δακρύων, τον συγκλονίζουν, τον εμπνέουν, τον μεθάνε. Κι όλο τον αγγίζει το νερό, κι όλο κυκλωτικά τον περιλούζει. Κι αυτός το πίνει, σαν κρασί που τον συνεπαίρνει, σε άγρια και σκληρή κι αξεπέραστη μέθη.

Θα λέγαμε επιγραμματικά πως η ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή διαποτίζεται από τη φλόγα της αγάπης για τον άνθρωπο, για τη ζωή, και πάνω απ' όλα, για το νερό, το υγρό στοιχείο, τη θάλασσα. Η ποίησή του με τρομερή εικονοπλαστική δύναμη, αποπνέει υγεία και καταφάσκει στην αυταξία της ζωής.

Πρόκειται, ακόμα, για ένα πυρωμένο τέντωμα των αισθήσεων, ένα ερωτικό παραλήρημα, έναν ύμνο στην γυναικεία παρουσία.

Ο Κώστας Λογαράς σε μια ερμηνευτική του δοκιμή στο έργο του Σωκράτη Σκαρτσή: «Το πράγμα του κόσμου», επισημαίνει:

– «Ο Σ. Σ. μετασχηματίζει στους στίχους του την ερωτική τελετουργία πλήρη: αισθησιακή κι αισθητική, κοσμογονική και παγκόσμια: Πολυδιάστατη, μέσα από τη διάθλαση της θάλασσας και του νερού, σπάζει τα παραδοσιακά σχήματα και τις γνωστές φόρμουλες... Η ποίησή του δεν είναι η κορύφωση κι ο σκοπός, αλλά το όργανο, που μέσα απ' αυτό, δίνεται η ίδια η ζωή και η έκσταση. Έτσι ολοκληρώνεται και καταξιώνεται όχι μόνο ο ποιητής, αλλά κι εμείς που συμμετέχουμε στα ιερά. Και η ποίηση αποκτά δοξαστικό χαρακτήρα...».

Συμπερασματικά, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι η ποίηση του Σ. Σκαρτσή οδηγεί σ' έναν ουσιαστικό, και φυσικό τρόπο έκφρασης και ζωής. Διατηρεί την αμεσότητα επαφής με τα πράγματα. Τα εξωραΐζει και τα βλέπει ζωντανά, μεγάλα, ωραία. Αλλά κι εμείς βλέπουμε με καθαρότητα, γυμνότητα, με φως και ξάστερη σκέψη, τον έσω και τον έξω κόσμο.

Πρόκειται για μια ποίηση που μιλάει με λέξεις – ουσία, με λέξεις που απεικονίζουν και ταυτίζονται, με τα γεγονότα «Λεγόμενα και γινόμενα στην ποίηση του Σ. Σ. είναι το ίδιο πράγμα».

Εφημ. *Φιλολογική Φωνή*, Αίγιο 1996

Γιώργης Μανουσάκης

Η ΜΟΝΑΞΙΑ ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ Β΄ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΓΕΝΙΑΣ (απόσπ.)

Αντίθετα για το Σωκράτη Σκαρτσή – μοναδική περίπτωση που συνατήσαμε – η μοναξιά μέσα στα στοιχεία της φύσης είναι μια κατάσταση ευδαιμονίας. Ας δούμε το τρίτο από τα «Οχτώ τραγούδια» της συλλογής «Ποιήματα απ' το τίποτα»:

*Θάλασσα μεγάλη κι ήλιος δυνατός
κολυμπάω ωραίος και θεόγυμνος
μια μες στον καθρέφτη μια στ' απύθμενα
μια πουλί πετάω ελαφρότατο
στα πλατιά γαλάζια και στα ολόφωτα,
στάζω λάμψη κι ήλιος, η ευγένεια,
ψάρι ταξιδεύω και λαμπυρισμός
με τον κοσμον όλο κι ολομόναχος»*

«Ποιήματα απ' το τίποτα, σελ. 16)

Σημ. Τονική ανιγραφή

Περ. *Γράμματα και τέχνες*, αρ.τ.79, Αθήνα, Δεκέμβριος 1996 – Φεβρουάριος 1997

Αγγελική Κωσταβάρα

[ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ]

Σωκράτη, μεσολάβησαν τόσα πολλά από τότε που συναντηθήκαμε στο Συμπόσιο στην Πάτρα (διακοπές, σεισμοί, μετασεισμοί κ. λ. π.) ώστε όλα ανατράπηκαν χρονικά. Έτσι το γράμμα μου για τα βιβλία που είχες την ευγένεια να μου χαρίσεις, φτάνει καθυστερημένα στα χέρια σου. Ελπίζω όμως να γίνει αντιληπτό, ότι όλον αυτόν τον καιρό αφέθηκα να με εμποτίσουν τα ποιήματά σου. Σε αισθάνομαι συγγενή φύση ερωτική, όπως νομίζω είναι ένας γνήσιος ποιητής.

Διαβάζοντας ένα γράμμα του Ρίλκε για τον Σεζάν, στάθηκα σε έναν νεολογισμό: «το πράγμα τέχνης (KOYNSTDING) εννοώντας με τα δικά του λόγια «τη δεδομένη για τον ποιητή, απόδειξη της ενότητας και της αλήθειας του, με τα περιβάλλοντα πράγματα». Το *Πράγμα του Κόσμου*, δείχνει προς την ίδια κατεύθυνση, ακολουθώντας βέβαια τον δικό σου προσωπικό τρόπο. Και έρχομαι στο βιβλίο:

Τόσο διαπερνά αυτή την ποίηση η ενότητα του κόσμου, από το ένα στο όλον και το αντίστροφο, ώστε ακόμη κι αν δεν είχε δει κανείς το όνομα του Ηράκλειτου στο εσωτερικό του εξώφυλλου, διαβάζοντας τα ποιήματα, θα μπορούσε να είχε οδηγηθεί άσφαλτα στους προσωπικούς φιλοσόφους.

Θα έλεγα λοιπόν, εν αρχή ην η γλώσσα. Η οικουμενική και η διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας και σκέψης, ενώνει τις θεοσοφικές ρήσεις των ινδών, των κινέζων, των Γιαπωνέζων, παραπέμποντας στον Ηράκλειτο. Ακόμη και ηχητικά κατανοεί κανείς, πόσο η γλώσσα συνενώνει τις έννοιες, γίνεται σώμα μαζί τους, και συνεκφράζεται αδιαίρετα. Κάθε μια λέξη είναι κόσμος αυτόρκης και συγχρόνως εξαρτώμενος, προσκολλάται μέσω μιας βαθύτερης ανάπτυξης, σε μια ομοουσία συμπαντική αρχή, ρυθμού και αρμονίας:

«Συνάψεις όλα και ουχ όλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνάδον, διάδον, και εκ πάντων εν και εξ ενός πάντα».

Ο Ηράκλειτος, περισσότερο από όλους τους αρχαίους φιλοσόφους, έδινε έμφαση στην ενοποιητική αρχή του κόσμου και εμβάθυνε επιμένοντας κυρίως στις εκφάνσεις εκείνες της πραγματικότητας, οι οποίες αν και φαινομενικά αντιθετικές, είναι ομοούσιες. «Άνδρας-Γυναίκα, δε νοούνται ως αντιθετικό ζεύγος, αλλά ομοούσιοι, με βάση την αρχή της αλληλουχίας, καθώς το ένα ον προκύπτει από το άλλο, χωρίς τίποτα να παρεμβαίνει,

*Ανδρόγυς εγώ κι εσύ ο κόσμος
το πουλί που φεύγει
κι έρχεται
ένα για όλα εν το παν.*

Η προσοχή είναι μονίμως στραμμένη στην ενότητα των πραγμάτων και μέσω αυτής, στην εννόηση του Κόσμου ως όλον και όχι στην επιφάνεια που τα διαφορίζει παραπλανητικά,

«ουκ εμού, αλλά του λόγου ακούσαντας ομολογείν, σοφόν εστίν, εν πάντα είναι»

Στην ποίησή σου, οι λέξεις κυλάνε – κελαρύζουν για την ακρίβεια – με μια έντονη υγρότητα, καθώς φαίνονται να εκπηγάζουν και να πυρώνονται από το εν σώμα της Λαλώς – της οποίας όλα είναι προεκτάσεις, μέρη, εκφάνσεις, λειτουργίες, μεταμορφώσεις που την προϋποθέτουν: θήλυ, ανδρόγυς, κόρη, αγαπημένη, μητέρα, μήτρα, υπέρτατη γονιμοποιός αρχή. Είναι λεπτοί και άπειροι στους συνδυασμούς τους, οι γλωσσικοί χειρισμοί, με τους οποίους η αληθινή ουσία αυτής της σωματικής συσχέτισης με τον κόσμο, επιτυγχάνεται μέσω της Λαλώς. Από την αρχή (Λαλώ 1961) ο ποιητικός λόγος δείχνει τις προθέσεις του, πασχίζοντας να εξαλλαχθεί σε ερωτικό σώμα, να ταυτιστεί με τα αγαπημένο όνομα, το οποίο απεξαρθώνεται συλλαβή τη συλλαβή ως τα συστατικά του μόρια κι επανασυγκολλάται με χίλιες απροσδόκητες και γι' αυτό ποιητικά αξιωμένες παραλλαγές. Από τον πρώτο ως τον έσχατο στίχο η ποιητική γλώσσα περιελίσσεται γύρω από το αγαπημένο όνομα, συνεισφέροντας τα αισθητά και τα υπεραισθητά πράγματα του κόσμου, ώσπου να συμπυκνωθούν και να συμπέσουν με την κυρίαρχη ρήση του Ηράκλειτου, «εν το παν». Διαπερνώντας τη Λαλώ και τις λεκτικές της φανερώσεις ο ποιητικός λόγος αποκτά σωματική οικείωση με το σύμπαν, το οποίο αποβάλλει την ξενικότητά του και έτσι αναπτύσσεται ιδεογλωσσικά η πανενότητα, εξαιρετικά σημαίνων άξονας της ποίησής σου, που δεν αξιολογείται ως απλά ερωτική. Καθ' όσον η ερωτική πράξη ανάγεται σε πρωτογενή πράξη κορυφαίας συνένωσης των πάντων και ο ποιητικός λόγος για να το αισθητοποιήσει συστρέφεται και προσκολλάται στο πράγμα-σώμα (της Λαλώς) – ποίημα. Με μια ακατάσχετη ροή η γλώσσα υγροποιείται και φλεγόμενη εξαερώνεται σ' ένα ευφάνταστο οιστρογενές παιχνίδι:

*Χρόνια και μέρες και στιγμές σε ζω
και γίνομαι υψώνομαι
χωματόνομαι του νερού
φτερώνομαι στις αύρες.*

Κι εδώ έγκειται η σημαντικότητα: ενώ το ερωτικό πρόσωπο διατηρεί όλη του την εξαιρετικά φορτισμένη αναφορικότητα και γίνεται απόλυτα συγκεκριμένο, την ίδια στιγμή εκφεύγει και διαχέεται στα όρια της γλώσσας, εξαλασσόμενο σε συμπαντικό σημείο. Αυτή ακριβώς είναι η ειδοποιός διαφορά που συνεισφέρει *Το Πράγμα του Κόσμου* στον άξονα των γλωσσοκεντρικών ποιητών, οι οποίοι ήταν και προγραμματικά εναντίον της αναφορικότητας: ενώ το ερωτικό πρόσωπο είναι σαφώς περιγεγραμμένο με μια ακραία και ποιητικά δραστική επαναληπτικότητα, ταυτόχρονα ακυρώνεται ο προσωποπαγής χαρακτήρας του και σε ένα άλλο υψηλότερο επίπεδο επανευρίσκει τη σημαντικότητά του, διασκορπιζόμενο σαν αστρική σκόνη (ένα τίποτα) προς το σύμπαν, *Μια σταγόνα το τίποτα, μια αυτοσταγόνα ο έρωτας, Λαλώ.*

Μ' αυτόν τον δομικά συναρθρωμένο τρόπο, προωθείται η άλλη ποιητική διάσταση (wabi,: η ευτυχία να είσαι τίποτα) που μαζί με την απόλυτη συν-ένωση (εν το παν) συναποτελούν τη δίδυμη αρχή πάνω στην οποία στηρίζει την υπόστασή του «Το πράγμα του κόσμου». Είναι η

ελαχιστοποίηση, η αναγωγή στον κόκκο, στο μόριο ως την ομογενοποίηση και τελικά την εκμηδένιση του όντος μέσα στο Σύμπαν. Ιδιότητα που είναι και η ουσία του έρωτα στην απόλυτη μορφή του: η εκμηδένιση της ετερότητας.

Επιστολή, Αδημοσίευτη, 1999

Τόλης Νικηφόρου

[ΓΕΝΙΚΑ]

Αγαπητέ μου Σωκράτη,

Θα πρέπει να σ' αγαπούσαν πολύ οι θεοί γα να σου δωρίσουν αυτή την ωκεάνια λαχτάρα για τη ζωή, αυτή τη δίψα, αυτή την ταύτισή σου με την ομορφρα του κόσμου.

Διάβασα τα ποιήματά σου *Ελαφρή Προτομή*, και τα τόσο ενδιαφέροντα *Γραφτά και Αντίγραφά σου* που πάλι καταλήγουν στην ποίηση, *Εκατό φορές το Αδύνατο*.

Σ' ευχαριστώ θερμά και αληθινά σε χαίρομαι. Κάτι από τη μουσική σου, κάτι από το τραγούδι σου, κάτι από τη χαρά σου που περνάει σε μένα, έστω και τώρα, σαν μάθημα για τη ζωή. Όπως το μάθημα που μας δίνουν τα πουλιά μέσα από τα δέντρα.

Συμφωνώ βέβαια και με σχεδόν όλα όσα λες στις επιφυλλίδες και τα χρονογραφήματά σου. (...)

με την αγάπη μου
Τόλης

Απόσπ. Επιστολής, Αδημοσίευτο, 2005

Κώστας Λογαράς

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΔΟΚΙΜΗ ΣΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Σ.Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ *ΤΟ ΠΑΓΜΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ – 1* (αποσπ.)

ΣΑΝ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην ποίηση του Σ.Σ. δεν πρέπει κανείς να ψαχνει να βρει τον ιδιαίτερο λόγο υπάρξης μιας λέξης ή μιας φράσης. Είναι σαν να ψαχνει στα ιδιαίτερα βαθιά της ψυχής του ποιητή, πράγμα που χρειάζεται μάλλον απίθανη ικανότητα ψυχολογίας. Είναι σα να αναζητάμε το ρολο μιας σταγόνας στη θαλασσία εκταση. Έτσι όμως ο ερευνητής θα χάσει την καθολική αποψη και κατα συνεπεία την ποίηση την ίδια. — Μερικές φορές, εντούτοις, αυτή η σταγόνα-λέξη σηκώνει πάνω της την ουσία και το βάρος ολοκληρώνων στίχων —.

Απο πρώτη αποψη η Σκαρτσική ποίηση φαίνεται να έχει ένα βασικό μειονεκτήμα: την επανάληψη· το ίδιο, πολλές φορές ειπωμένο. Αλλά στην ουσία, προκειται για μια συνεχή συστροφή γυρω από κάποιο κέντρο, που η αποκαλυψη του και η ποιητική του μορφή βασανίζει τον ποιητή σχεδόν υπαρξιακά. Είναι σαν τους ομοκεντρους κυκλους δηλ., που σχηματίζονται γυρω από μια πέτρα όταν πέσει στο νερό. Ο ένας κυκλος μεγαλύτερος από τον άλλο μέχρι που φτάνουν σ' αυτό το ακίνητο κι ανεκφραστο σημείο μηδεν: η αρχή, η εκφραση του ανειπωτου, το μηδεν. Κατά τουτο λοιπόν ο Σ.Σ. είναι ανανεωτικός της ποίησης: δίνει την ποίηση «εν τη γενεσει» της — αποκαλυπτοντας τη δημιουργία της βήμα προς βήμα — χωρίς συγχρονως περιττο τιποτα. Μιλάει δηλαδή με λέξεις-ουσία που απεικονίζουν ή καλύπτεται ταυτίζονται με τα γεγονοτα. Λεγομενα και γιγνομενα στην ποίηση του Σκαρτση είναι το ίδιο πράγμα.

Απο τον υπερρεαλισμο κραταει τον πλουραλισμο της αυτοματης γραφης — ουσιαστικά, παρα ταυτα, με όλα εκείνα τα γνωρισματα της ποιητικής τεχνικής — ενώ συγχρονως μενει σταθερος σε αρχεγονες ιδεες. Όλα αυτα ειπωμενα με τον τροπο του δημοτικου τραγουδιου. Ο

Σ. Σκαρτσής δεν ψαχνει για ιδανικά και άλλα τέτια. Είναι ο ανθρωπίνος, ο πραγματιστής (ή υλιστής) ποιητής — εννοώ αυτός που έχει αμεσοτητα επαφής με τα πράγματα — που τα εξωραΐζει και τα βλέπει — ζώντας τα — ωραία και μεγάλα. Τέτια επιδραση ασκεί πάνω στα πραγματικά τους ανθρώπους, ώστε οι άνθρωποι να του φανεώνονται οι ίδιοι διαφορετικοί απ' ότι στ' αλήθεια είναι. Μαζί του εξωραΐζονται, εξιδανικεύονται και βρiscουν τον πραγματικό τους ποιητικό εαυτό.

Πιστεύω πως η ευρύτερη αντιμετώπιση της ποίησης του Σ.Σ. από τους κριτικούς θα γίνει σε κάποιο, κοντινό ευχόμαι, μέλλον. Όταν δηλ. Ο τρόπος της ζωής μας γίνει ο φυσικός — ουσιαστικός τρόπος έκφρασης και ζωής.

Οστράκα, Πάτρα, 1982, σ.32

Κώστας Κρεμμύδας

Ο ΡΥΘΜΙΣΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΕ ΕΝΑΝ ΑΠΟΡΡΥΘΜΥΖΟΜΕΝΟ ΚΟΣΜΟ

Όσα σκεφτόμουν σχετικά με το ρόλο και το χώρο -απεριόριστο θα έλεγα- της ποίησης στη ζωή του Σωκράτη Σκαρτσής, όπως προκύπτει από την πολυετή ενασχόληση και την ευάριθμη κατάθεση της πρωτογενούς του παραγωγής, θα μπορούσαν να συνοψισθούν στις παρακάτω επισημάνσεις του:

«Ο ποιητής είναι ενεργό μέλος της κοινωνίας του και η ποίησή του δραστικό πολιτισμικό στοιχείο. Αν ο ποιητής δεν είναι δημοσία η καρδιά της κοινωνίας, μπορεί να είναι ιδιωτική. Γιατί μια και υπάρχει και επιμένει πάντα να υπάρχει ο ποιητής, το έργο του -με τη μια ή την άλλη μορφή- φτάνει στον έτοιμο ή τον συμβατικό αναγνώστη []. Με την ποίηση περνάς το γεφύρι της μύησης παίζοντας. Ο ποιητής διακρίνει, τείνει, πάντα πιο πέρα απ' τον εγωιστικό εαυτό του. Η παιδεία του είναι αγωγή προς τα πράγματα και την τελεί μαγικά και οριστικά».

(Σωκράτη Σκαρτσή «Η παιδεία της ποίησης»,
Πρακτικά Εβδομού Συμποσίου Ποίησης,
εκδ. Γνώση 1988, σελ. 61-62).

Τα δεδομένα: ποιητής, ποίηση, κοινωνία, πολιτισμική λειτουργία και τέλος -όχι πάντα συνεπεία ελεύθερης βούλησης του ποιητή, αλλά ως αποτέλεσμα συνήθως αντικειμενικών συνθηκών- η διάκριση μεταξύ δημοσίας και ιδιωτικής δημιουργίας-παρέμβασης, που δε συνιστά κατ' ανάγκην θεμελιακή διαφορά, αφού και στις δύο περιπτώσεις η ποίηση κοινοποιεί και κοινωνικοποιείται μέσω του άλλου, προς τον οποίον προσβλέπει και απευθύνεται. Η δυναμική και η επικινδυνότητά της εξαρτάται από το βαθμό πρόσληψής της: «η καλή ποίηση σχετίζεται με τους κοινωνικούς όρους, εντός των οποίων αναπτύσσεται», έσπευδε να επισημάνει ο Σωκράτης Σκαρτσής, σε παλαιότερη συζήτησή μας.

Αν προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τις βασικές συνισταμένες της ποιητικής του θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως «ποίηση» για τον Σωκράτη Σκαρτσή είναι η ανάγκη και το αίτημα της «κοινωνίας», (κυριολεκτικά) με την έννοια της μετάληψης: μια απαραίτητη προϋπόθεση μύησης, όχι μέσω παθητικής παρακολούθησης, αλλά ως αποτέλεσμα παραγωγικής, ενεργητικής συμμετοχής: «άλλο το θέαμα κι άλλο η συμμετοχή», διαχώριζε τα δρώμενα του καρναβαλιού της Πάτρας, συμπληρώνοντας: η Πάτρα το μόνο που ξέρει να κάνει είναι να πουλάει, εγώ είχα άλλες επιδιώξεις.

Πώς μορφοποιείται λοιπόν η ποιητική δημιουργία, πού εδράζεται, τι προϋποθέτει και προς τι αποσκοπεί; Ο άνθρωπος με τον κόσμο όλο και ολομόναχος, η ζωντάνια και η αλήθεια, ο πόθος του νερού, η δροσιά του ονείρου, το γυμνό σώμα, τα ωραία λουλούδια στο πλατύ λιβάδι, η ανάσα χωρίς αρχή και τέλος, η ωραιότητα των πραγμάτων, τα χρώματα της αιωνιότητας, ως στίχοι-σκέψεις-αισθήματα, δεν αποτελούν απλά τα μέσα της τεχνικής του, αλλά αποδελτιώνουν το είναι της ποίησής του, όχι ατομικά αλλά παν ανθρώπινα, «ποίηση».

ισοδύναμη της ζωής. «Η ποίηση είναι ενέργεια, ζωή καθεαυτή, δεν υπάρχει τέλος», λέει ο Σκαρτσής, διατυπώνοντας απλά την κοινή σε πολλούς πεποίθηση πως δε χρησιμοποιεί(ούμε) την ποίηση «για να εκφράσει ένα υπετροφικό “εγώ”, δεν γράφει για να ξεφορτωθεί στιγμιαία ή χρόνια υποκειμενικά βάρη, μετακυλίνοντας τους εφιάλτες του στην πλάτη του αναγνώστη, δε γράφει για να θαυμάζεται σαν επιδέξιος ταχυδακτυλουργός λέξεων, ή για να εξασφαλίσει προνόμια ευνοούμενου γελωτοποιού σε αυλές εποχιακών μεγιστάνων» (Λύντια Στεφάνου, *Μανδραγόρας*, τχ. 12-13, Μάιος 1996, σελ. 132). Ασκήσεις γλωσσικής έκφρασης, συνώνυμα της ύπαρξης και εξέλιξης του ατόμου, τα κείμενά του, αλλά και ανάδειξη των απεριόριστων προοπτικών της σκέψης, του συναισθήματος, της φαντασίας, των ορίων και όρων της ζωής: *Ωραια και μονη και με ματια οικεια και κοιτας αναπνεοντας αυτη τη γνωση/ Ηρθες εδω για να εισαι. Ηρθες εδω και τελειωσες. Ηρθες αρχη και τελος/ Κι ετσι με ειδες εδω. Και αλλου, που ξερεις. Εδω αναπνεεις κι αλλου λαμπεις εδω γλυκαινεις κι αλλου τρομαζεις τη γλυκα σου*

Η ποίηση, από τη φύση της μια επαναστατική πράξη υψηλού ρίσκου, δε συμβιβάζεται με υποτέλειες, απαιτεί το όλον, γιατί ακριβώς προσφέρει τα πάντα: Στην ποίηση πρέπει να δίνεις ζωντανό αίμα, λέει ο Σωκράτης Σκαρτσής και συμπληρώνει το αυτονόητο: «Πώς να ρισκοκινδυνεύσει κάποιος όταν έχει μάθει να ζει παθητικά, όταν δεν παράγει, απλώς εισπράττει;»

Οδηγούμαστε δηλαδή στην επόμενη παράμετρο και προορισμό της ποιητικής δημιουργίας: στην παιδεία, προϋπόθεση και αποτέλεσμα της πολιτισμικής μας ταυτότητας, της συνέχειας του ανθρώπου που «ζει ανάσα αιώνια»: *Τα ματια μου ανοιγουν και κλεινουν/ για την αναπνοη/ που αρχίζουν./ Το τελος η αρχη («Το φως του νερού», εκδ. Περί τεχνών, σελ. 73).*

Η ιδιότητα του δασκάλου θεωρώ πως απλώς διευκόλυνε τους ήδη διαμορφωμένους προσανατολισμούς του Σωκράτη Σκαρτσή. Οι σπουδές, ακόμη και ο συμβολισμός της διαμονής του τις Στήλες του Ολυμπίου Διός κοντά στο θέατρο του Διονύσου, στα χρόνια της φοίτησης στην Αθήνα, επιβεβαίωσαν τις αρχικές του συλλήψεις για το αβίαστο της ποιητικής δημιουργίας που ταυτίζεται με την ανθρώπινη φύση και αποτελεί συστατικό μιας αληθινής ζωής. Εκεί όπου αναγνώστης και συγγραφέας συμπλέουν και συμπλέκονται, ανατροφοδοτώντας ο ένας τον άλλον: «Το ποίημα το γράφει ο αναγνώστης», λέει ο Σκαρτσής και προσθέτει: ο συγγραφέας δεν είναι ομιλητής και ο αναγνώστης δεν είναι ακροατής. Είναι αυτονόητοι δηλαδή οι αυξημένοι ρόλοι και των δυο στη διαμόρφωση του αιτήματος της αληθινής ζωής και της πραγματικής τέχνης: προαπαιτούμενο η αέναη καλλιέργεια, η πολιτισμική εξέλιξη του ανθρώπου, η συνέχεια μιας πορείας από το χθες μέχρι το άπειρο της ύπαρξής μας. Βασικό και μόνο εργαλείο παραμένει η γλώσσα, η λαλιά, ο τρόπος επικοινωνίας μας, δηλαδή η παιδεία και ο παιδεμός μας, όχι ως ταλαιπωρία του σώματος, αλλά ως επώδυνη-απαιτητική και ανεξάντλητη συνηγορία της ψυχής μας.

Τα παραπάνω αποτελούν ένα επιπρόσθετο φορτίο για μας, (με την έννοια της βαρύνουσας αφετηρίας μας, λόγω της ελληνικής καταγωγής μας), όχι με τη μορφή ενός ανιστόρητου και φασίζοντος ιδεαλισμού, αλλά με τη βαθιά επίγνωση της πολιτισμικής μας ταυτότητας.

Στον Σωκράτη Σκαρτσή βαραίνει αυτή η ελληνικότητα της ποιητικής δημιουργίας, αφού α) η νέα ελληνική γλώσσα είναι μια φυσική συνέχεια της αρχαίας ελληνικής, μια εν εξελίξει δηλαδή ζωντανή μορφή επικοινωνιακής σύνθεσης, ένας χώρος προνομιακής παρακαταθήκης αλλά και αυξημένων υποχρεώσεων. Και β) η ελληνική γλώσσα εμπλουτίζεται από τα έντονα χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, με τα ανθρωπολογικά (αλλά και τα ιστορικά θα πρόσθετα) στοιχεία να βαραίνουν στη διαμόρφωσή της. Από τη μια τα ομηρικά έπη, οι θρήνοι, τα μοιρολόγια, τα τραγούδια του λαού στις μεγάλες συνάξεις στα γλέντια, τα πανηγύρια και τα πένθη. Από την άλλη η μακραίωνη σκλαβιά των Ελλήνων, η απουσία δομών, ζωτικού χώρου και συστηματικής παιδείας, στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, επέβαλε (αλλά και καλλιέργησε) την προφορικότητα ως μέσου επικοινωνίας, επιβίωσης, συνέχειας και διαφύλαξης της παράδοσης: *Έχω να λέω αυτη τη γλώσσα που λέει πως λέγεται Και αλλού: κι όλα τα πράγματα, οι μορφές, οι πράξεις/ μου μιλάνε τη γλώσσα μου/ μόνα λευκό στο κύμα. Έτσι ζω. (Ελαφρή προτομή, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 78-79).*

Για τον Σκαρτσή η γλώσσα αποτελεί συνέχεια (και συστατικό) της οντότητάς μας, αφού η γλώσσα εκφράζει (παράγει) την πραγματικότητα κι επομένως υποδηλώνει την ύπαρξή μας. Όσο περισσότερο (και περισσότεροι) καταπιαστούν με τη γλώσσα, τόσο σαφέστερη και ενεργητικότερη θα είναι η συμβολή στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας που

επιλέγουμε να εκφράσουμε και διεκδικούμε να μας εκφράσει. Εδώ ας εστιάσουμε και τις συνεχείς προσπάθειές του από τον Λογοτεχνικό Όμιλο Φοιτητών (Λ.Ο.Φ.) το 1957, τα πολυγραφήμενα φυλλάδια της *Παρουσίαση*, με τα δοκίμια για τη γλώσσα, τα περιοδικά *Όστρακο* (τχ. 1-3, 1963) και *Υδρία* (τχ. 1-54, 1973-1985), τις ανθολογίες Πατρινών ποιητών - αποδεικτικό της ανάγκης του για συλλογική δράση και ποιητικό αισθητικό διάλογο- τις ποιητικές συναντήσεις νέων στα «Όστρακα», έως τις ποιητικές αναγνώσεις, τις συζητήσεις, τους σχεδιασμούς για την ανάγκη ανάδειξης της ποιητικότητας στη ζωή και στην καθημερινότητά μας, όπως αποτυπώθηκε μέχρι σήμερα με τη δημιουργία του Συμποσίου - κατά το Πλατωνικό- (και όχι Συνεδρίου) Ποίησης από το 1981. Ένα μοναδικό εργαστήριο παραγωγής λόγου, προβληματισμών, σκέψεων, ανταλλαγής εμπειριών. Μια γιορτή συλλογικής δημιουργικής δράσης, που εκτείνεται, πέραν του Συμποσίου Ποίησης, στα περιοδικά με τα οποία κατά καιρούς καταπιάνεται, στα εκδοτικά εγχειρήματα, στις Ανθολογίες, στα ποιητικά πράγματα εν γένει, παρέχοντας απλόχερα τη συμβολή του στο λόγο που διατυπώνεται, ακόμη και ως απόπειρα, από νέους μαθητές, φοιτητές, δημιουργούς. «Για μένα το ζήτημα με την ποίηση», άνοιγε το 25ο Συμπόσιο στο Πανεπιστήμιο Πατρών τον Ιούλιο του 2005 ο Σωκράτης Σκαρτσής, «είναι πως ό,τι νιώθεις, ζεις, ονειρεύεσαι και συλλαμβάνεις σαν ακρότατες ιδέες ως τις παρυφές του αδύνατου, συνιστά μια πράξη ζωής. Για να υλοποιηθεί αυτό χρειάζεται ζωή, παιδεία, τόλμη, αυταπάρνηση».

Αυτά τα τρία συστατικά ζωή, ποίηση-γλώσσα-παιδεία (κατά τον Αριστοτελικό ορισμό) και άνθρωπος, φαίνεται πως δρουν αδιάλειπτα τόσο στα έργα του, τα ποιητικά, ήδη από την «πρώτη γραφή» (1958), όσο και στα πεζά, τα δοκίμια, τις μελέτες, τις επιφυλλίδες, τα περιοδικά και τις μεταφράσεις του. Με το γνώριμο λιτό ύφος, ατονικά, απαλλαγμένα, κατά το δυνατόν, από εξωγενή στοιχεία, η ποίηση του Σκαρτσή αγγίζει τα όρια του προφορικού χειροποίητου, αυθόρμητου καθημερινού λόγου. Αναδεικνύεται μέσα από τη λεκτική απαλότητα -απλότητα των συλλαβών- συμβολισμών της: Κλεινω τα σαραντα μπαινω στα πενήντα/ στα εκατο/ κλεινω την πορτα μπαινω στον αερα στη θαλασσα/ κλεινω το στομα μου μασαω τη μπουκια/ καλα/ κι ανοιγω. Οι σταθερές αναφορές της αβίαστης ποιητικής τέχνης που εναποθέτει ήχο στον ήχο, πνοή στη ζωή (ματια-αγαλματα), φωνή στο λόγο-λέξη, τραγουδισμένη σα λάλημα, σαν αγάπη, σα νερό: και κυλας νερακι ελευθερο/ ετσι σας κοιταζομαι/ και μεγαλωνω σε νεα μεγαλωματα/ ματιων/ ματια μου παιδια μου.

Ποιητικά κείμενα όπου συνυπάρχουν στίχοι δημοτικών τραγουδιών, εκκλησιαστικών ύμνων, θρησκευολογικοί όροι, αποσπάσματα του Ησίοδου, του Αλκμάννα, του Ανακρέοντα, του Ομήρου, στροφές από τα *Carmina Burana*, από τον Σολωμό, στίχοι βυζαντινοί, ηχητικοί πειραματισμοί του συγγραφέα, είναι κάποιες από τις καταθέσεις του Σωκράτη Σκαρτσή (βλέπε για παράδειγμα «Τα άλλα πρόσωπα της ζωής», Σημειώσεις Γλωσσικής πράξης, Σχέδια: Γιώργος Μπογδανόπουλος, Εκδ. περί τεχνών, Πάτρα 2002, σελ. 566), που επιμένει μέσα από την επίπονη μεθοδολογία της γνώσης, να συμβάλει σε μια γερά θεμελιωμένη κοινωνία, με συλλογικό όραμα, υπεύθυνη δράση και βαθιά καλλιέργεια.

Μια βασανιστική αλλά και όμορφη αγρυπνία, μοιάζει να συνθέτει ο ποιητής διεκδικώντας, όχι μόνο για λογαριασμό του, αλλά και εξ ονόματος της ανθρώπινης ύπαρξης, αυτήν την ένθεη ιδιότητα που σου επιτρέπει να μεταμορφώνεις τα καθημερινά και απλά, σε σπουδαία και αιώνια. Δεν είναι η άμυνά μας απέναντι στο πεπερασμένο, το τετελεσμένο και φθαρτό, είναι το αίτημα μιας αληθινής ζωής που δικαιούται (και υποχρεούται) να πραγματώνει ο καθένας εξ ονόματος του κόσμου που ονειρεύεται. Ενός κόσμου που οφείλει να είναι. Το διατυπώνει ποιητικά ο Σωκράτης Σκαρτσής:

*Κι αν δεν ήταν αυτός ο τρόπος
να μιλάω και να είναι
αυτά που λένε πως είμαι,
αν δεν τραγουδούσα να ζω,
θα γελούσα λαμπερά
όνειρα των ονείρων
όπως το φυτό απ' το χόμα.*

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση του Πανεπιστημίου Πατρών, 2008, στο βιβλίο

Ο ποιητής Σωκράτης Σκαρτσής, τιμητική έκδοση Εκδόσεων Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα, 2008, και αφιέρωμα περ. *Θέματα Λογοτεχνίας*, αρ. 36, Αθήνα 2009

*

*Δεν υπάρχει νερό κι ακούω τη μάνα μου να πλένει
Το νερό φτάνει, δε με φτάνει η ζωή¹*

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΡΑ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ, ΤΙΣ ΜΕΡΑΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Δυο πράγματα χρειαζόταν ένας αριστερός στα δίσεκτα χρόνια: να βρει ένα κρησφύγετο να βάλει κάπου το κεφάλι του κι έναν πολύγραφο ν' αρχίσει να τυπώνει προκηρύξεις. Στην περίπτωση του Σωκράτη Σκαρτσή –κι είναι σαφές ότι μιλώ κατ' αναλογία– νομίζω ότι δεν θα χρειαζόταν καν η πρώτη παράμετρος. Θα του αρκούσε απλά λίγο χαρτί για ν' αρχίσει να γράφει και να μοιράζει κείμενα αενάως προς πάσα κατεύθυνση. Κι όπως οι αριστεροί διακινούσαν τις ιδέες και την πολιτική του κόμματός τους– μέσα κι από την προσωπική τους προφανώς άποψη και μέσω της δικής τους γραφίδας–, έτσι και ο Σωκράτης Λ. Σκαρτσής επέλεγε τους διαρκώς ανανεώσιμους τρόπους έκφρασης για να παρουσιάσει τις καλλιτεχνικές ιδέες, τις σκέψεις, τις προτάσεις αισθητικής, δικές του και άλλων. Κι επειδή ήδη από την εποχή του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη έχει καταδειχθεί η πολιτική διάσταση της τέχνης μέσω της πολιτικής φιλοσοφίας και των περί Αισθητικής θεωριών –άλλωστε επίκεντρό της παραμένει ο άνθρωπος και προς τον άνθρωπο απευθύνεται– ο Σκαρτσής σε όλη τη διάρκεια της διαδρομής του δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να δρα συλλογικά, πολιτικά.

Είναι αυτονόητη ανάγκη σ' έναν δάσκαλο να τονώσει το ενδιαφέρον των μαθητών του, να δώσει κίνητρα, να προσπαθήσει να μυήσει στις τεχνικές της γνώσης στα πλαίσια του σχολείου. Η περίπτωση Σκαρτσή –κι έχω προσωπική γνώση από μαθητές του–, ξεπερνά κατά πολύ τις υποχρεώσεις ενός φιλόλογου. Πρόκειται για ουσιαστική εμπύχωση, για διαμόρφωση προϋποθέσεων προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα της μύησης, της απερίοριστης και ισότιμης έκφρασης αλλά και η δυνατότητα υλοποίησης αυτής της συμμετοχής σε πολιτιστικά δρώμενα, πέραν του σχολικού προγράμματος και πολύ πέρα και πάνω από τον διαχωριστικό ρόλο διδάσκοντος και διδασκόμενου. Εξ ου και ο μεγάλος αριθμός δόκιμων δημιουργών που υπήρξαν μαθητές του.

Οι καλλιτεχνικές αναζητήσεις, ταυτόσημες με την ίδια του την ύπαρξη και τη ζωή, τον θέλουν ήδη από τα πρώτα φοιτητικά χρόνια να οργανώνει συλλογικές δράσεις μέσα από τη δημιουργία του ομώνυμου περιοδικού *ΛΟΦ* του Λογοτεχνικού Ομίλου Φοιτητών που με δική του ευθύνη και συντονισμό ξεκινά το 1957. Διαβάζουμε στο τεύχος 2, Μάης 1957, ένα είδος γράμματος σύνταξης και κάποιες σκέψεις του για την ποίηση, λες και γράφτηκαν μόλις τώρα, που σημαίνει εξακολουθητική συνέπεια στον αρχικό προσανατολισμό του στο χώρο της τέχνης: *Ό,τι έχεις να πεις για την ποίηση, το λες γράφοντας ποίηση. [...] Για να πεις για τέτοιο πράγμα, πρέπει να μιλήσεις τόσο απλά που το πρόσωπό σου (που ορίζεται απ' το παρόν στη ζωή και στην τέχνη) να χάσει την έννοιά του και να ξαναγεννηθεί μέσ' απ' αυτή την πλατύτητα και τότε βέβαια θάχουμε κάτι καινούργιο, αυτό που θέλουμε [...] Πρέπει να μη βλέπουμε υποχρέωση, αλλ' ανάγκη, φυσικότητα. Πρέπει να φτάσουμε τη λιτότητα, [εγκαταλείποντας τον] υποκειμενισμό, έτσι θα δικαιωθούμε στον εαυτό μας. [...] Πρώτα θα δούμε καλά τι είναι «εγώ» και «άλλοι». Δε θάχουμε κανένα αντιμέτωπο, υποχρεωτικό εαυτό, θάχουμε ποίηση.*

Αναγνωρίσιμο και το ύφος, κατακτημένο από τα 20 του χρόνια, μέσα από την ενότητα οκτώ ποιημάτων που δημοσιεύει στο ίδιο φύλλο του *ΛΟΦ* με τίτλο «Μια Μέρα».

¹ Στίχος υπερρεαλιστικού ποιήματος του μαθητή Τάκη Γιάκου στη μαθητική εφημερίδα του Γυμνασίου *Λευκά Γράμματα*, τχ. 1, 1965, που έβγαине με πρωτοβουλία του τότε 29χρονου φιλόλογου Σωκράτη Σκαρτσή. Ενδιαφέρουσα η συνομιλία μαθητή-δασκάλου καθώς στο ίδιο φύλλο υπάρχει και ο στίχος του Σκαρτσή: *Το νερό φτάνει, δε με φτάνει η ζωή.*

Αλλά το ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι πως ο Σκαρτσής στα «Δυο λόγια» που προτάσσει της έκδοσης, πέρα από την επισήμανση για ανάγκη αυστηρής κριτικής του εντύπου, σπεύδει να αναφερθεί σε τρεις ποιητικές συλλογές συμφοιτητών: του Νώντα Μπαλούμη (*Γερανοί*), του Τάσου Ρούσου (*Πρώτος πηλός*) και του Τάσου Ζερβού (*Η πορεία των ίσκιων*). Δόκιμοι και οι τρεις στην πορεία. Ενδεικτικά να σταθώ στους δυο απόντες: τον Τάσο Ζερβό (1935-1995), δικηγόρο, συμφοιτητή του Νίκου Πουλαντζά, πρόωρα χαμένο ποιητή της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς με σημαντικό έργο που συγκεντρώθηκε μεταθανάτια χάρη στη σύζυγό του Ιουλία Καρυωτάκη, ανιψιά του αυτόχειρα της Πρέβεζας. Και τον Τάσο Ρούσο (1934-2015) με μακρά πορεία στο Εθνικό Θέατρο, διευθυντή της Δραματικής του Σχολής (1989-2007), με πλήθος μεταφράσεων στο ενεργητικό του από το αρχαίο δράμα, το κλασικό και το σύγχρονο ρεπερτόριο. *Δουλεύουμε πια στους χαμηλούς καημούς/ και στη φθορά των γνώριμων πράξεων*, γράφει μεταξύ άλλων στο ποίημα «Κατάπτωση» ο Τάσος Ρούσος, ενώ το ίδιο ώριμο είναι και το ποίημα του Τάσου Ζερβού: *ανάσες και μορφές αποσταμένες/ σκαριά που ναυπηγήσαμε μονάχοι/ για μακρινά ταξίδια και για τάφους (...)*. Στο ίδιο τεύχος του ΛΟΦ ο Ματθαίος Μουντές γράφει το ποίημα «Μερσινιές» (μυρτιές). Μια ήδη σημαντική παρακαταθήκη συνεργασιών που ολοένα θα διευρύνει έκτοτε στο σχολείο, το Πανεπιστήμιο, το Συμπόσιο Ποίησης, ο Σωκράτης Σκαρτσής.

Με τον διορισμό του σχεδόν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ξεκινά νέος κύκλος δημιουργίας μαθητικών τη φορά αυτή περιοδικών: *Λευκά Γράμματα*, μαθητικό περιοδικό, τχ. 1, 1965, όπου πέρα από μεταφράσεις κλασικών διαβάζουμε μεταφράσεις ποιημάτων του Ομάρ Καγιάμ, Ινδιάνικη και Κινέζικη ποίηση, προφανώς σε μετάφραση του Σκαρτσή που ήδη από τα πρώτα του χρόνια ως εκπαιδευτικός αρχίζει να προσεγγίζει έργα που αργότερα θα μεταφράσει ο ίδιος σε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα σειρά στις εκδόσεις Καστανιώτη. Διαβάζουμε και ποιήματα μαθητών, όπως για παράδειγμα του Βασίλη Λαδά που συγκαταλέγεται στους μαθητές του Σκαρτσή που παρουσίασαν στη συνέχεια σημαντικό έργο. Ακόμα της Κικής Πιλάλη, της Μαρίας Καλοδίκη, της Μαρίνας Τσαχιώτη.

Να σταθώ επίσης σε ένα κείμενο με τίτλο «Συναισθηματική και ηθική πορεία», που διαβάζοντάς το προς στιγμή το κατέταξα στο γνώριμο ύφος του Σκαρτσή, όπως φαίνεται από το απόσπασμα που παραθέτω ενδεικτικά: *Ζώντας μέσα σου τη μοίρα του ανθρώπου, νιώθεις το σκύψιμο κάτω απ' το βάρος της καρδιάς σου υπερήφανο και αναγκαίο για την ηθική και πνευματική σου απολύτρωση. Για να σβήσεις το εγώ σου πρέπει να το δώσεις. [...] Σημαίνει να χάσεις ύψος, να ταπεινωθείς κάτω απ' το ύψος που προβάλλει το ίδιο σου το πρόσωπο. Το πρόσωπό μας σβήνει όταν το αναγκάζουμε να σκύψει κάτω απ' το ύψος που του ανήκει αυτονόητα. Ζωή γεννιέται μέσα σου απ' τη στιγμή που δίνεις τη ζωή σου. [...] Η καρδιά σου είναι η αλήθεια και το βάρος της ζωής. Κάποτε θα δώσεις το εγώ σου είτε το θελήσεις είτε όχι. Έχει μεγάλη σημασία να το κάνεις τώρα με τη θέλησή σου.* Η υπογραφή ανήκει στον στενό φίλο του Σωκράτη και συνομιλητή εκείνα τα χρόνια, Νίκο Ματθιόπουλο. Ένας συγγενικός διάλογος μέσα από ένα μαθητικό περιοδικό! Ίσως η σοβαρότερη απόδειξη της αυτενέργειας αλλά και της κοινής αγωνίας που συνδέει διαλεκτικά τους νέους της εποχής πάνω στα θέματα της τέχνης. Μια διαρκής αναψηλάφηση των θεμελιωδών κανόνων της έκφρασης όχι ως απλής αισθητικής απόλαυσης αλλά ως παρέμβασης και θέσης ζωής.

Παραμονές δικτατορίας του 1967 έρχεται στο φως μια νέα εκδοτική προσπάθεια με τίτλο *Παρουσίαση*, με την ένδειξη «Βγαίνει από νέους στην Πάτρα». Μαθητής ο Κώστας Λογαράς, φοιτητής ο Βασίλης Λαδάς, ο Χρήστος Τσιάμης, που θα μεταφράσει αργότερα στην Αμερική και ποιήματα του Νικόλα Κάλια, τριαντάρης ο Δημήτρης Κάββουρας, δημοσιεύουν ποίηση. Ο Σκαρτσής ανθολογεί Ερωτικά Δημοτικά Τραγούδια, μεταφράζει τον σημαντικό λυρικό Αμερικανό ποιητή Archibald MacLeish (1892-1982), καθώς και αποσπάσματα από το *Έπος του Γιλγαμές* που όπως σημειώνει στο σύντομο εισαγωγικό του «έχει μια πυκνή εκφραστική λιτότητα, που σε πολλά ξεπερνάει από την άποψη του πάθους τη λιτότητα της Ομηρικής Οδύσσειας. Η γλώσσα κι ο μύθος είναι τόσο στενά δεμένα στην υπέροχη αυτή ποίηση που μοιάζει να μιλάει για όλα, να τα λέει όλα».

Νέο περιοδικό για τους μαθητές της Β' Γυμνασίου οι *Μαθητικοί Παλμοί* που φτάνουν τα επτά φύλλα στη διετία 1972-1973, ενώ ήδη ετοιμάζεται η μηνιαία *Υδρία*, αρχικά σε 21Χ28 και από το 6ο τεύχος στο κλασικό σχήμα 17Χ24 που εναλλάσσεται κατά καιρούς με το

μικρότερο σχήμα 15X21. Βάση και κέντρο της *Υδρίας*, όπως το προσδιορίζει στο εισαγωγικό του σημείωμα ο Σκαρτσής, είναι το δημοτικό τραγούδι. Στόχος του περιοδικού «*η αναζήτηση γνήσιων δυνάμεων όπου θα βασισθεί μια ελληνική λογοτεχνία και τέχνη, σπουδή του ελληνικού λόγου και κάθε μορφής ελληνικότητας.*» Βλέπουμε δηλαδή (μέσω άλλης βεβαίως οδού) μια ταυτόσημη προσέγγιση με τη γενιά του '30 που αναζήτησε, ως αντίβαρο στη Μικρασιατική Καταστροφή και το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, την ανάδειξη της ελληνικής ιδιαιτερότητας μέσω της πολιτισμικής ανύψωσης. Μόνο που στον Σκαρτσή η αναζήτηση της ελληνικότητας δεν εφευρίσκεται ως αντίβαρο στο μεγαλοϊδεατικό όραμα αλλά αποτελεί το αίτημα για τη βίωση της γνήσιας πραγματικής Ελλάδας όπως πηγάζει μέσα από την ποίηση, απ' το δημοτικό τραγούδι του λαού άφτιαστο κι αστόλιστο χωρίς γυρλάντες και καμώματα. Παράλληλα θέτει ως περιεχόμενο της εκδοτικής προσπάθειας την προσέγγιση παλιάς και σύγχρονης ποίησης απ' όλον τον κόσμο μέσα από *Τα Κείμενα των Λαών*, έτσι όπως ορίζει τα μεταφραστικά του ενδιαφέροντα με άξονα σημαντικά έργα απ' όλο τον κόσμο: Κίνα, Ιαπωνία, Ινδία, Βαβυλωνία κλπ. Ενώ ως βάση συνεργασίας καταρχήν προκρίνεται το δυναμικό της Πάτρας.

Από το τεύχος 15 και μέχρι τέλους, τχ. 51-53, Μάρτης 1985, εμφανίζεται στο κάτω μέρος της *Υδρίας* και ο διακριτικός τίτλος «*Οστρακα*». Με τη δυϊκή αυτή σχέση θα προχωρήσουν και ομώνυμες εκδόσεις, κάποιες από τις οποίες θα συνυπάρχουν και ως ένθετα στο σώμα του περιοδικού. *Οστρακο* ήταν ο τίτλος των τριών τευχών ενός παλιότερου περιοδικού που έβγαζε ο Σκαρτσής στην Πάτρα με τον Αντρέα Μπελεζίνη το 1963. Η σχετική αναφορά στον νεοελληνιστή και φιλόλογο που μπόλιασε γενιές με το όραμα της ποίησης, υπάρχει ήδη από το πρώτο τεύχος της *Υδρίας* όπου αποδίδεται η οφειλόμενη τιμή στον Μπελεζίνη, του οποίου οι συνεργασίες και κυρίως τα μεστά κριτικά κείμενα για τη Νεοελληνική λογοτεχνία κατέχουν ξεχωριστή θέση σε όλες τις περιοδικές εκδόσεις με τις οποίες καταγίνεται ο Σωκράτης. Όπως και ξεχωριστή για κλασικούς και σύγχρονους της λογοτεχνίας, δοκίμια και μελέτες είναι και η συνεργασία του Μιχάλη Μερακλή. Τέλος να σημειώσω πως από το τεύχος 24, Αύγουστος 1979, η *Υδρία* εκδίδεται ατονικά.

Πλήθος οι συμβολές από όλο το καλλιτεχνικό φάσμα της Πάτρας: στη ζωγραφική οι Γιώργος Μπογδανόπουλος, Κώστας Παπατριανταφυλλόπουλος, Δέσποινα Παρασκευοπούλου, γλωσσόκεντρα ποιήματα του Χρήστου Τσιάμη με πολιτικό περιεχόμενο εν μέσω χούντας (*Τον μαχητή με περιστέρια/ τον στρατι-ώ-τη με σπαθιά/ αρματομένον/ στρατευμένον/ στρα μενο, [...] Ε ε! Μηχανή το παράκανες/ 1973, 1968, -63, -60/ στην προσευχή μας/ λαμπυρίζουν/ κεριά κεριά κεριά/ πύρινοι ήλιοι/ θα σε λιώσουν / τη Μέρα*), ανέκδοτη ποίηση μεταξύ άλλων από τους Χρήστο Λάσκαρη, Διονύση Καρατζά, Βασίλη Αρφάνη (Λαδά), Παναγιώτη Κερασίδη, Γιώργο Βέη, Αντώνη Φωστιέρη κ.ά. Ξεχωριστή θέση στο δημοτικό τραγούδι βεβαίως, μελέτες και αφιερώματα στα κλέφτικα τραγούδια, με αφορμή και την 25η Μαρτίου (1973), στο *Ασμα Ασμάτων*, τον Αλκμάν, τον Σολωμό, τον Παπαδιαμάντη, κείμενα, άρθρα και μελέτες για τους Λασκαράτο, Κόντογλου, Καβάφη, κείμενα για τη γλώσσα, μεταφράσεις σύγχρονων Αμερικανών ποιητών: Κάμμινγκς, Μπουκόφσκι, Γκίνσπεργκ, Γουίλιαμ Χαντ, Φερλινγκέτι, Σύλβια Πλαθ, Λίβινγκστον, κ.ά. Ένα μεγάλο μέρος των μεταφράσεων ανήκει στον Σωκράτη Σκαρτσή και είναι μάλιστα ενδεικτικό του ανοιχτού του ορίζοντα το γεγονός ότι ενώ έχει από τα φοιτητικά του χρόνια ξεκαθαρίσει με σαφήνεια τους προσανατολισμούς του στο δημοτικό τραγούδι και τη δυναμική του «*σε φυσική θέση με τη ζωή, αφού το δημοτικό τραγούδι είναι η γλώσσα της ζωής, της πραγματικότητας [...] και με τη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού εντασσόμαστε στον κόσμο [...] δίνοντας στη γλώσσα μας –από Ομηρική ως Σολωμική και πιο πέρα, που θα πει στο βάθος δημοτική– αποχρώσεις και γεύσεις που αλλιώς δεν υπάρχουν*», εντούτοις μεταφράζει τον γλωσσοκεντρικό Φερλινγκέτι ήδη από τις αρχές του 1975! Μεταφράσεις σύγχρονης Αμερικάνικης ποίησης παρουσιάζουν επίσης ο Γιώργος Κεχαγιόγλου, ο αξέχαστος φίλος ποιητής Γιώργος Καραβασίλης, ο Θανάσης Βγενόπουλος, η Αλεξάνδρα Βαλσαμή κ.ά.

Στο τεύχος 20 της *Υδρίας* παρατίθενται τα ονόματα των στενών συνεργατών του περιοδικού όπου πέραν των Σωκράτη Σκαρτσή, Βασίλη Λαδά, Γιώργου Καραχάλιου, Διονύση Καραντζά, Κώστα Λογαρά, Έρσης Σωτηροπούλου, Χρήστου Τσιάμη, φηγουράρει και το όνομα του μαθητή του Σωκράτη και φίλου μου από 35ετίας Βασίλη Μπουκουβάλα. Ας μου συγχωρηθεί μια προσωπική αναφορά καθώς ο Βασίλης αποτελεί για μένα το πρότυπο του

φύσει και θέσει διανοούμενου με την τέχνη σε όλες τις πτυχώσεις της ν' αποτελεί κομμάτι του «είναι» του: μία και μόνη συλλογή, *σκλάβος και τα παραμύθια της αχιβάδας* κυκλοφόρησε με το ψευδώνυμο «Αλέξης Μελαχροινός» το 1979, χάρη στην πίεση του Σωκράτη Σκαρτσή. Δίχως κίνδυνο να κατηγορηθώ για μεροληψία, καθώς ο Μπουκουβάλας έχει από ετών εξασφαλίσει τον ουσιαστικό ρόλο του «οργανικού» θεατή-αναγνώστη-ακροατή, απέχοντας από το συγγραφικό ρόλο, θα σημειώσω δυο φράσεις του στο αφιέρωμα του Σολωμού (*Υδρία* τχ. 16/1975), όπου εξηγεί γιατί τον χαρακτηρίζει «καλλιτέχνη» και όχι ποιητή: *Ένας καλλιτέχνης είναι πάντοτε ζωντανός δίπλα μας και θα ασεβήσουμε αν προσπαθήσουμε να τον εξηγήσουμε. Αυτό που ζητάει από μας, αν ζητάει κάτι, είναι η πίστη. [...] Αυτήν την πίστη που αποκομίζει κανείς όταν σκύβει σωστά στο έργο του Σολωμού. Ακόμα και σ' αυτόν που το έργο του δεν είναι παρά ο σπασμένος καθρέφτης της μεγάλης ψυχής του.*

Μια απαραγνώριστη συνέπεια του τεράστιου σε έκταση και ουσία έργο του Σκαρτσή είναι ακριβώς η δικαίωση που αισθάνεται ένας δάσκαλος εν μέσω καταξιωμένων πια δημιουργών που κάποτε υπήρξαν μαθητές και ισότιμοι συνοδοιπόροι του στον ανεξερεύνητο πλην ταρακουνημένο εις μήκος και πλάτος (χάρη στην ζωντάνια και την αστείρευτη ενεργητικότητα του Σωκράτη) χώρο της τέχνης. Κι αυτό είναι κάτι που κανείς δεν μπορεί να του αρνηθεί. Άλλωστε και μόνο η στήλη «Ποίηση των νέων», τακτικές αναφορές σε ποίηση παιδιών², μαθητικά και νεανικά γυμνάσματα, ακόμα και παιδικά σκίτσα με την αυθεντικότητα και την αμεσότητά τους, που φιλοξενούνται σταθερά σε όλα τα τεύχη του περιοδικού, αποδεικνύουν τους ανοιχτούς ορίζοντες του εγχειρήματός. Την προσήλωσή του στους νέους.

Ηλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος, Τάσος Κόρφης, Δημήτρης Νόλλας, αφιέρωμα στον Πατρινό Νίκο Καχτίση (τχ. 22-23, Μάης 1979), είναι μερικά από τα ονόματα που φιγουράρουν στην πεζογραφία, στο δοκίμιο Άρης Δρουκόπουλος, Φώτης Τερζάκης, στον κινηματογράφο Αντώνης Μπουλούτζας, Δημήτρης Ινδαρές, στην ποίηση Νίκος Σπάνιας, Δ. Δούκαρης, Βαγγέλης Κάσσο, Νίκος (Σπήλιος) Αργυρόπουλος, Κώστας Στεργιόπουλος, Ξένη Σκαρτσή, Αγγελική Κώττη, ο άλλος αξέχαστος φίλος ποιητής-μαθητής και μετέπειτα στενός συνεργάτης του Σωκράτη Δημήτρης Κατσαγάνης, είναι μερικά συμπληρωματικά ονόματα από τις δεκάδες παρουσίες που φιλοξενούνται στις σελίδες της *Υδρίας*.

Στο τεύχος 33-34 γίνεται και η αναγγελία του Α' Συμποσίου Ποίησης (3-5 Ιουλίου 1981) με συμμετέχοντες από τον Γ.Π. Σαββίδη, τον Λίνο Πολίτη, τον Εμμανουήλ Κριαρά, τον Αλέξανδρο Αργυρίου, τον Ι.Θ Κακριδή, μέχρι τη Γαλάτεια Σαράντη και τη Ζωή Καρέλλη. Ένα έργο ζωής που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Φοιτητής ακόμα διάβαζα τις ανταποκρίσεις από τον τύπο της εποχής κι ένιωθα λύπη που δεν μπορούσα, δεν είχα την τόλμη να παραβρεθώ σε αυτή τη γιορτή της ποίησης. Γιατί το Συμπόσιο –τουλάχιστον όπως το αντιλαμβάνομαι– δεν είναι ένα συνονθύλευμα άνευρων, παρουσιάσεων που ξέπεσαν και ξεπέρασαν στις μέρες μας κάθε όριο σοβαρότητας μετατρέποντας τη μέθεξη της ποίησης σε καταναγκαστική χειραψία δημοσίων σχέσεων. Μήτε ένα από καθέδρας συνέδριο με κοσμικότητες διανόησης και Μεγάρων Μουσικής. Είναι μια λαϊκή γιορτή που ξεκινά από το Πανεπιστήμιο και καταλήγει στα βοτσαλάκια του Δημορηγόπουλου, είναι το βήμα όλων ανεξαιρέτως, δόκιμων και μη, γιατί στο Συμπόσιο Ποίησης έχουν θέση όλοι όσοι αισθάνονται την ανάγκη της ποίησης. Απλά και απέρριττα. Δίχως πόζες, στομπισμούς, αξιολογήσεις, ομαδοποιήσεις και αποκλεισμούς. Κι αυτό μπορώ να το διαβεβαιώσω: πέρα από (θεμιτές) προτιμήσεις, προσωπικές πικρίες, κακόβουλα ή μη σχόλια, υπαίτια ή αναίτια, στα πολλά χρόνια πια που συγκαταλέγομαι μεταξύ των μελών της Οργανωτικής Επιτροπής, ο Σκαρτσής –με τον αντικειμενικά βαρύνοντα πλέον ρόλο του στα 35 αυτά χρόνια– ΟΥΤΕ ΜΙΑ ΦΟΡΑ δεν έθεσε το παραμικρό βέτο και δεν έφερε ΤΗΝ ΠΑΡΑΜΙΚΡΗ αντίρρηση για οιονδήποτε του οποίου, τόσο εγώ όσο κι οι άλλοι της Οργανωτικής, προτείναμε τη συμμετοχή.

Στο τεύχος 51-53, Μάρτης 1985, με υπεύθυνη πλέον την Ξένη Σκαρτσή, αντιπρόσωπο στην Αθήνα τον Δημήτρη Κατσαγάνη, αρμόδιο για την αλληλογραφία τον Κώστα Λογαρά και για τις συνδρομές τον Διονύση Καρατζά, ολοκληρώνει τον κύκλο της η

² Ήδη στο πρώτο *Όστρακο*, τχ. 2, Απρίλιος 1963, υπάρχει η στήλη «Οι νέοι απ' τα τετράδιά τους», ένα είδος προσωπικού ημερολογίου όπου κάθε νεαρός συμμετέχει με κείμενα, ποιήματα, αναφορές όπως για παράδειγμα στον Σοπέν ή τον Νίτσε.

Υδρία που ένα χρόνο μετά θα δώσει τη θέση της στη δεύτερη περίοδο του *Όστρακου*. Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο *Υδρία*, να σημειώσουμε την παράλληλη κυκλοφορία της *Μικρής Υδρίας*, που ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1981 ως παράρτημα της *Υδρίας* και ενίοτε κυκλοφορούσε είτε ανεξάρτητα είτε ενσωματωμένη στο κεντρικό περιοδικό. Όπως επίσης και δύο άλλα περιοδικά: *Δοκιμές* (αρ. 1-3, 1981), και *Ρυθμός*, (αρ. 1-6, 1976- 1978) «μια προσπάθεια όλων των νέων της Πάτρας για ελεύθερη και ανεπηρέαστη λογοτεχνική δημιουργία και όχι ένα κλειστό κύκλωμα ορισμένων». Μια προσπάθεια απάντησης απέναντι στην αδιαφορία «για κάθε μορφή πνευματικής δουλειάς που παρατηρείται στην Πάτρα», όπως σημειώνεται στο γράμμα σύνταξης του *Ρυθμού*. Για την πνευματική ζωή της Πάτρας γράφουν μάλιστα ο Σωκράτης Σκαρτσής και ο Κ. Τριανταφύλλου, ενώ φιλοξενούνται ποιήματα των Παναγιώτη Κερασίδη, Σπύρου Βρεττού, Γιάννη Βαρβέρη, Δημήτρη Κάββουρα κ.ά. Άλλωστε παρότι απευθύνεται στους νέους στο σημείωμα σύνταξης διευκρινίζεται πως «δεν αποκλείονται απ' το περιοδικό οι πιο μεγάλοι σε ηλικία πνευματικοί άνθρωποι». Άλλωστε οι αποκλεισμοί –το αντίθετο μάλιστα όπως προείπα– δεν είναι στη λογική του Σκαρτσή.

Η τέχνη δεν αποτελεί ιδιωτική περιοχή μιας συντεχνίας

Ιούλιο του 1986 με Δεκέμβριο του 1987 έχουμε 6 τεύχη της δεύτερης φάσης του περιοδικού *Όστρακο*, «Περιοδικό φυσικής ανθρωπολογίας» όπως ορίζεται στον υπότιτλο, με υπεύθυνη την Ξένη Σκαρτσή. Στο *Όστρακο* αρ. 3 ξεκινά και η συνεργασία με την Λύντια Στεφάνου.

Τον Γενάρη του 1991 κάνει την εμφάνισή του ένα νέο περιοδικό, και πάλι στην Πάτρα. Άλλωστε όλα τα έντυπα που εμπνεύστηκε, δημιούργησε και στήριξε ο Σωκράτης Σκαρτσής είχαν ως κέντρο και αφετηρία τους την Πάτρα. Στην *Ανθρωποθεωρία, εξάμηνο περιοδικό γενικής ανθρωπολογικής μελέτης και τέχνης*, (αρ. 1-7, 1991-1992) πέραν των βασικών συντελεστών του Συμποσίου Ποίησης (Μ.Γ. Μερακλής, Α. Μπελεζίνης, Λ. Στεφάνου) συμμετέχουν συγγραφείς και πανεπιστημιακοί τόσο από το Πανεπιστήμιο Πατρών όσο και από τον ευρύτερο λογοτεχνικό χώρο όπως η Ελένη Βακαλό, ο Νικηφόρος Βρεττάκος, ο Αντώνης Σαμαράκης, ο Ανδρέας Μυλωνάς, από το ΕΜΠ ο Θεοδόσης Π. Τάσιος κ.ά. Επιστημονικά κείμενα, μεταφράσεις, λαϊκή παράδοση, σύγχρονη ελληνική και ξένη ποίηση, μνήμες και σχόλια αποτελούν το υλικό των επτά τευχών. Marcel Jousse, William Blake, Ungaretti, Octavio Paz, Allan Watts, Ματσούο Μπασό, αλλά και Βιζυηνός, Τέλλος Άγρας, Ηράκλειτος και ιστορία της Βιολογίας είναι μερικά από τα θέματα που παρουσιάζονται. Στις συνεργασίες περιλαμβάνονται πλέον και οι στενοί Συμποσιαστές, καθώς πλέον ο θεσμός του Συμποσίου Ποίησης αποτελεί πηγή και για το περιοδικό. Ενδεικτικά αναφέρονται οι συνεργασίες του Μάριου Μαρκίδη και του Στέφανου Ροζάνη. Τέλος ως συνέχεια και συγγενές προς την *Ανθρωποθεωρία* έρχεται το τελευταίο περιοδικό *Συμπόσιο* (αρ. 1-6, 2002-2004) υπό τη διεύθυνση, κι αυτή τη φορά, του Σωκράτη Σκαρτσή και άμεση αναφορά στο Συμπόσιο της Ποίησης που το 2002 συμπλήρωνε τα 22 του χρόνια. «Η τέχνη είναι ένα ανθρωπολογικό γεγονός», σημειώνει και εμμέσως επαναφέρει το νήμα από την *Ανθρωποθεωρία* ο Σωκράτης Σκαρτσής στο πρώτο γράμμα σύνταξης του πρώτου τεύχους και συνεχίζει: «Η τέχνη είναι για όλους και από όλους. Προσωπική και κοινωνική. Και κλιμακώνεται κατά την εκφραστική της δύναμη, που αντλείται πάντα από τα πρωτογενή ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά και την προσωπική αντίδραση στον φυσικό-πολιτισμικό χώρο. Γι' αυτό η τέχνη δεν αποτελεί περιοχή ιδιωτική μιας ιδιαίτερης ομάδας ανθρώπων, μιας συντεχνίας. [...] Η τέχνη στην πράξη παραμένει ανθρωπολογικό γεγονός: το τραγούδι του χωριάτη και το ποίημα του ποιητή είναι εκδοχές μιας ενιαίας μορφής.» Στο 1ο τεύχος του Συμποσίου φιλοξενείται μια συζήτηση-ποταμός του Σωκράτη με τον Νίκο Καρούζο, ενώ προτάσσεται το ποίημα του Καρούζου με τίτλο «Θεϊκό αεράκι του Ρίου» αφιερωμένο στον Σκαρτσή με αφορμή το Α' Συμπόσιο Ποίησης. Πέρα από ανέκδοτη ποίηση, μεταφράσεις, ένα δοκίμιο του Μιχάλη Μερακλή με θέμα «Ο θάνατος, η λήθη και η μνήμη», παρατίθεται μια *Μικρή ερωτική ανθολόγηση* από τον Όμηρο μέχρι τον Μαγιακόφσκι και τον Κάμμινγκς που είχε παρουσιαστεί στο Δ' Συμπόσιο.

Οι ανθολογίες, θεματικές, τοπικές, ηλικιακές, είναι ακόμα ένας τομέας όπου διοχέτευσε την ενεργητικότητά του ο Σκαρτσής. «Ο χρηστικός ρόλος της Ανθολογίας», σημείωνε εισαγωγικά ο Σωκράτης, «συμβάλλει στην τόνωση της ελεύθερης και όσο γίνεται πιο αγνής λειτουργίας της ποίησης, που έχει επιβιώσει με τη θέληση και τη συμβολή των ανθρώπων που την ασκούν ή τη μελετούν. Είναι φυσικό να λαχταράμε την επικοινωνία με τους ανθρώπους της ποίησης και να αγωνιζόμαστε με τα ελάχιστα μέσα που διαθέτουμε να τους φέρουμε σε επαφή μεταξύ τους».

Άλλωστε υπάρχει παράδοση Ανθολογιών στη χώρα μας ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα που η περιορισμένη χρήση της τυπογραφίας και οι οικονομικές δυσκολίες δυσχέραιναν τη δυνατότητα απόκτησης μεμονωμένων ποιητικών συλλογών. Η η απουσία πληροφόρησης δεν επέτρεπε την πρόσβαση του αναγνωστικού κοινού του άστεως πάνω στα διαδραματιζόμενα στην περιφέρεια. Μέσω των Ανθολογιών μπορούσε ο μέσος αναγνώστης να αποκτήσει μια εικόνα της σύγχρονης ποίησης. Ένός θεσμού που ενδεχομένως τείνει να υποκατασταθεί στις μέρες μας από τη λειτουργία του διαδικτύου.

Στα πλαίσια του Συμποσίου Ποίησης, κατά διαστήματα, με πρωτοβουλία του Σκαρτσή στήνονταν Ανθολογίες ανάλογες με το εκάστοτε κεντρικό αφιέρωμα του Συμποσίου, ενώ τα τελευταία χρόνια σε μια προσπάθεια σύνδεσης του κοινού της περιφέρειας με το Συμπόσιο εκδόθηκαν σημαντικές Ανθολογίες σύγχρονων ποιητών από την Κρήτη (1950-2007), την Κύπρο, την Αχαΐα, τα Επτάνησα, αλλά και δυο τόμοι με ποιήματα που προέρχονταν από Διαγωνισμό ποίησης, με 500 περίπου συμμετέχοντες από Ελλάδα και εξωτερικό, που οργάνωσε το Συμπόσιο με αφορμή την τότε συμπλήρωση 25 χρόνων λειτουργίας του. Βασική προϋπόθεση η παρουσίαση όσο το δυνατόν περισσότερων ποιητών και περισσότερης ποίησης. Στην περίπτωση της Κρήτης ανθολογήθηκαν ακόμα και Μαντινάδες που όπως σημείωνε ο Σωκράτης «όσο κι αν είναι πια μια γραπτή μάλλον ποίηση, κρατάνε πολλά χαρακτηριστικά προφορικότητας, κάτι ιδιαίτερα χρήσιμο για τη φιλολογική μελέτη.» Ενώ βέβαια έχει παρουσιάσει, κυρίως από τις εκδόσεις Γκοβόστη, ένα πολύ μεγάλο αριθμό Ανθολογιών ελληνικής ποίησης: *Κρητική ποίηση του 17ου αιώνα*, *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή ποίηση* (Γκοβόστης, 1995), *Ανθολογία της νεοελληνικής ποίησης Μέχρι το Σολωμό*, *Γεώργιος Χορτάτσος* (Γκοβόστης, 1995), *Λάμπρος Πορφύρας*, *Ιωάννης Βηλαράς* (Γκοβόστης, 1996) κ.ά.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί μια Ανθολογία Ελληνικής Ποίησης και Τραγουδιού που παρουσιάστηκε στο Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο στην Αρχαία Ολυμπία (17-22.8.1997) με θέμα «Η Αρχαία Ελλάδα και ο Σύγχρονος Κόσμος», παρουσιάστηκε σε ειδική μουσική βραδιά στη Στοά του Βιβλίου και κυκλοφόρησε από τον *Μανδραγόρα* το 1998. Η ανθολογία ξεκινούσε με *Ιλιάδα* και *Οδύσσεια*, περνούσε από Ησίοδο μέχρι Μανόλη Αναγνωστάκη και κατέληγε στον Τσιτσάνη! Σημειώνει μεταξύ άλλων ο Σκαρτσής στο προλογικό κείμενο: «*Η Ανθολογία αυτή ελπίζουμε να δώσει μερικές ωραίες στιγμές τέχνης και ζωής και αφορμές για διάφορες σκέψεις, γ.π. της σχέσης ποιότητας ανάμεσα στην αρχαία και τη νέα ποίηση ή της φύσης του βυζαντινού μέλους.*»

Κλείνοντας θα θέλαμε να αναφερθούμε σχεδόν επιγραμματικά, αφού άλλωστε το εύρος των μεταφράσεων του Σκαρτσή δεν είναι δυνατόν να παρουσιαστεί στο παρόν σημείωμα, σε μερικές από τις μεταφράσεις της σειράς «Τα Κείμενα των Λαών» που εκδόθηκαν με ευθύνη και πρωτοβουλία του ίδιου, από τις εκδόσεις Καστανιάτη. Ένα είδος ποίησης που δείχνει ακριβώς τις συγγένειες αλλά και τον πλούτο κάθε λαού, βλ. ανθρώπων, που ζουν, θρησκευούνται, ερωτεύονται, υμνούν τα αγαθά της φύσης, θρηνούν για τις καταστροφές, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο ανεξάρτητα από γεωγραφική θέση, γλώσσα, βαθμό πολιτισμικής εξέλιξης κλπ. Τα κείμενα που μελέτησε και με τα οποία καταπιάστηκε ο Σκαρτσής από τα φοιτητικά του χρόνια μέχρι σήμερα, πολλά από τα οποία είδαν το φως της δημοσιότητας στις πάμπολλες περιοδικές εκδόσεις που έστηνε ο ίδιος, ενισχύουν ακριβώς τη βαθειά θεμελιωμένη σχεδόν από το ξεκίνημα της ζωής του ποιητική κοσμοθεωρία του: για μια αβίαστη απλή καθαρή πηγαία γραφή ως φυσική συνέχεια του ανεπιτήδευτου λόγου των απλών ανθρώπων. Μια ποίηση και μια γραφή που αποτελεί προέκταση του ήχου, του φθόγγου, της εξέλιξης του λόγου στα ανθρώπινα όντα. Για τον Σκαρτσή, κι ελπίζω να μην τον παρερμηνεύω, η δύναμη της τέχνης είναι ταυτόσημη και συνέχεια της ουσίας της ζωής κάθε όντος. Στη σειρά λοιπόν των μεταφράσεών του βρίσκουμε τα [Ινδουιστικά](#) ιερά κείμενα

του 6ου και 5ου π.Χ. αι, επεξηγηματικά παραρτήματα των [Βεδών](#), τις *Ουπανισάδες* (ουπανισάντ = κάθομαι κοντά σε κάποιον, κατ' επέκτασιν, μαθαίνω καθισμένος στα πόδια ενός δασκάλου). Ομιλίες, αφορισμοί, σύντομοι ύμνοι, γνωμικά, αποφθέγματα, κείμενα πεζά με στίχους που παρεμβάλλονται, όπου αναλύονται διάφορα θέματα είτε σε διαλογική μορφή ως ερωταποκρίσεις είτε σε ευθεία γραφή. *Ινδιάνικα τραγούδια*, *Κείμενα της Εγγύς Ανατολής* με γνωστότερο στο ευρύ κοινό το *Έπος του Γίλγαμές*, ποίημα από την περιοχή της [Βαβυλωνίας](#), το αρχαιότερο γνωστό λογοτεχνικό έργο της Ασσυρο-Βαβυλωνιακής [φιλολογίας](#). Πρόκειται για τη συλλογή θρύλων και ποιημάτων των [Σουμερίων](#) για τον [Γκίλγκαμές](#), μυθικό ή/και ιστορικό πρόσωπο. *Αφρικάνικα Τραγούδια φυλών και εθνοτήτων της Αφρικής* (θρησκευτικά, τελετουργικά, πολεμικά, κυνηγιού, μαγικά, ξόρκια, ερωτικά, νανουρίσματα, μοιρολόγια, ιστορίες), με ξεχωριστή λιτότητα των γλωσσικών στοιχείων, απλότητα της σκέψης και της ζωής τους στο φυσικό τους. *Αβέστα*, συλλογή ιερών συγγραμμάτων του [Ζωροαστρισμού](#). *Κινέζους αναχωρητές*, ποιητές που απαλλαγμένοι από τη συμβατική ζωή, ποιητές σε αναγκαστική μόνωση, επαναστάτες απέναντι σε κάθε τυπικό κοινωνικό ή πνευματικό όρο, εκφράζουν μια στάση ζωής όμοια με αυτή που εμπνέει πνευματικά και τον Σκαρτσή, μια πρόταση ζωής όταν αυτή αφαιρεί από το πρόσωπο τις δυνατότητες αυτοπραγμάτωσής του.

Χαρα της παρουσίας

*Απλώνω την παλαμη στην πετρα στο βουνο
και σ' αυτο που ειμαι
αυτό που είμαι απλώνει απλωνεται
παρουσια για ενα αυτα τα ολα
να παρουσιαζονται
μονα και πραγματικα*

Από μόνο του το παραπάνω πρόσφατο ποίημα του Σωκράτη Σκαρτσή αρκεί για να συνοψίσει όσα επιχείρησα να παρουσιάσω. Δεν είναι απολογία αλλά θεωρώ αδύνατο, στα όριά μου, να καταπιαστώ με ό,τι περισσότερο αγάπησε στα 60 μέχρι σήμερα χρόνια της δημιουργίας του. Πληθωρικό έργο μιας πληθωρικής προσωπικότητας που έταξε στον εαυτό του την ευχαρίστηση –όχι υποχρέωση– να εξωτερικεύσει το μέσα του όλον. Ένας τεράστιος όγκος δουλειάς που προέκυψε φυσικά όπως το φως που φωτίζει, το νερό που κυλά, ο αέρας που κουνά τα φύλλα των δέντρων. Στην πορεία αυτή δεν ήταν ποτέ μόνος καθώς επέλεγε – ακόμη και στις πιο προσωπικές του διαδρομές, την παρουσία τρίτων και κυρίως νεότερων ανθρώπων. Εκατοντάδες θα πρέπει να αισθάνονται τυχεροί που τον είχαν ή τον έχουν δίπλα τους. Και δεν είναι η διδακτική αλλά η διαλεκτική σχέση ακόμα και στις διαφωνίες σου μαζί του – ή κυρίως τότε. Ακόμα και τα δεκάδες βιβλία του προέκυψαν από αυτή τη διαλεκτική σχέση: δοκιμάστηκαν στις σελίδες περιοδικών, στις συζητήσεις των 35 Συμποσίων Ποίησης, στις ταβέρνες του Ρίου, στα διαλείμματα των συνεδριάσεων, στα αμφιθέατρα.

Κι επειδή η γραφή δεν είναι θεόσταλη αλλά ανθρωποκεντρική – αυτή η πίστη του στον άνθρωπο υπήρξε και η δικαίωσή του. Και είναι χαρακτηριστικό των χρόνων που ζούμε πως από όλη αυτή τη γιορτή το θεωρητικώς αρμόδιο Υπουργείο Πολιτισμού είχε την ατυχία να είναι απόν στη μίζερη γραφειοκρατία και στην αντικειμενική και υποκειμενική ανεπάρκεια των κατά καιρούς προϊσταμένων του. Αλλά τι μπορεί να περιμένει κανείς από ένα Υπουργείο που στήθηκε μέσα στη δικτατορία του 1971;

Με κίνδυνο να παρεξηγηθώ ως κόλακας, θα 'λεγα πως ο Σωκράτης Λ. Σκαρτσής είναι ένας γενναιόδωρος άνθρωπος και γι' αυτό ένας γενναιόδωρος δημιουργός. Ίσως αυτό να ήταν και το συνδεδετικό στοιχείο μας ένα μεσημέρι, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, στο Συνέδριο για του Υπερρεαλισμό του Ιδρύματος Γουλανδρή – Χορν, στην Πλάκα. Και μια κι ο λόγος για τον υπερρεαλισμό, ας θυμηθούμε μια φράση του Νικόλα Κάλα που ταιριάζει γάντι στον Σωκράτη Σκαρτσή: «*Δεν γράφω για να διαβαστώ, αλλά να ζαναδιαβαστώ*».

Ένα Ανθολόγιο Σ.Α.Σκαρτσή, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2016, 350 -55

Γιώργος Μύαρης

ΣΤΟ ΑΚΡΟΓΙΑΛΙ ΤΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Υπάρχει πάντα ο κίνδυνος στην προσπάθεια να προσεγγίσει ένας μελετητής συνοπτικά το αξιόλογο σε όγκο και αξία έργο του Σωκράτη Σκαρτσή, να αδικήσει το έργο. Επιλέγω, λοιπόν, να μιλήσω μέσα από τους στίχους του ίδιου, τις τοποθετήσεις αυτού και των κριτικών της λογοτεχνίας, με μια συνοπτική ερμηνευτική προσπάθεια, που δεν εξαντλεί το θέμα. Επιχειρώ ένα διάλογο με την ποίηση, στην προκειμένη περίπτωση με την ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή, παρά να την κλείσω πίσω από ένα τείχος υμνητικών σχολίων.

Ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι ηγετική μορφή των πατρινών λογοτεχνικών διεργασιών και κύκλων, σημαντικός ποιητής του ελλαδικού χώρου, με φίλους και δεσμούς με την Κύπρο, πρωταγωνιστής στη μοναδική περιπέτεια του πανελλήνιου -και όχι μόνο- ετήσιου «Συμπόσιου Ποίησης». Ένας ποιητής που φλέγεται να προλάβει τη ροή των λέξεων, των προσώπων, του βίου, της πολιτισμικής ιστορίας, της ανθρώπινης αγωνίας και γνώσης. Ποιητής που γνωρίζει πολύ καλά το δύσκολο καιρό μας: «Με την ποίηση τα μέτρα μένουν σωστά και δεν έχουν καμιά ανάγκη από τίποτα κι εμείς μένουμε στα μέτρα, ανοιχτοί κι ελεύθεροι προς ό,τι μπορεί να υφίσταται ή προς κάθε επέκεινα για την τυπική αντίληψη. Χωρίς την ποίηση μπλέκουμε με πραγματικότητες και ιστορίες, ερωτήματα και σοφίες, γινωμένα και χαμένα. Χωρίς την ποίηση γράφουμε ή αντιγράφουμε εντολές, με την ποίηση μιλάμε, ή γράφουμε μιλήματα. Χωρίς την ποίηση όλα γίνονται σύμβολα και λεφτά, με την ποίηση όλα είναι ο γυμνός εαυτός τους κι εμείς είμαστε ό,τι είναι κι ό,τι λέγεται - κι ένας σίγουρος απτός εαυτός ()».¹

Αν υποθεθεί ότι σε ένα φανταστικό τόπο καταλαμβάνουν την εξουσία ακραίοι οπαδοί της τρέχουσας αντίληψης για την παραδοσιακή ποίηση ή χειρότερα εντεταλμένοι της «σχολικής» εκδοχής της «ποίησης» και προχωρούν σε «δίκες» σε βάρος των μοντερνιστών, ή με μια σημερινή ορολογία των ποιητών «εναλλακτικής» γραφής, σίγουρα ανάμεσα στους πρώτους καταδικασθέντες θα βρίσκεται και ο Σωκράτης Σκαρτσής.

Είναι η πρώτη επιλογή του ατονικού συστήματος γραφής (από τη συλλογή «Η Πρώτη Γραφή», Λ.Ο.Φ. 1958). Είναι η αποδόμηση του παραδοσιακού στίχου και η προσχώρηση στον ευρύτερο χώρο της πρωτοποριακής γραφής. Είναι η ιδιόμορφη πορεία, είναι ο πειραματισμός με μια νέα ποιητική, δραστική γλώσσα, ενώ στην αφετηρία των συλλήψεων βρίσκεται το ποιητικό εγώ και η ανάγκη να αποδοθεί αυτό με διαφορετική και ουσιαστική διατύπωση, συχνά μέσα από τη μελετημένη ακατάστατη εναλλαγή λέξεων, φράσεων, αποσπασμάτων και το συμφυρμό μύθων. Γι' αυτούς τους λόγους, ή μάλλον εξαιτίας τού πώς θα τον διαβάσουν, θα κινδυνεύει σ' αυτόν το φανταστικό τόπο ο ποιητής. Αλλά είναι όλ' αυτά που αιτιολογούν και την ανάγκη να μελετήσουμε προσεκτικά την ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή.

*Που πανε τα κυματα διπλα στα πραγματα
πως περναι ο αερας του κοσμου τους γλαρους
τι να πω στα γλυκα μου γονατα.
Με πολυ φως στα ματια ξεστρατισε η πεταλουδα στη
θαλασσα
ωραια γελουν τα δαχτυλα μου διχως επαφη
για ενα κομπο μελι πηγαν οι νεκροι μου. ()
Και στο ασπρο επιπεδο του κοσμου
το τιμιο
τι ωραιωθης και τι ηδυνθης, αγαπη;*

*Θα περασω τα κυματα
θα γλυκανω τους γλαρους καρδιες στον αερα*

θα φριξουνε τα γονατα μου,
που να παω σε σενα
πως να παω σε σενα
τι να παω σε σενα.
Θα σε καλυψω με μια κατασπρη ασπιδα
θα σε κλεισω μ ακατασχετα γονατα
μ αδιαφθορη κενοτητα.

Και φιλον ητορ, μετρας
τα κυματα τον αερα τους γλαρους,
φιλον ητορ, μενεις,
φιλον ητορ,
τι ωραιωθης και τι ηδυνθης, αγαπη;

Δε ρωτας, γιατι ξερω,
εισαι ακραια ομορφη, γιατι ειμαι μοναχο σιδερο,
φριπτεις, γιατι ξερω,

τι ωραιωθης και τι ηδυνθης, αγαπη;

Μελι στο νερο σημερα, 1973, ενότητα «Τρια κομματια», αρ.2].

Η βαθιά ανθρώπινη ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή έμφορτη από συναισθήματα και βιώματα, στοχασμούς και μύθους, μπολιάζει στη νεοελληνική ποίηση τον ιδιότυπο φιλοσοφικό λόγο του και τις αδρές εικόνες των ποιημάτων του. «Κι αν σήμερα τα πράγματα είναι χρήματα (όχι αρχαιοελληνικά, αυτό δεν υπάρχει) και μιλάνε αμερικάνικη επιδερμική γλώσσα γραφής, που γράφεται όπως θέλει κάποιος πιστολάς, κι αν ακόμα η περίφημη Ελλάδα μας είναι για γέλια και για κλάματα, όμως η ποίηση υπάρχει με το κύμα, με την τραγιάσκα του χωριάτη και με τον αγώνα ή με τον έρωτα του ποιητή και αρθρώνει ένα λόγο».

Ταξιδεψα ταξιδεω ποιητης.
Λεω τα ειπωμενα κανω τα γινωμενα
ειμαι αυτα που ειναι
αγαπη ματια στη θαλασσα φιλος
μοχθος κι απολαυση τερψη των πραγματων
( ) Ειμαι καλα
σ ολη αυτη την καλοσυνη
που γινομαι ποιητης
οπως το χωμα μενει η με τον ανεμο παιρνεται
οπως το πουλι πεταει η με το φως λαλει
οπως το κυμα με περναι η νερο ειμαι
οπως σ αγαπαω η αγαπη αγαπημενος.

Το Πραγμα του κοσμου, ενότητα «Τα παιδια», αρ. 39

Ο ίδιος μιλώντας για την πολύ σημαντική συλλογή του «Το Πραγμα του Κοσμου» ξεκαθαρίζει: «Το Πραγμα του Κοσμου θέλησα να είναι οντότητα φυσική, ελεύθερη, με την ειδική μορφή μιας ορισμένης γλώσσας, πραγματικής όσο το πρόσωπο και τα πράγματά του. Θέλησα δηλαδή να πραγματωθώ γλωσσικά, ερωτική φυσική μορφή, και αυτό θα πει ελληνικά. Τα ελληνικά είναι η μόνη δυνατή μορφή μου γλώσσας, όπως ο ίδιος είμαι η μόνη δυνατή μορφή μου και αυτές οι δύο μορφές, βέβαια, είναι μόνο μορφές φυσικές και γλωσσικές, που και αυτές είναι δύο μόνο γιατί είναι και ένα».3

Αξίζει να προσέξουμε όσα ο ίδιος δηλώνει: «Ένας ποιητής είναι ένας απλός άνθρωπος που ζει και υπάρχει, ή θέλει να υπάρχει ελεύθερα, πραγματοποιώντας απόλυτα και χαρούμενα τον άνθρωπο».4

*Ανοιγμα τρυφερο
που ανοιγεις τη μεγαλη ελευθερια
να σε γεμιζω στερεος της δυναμης μου
πλατες μου ο κοσμος κορμι μπροστα
τιναζομαι πεταω περναω
κι αρχιζει μονη κι απομονη της
η γλυκα γυναικα εδω αιωνια
ο θεος που αναγνωριζεται ().*

Το μαρμαρο της απλας, αρ. 43.

Και δεν μπορεί ατιμώρητα στο κατώφλι του 21ου αιώνα -εν μέσω «ελεύθερων αγορών», ψηφιακών συνδρόμων και εικονικών φυλακίσεων- κάποιος να δηλώνει: «πιο απλά, από τη σκοπιά της ποίησης, ένας ποιητής είναι ένας άνθρωπος της καρδιάς και του στοχασμού, αξεχώριστα, που θέλει, τελικά, η γλωσσική του πράξη να κάνει φυσική οντότητα τη ζωή του, να ξεπεράσει κάθε δυαδική-νοητική διάκριση και να γίνει ο εαυτός του, εαυτός ερωτικός σ' όλα και μ' όλα, χωρίς όρους, κατηγορίες και δεσμά οποιουδήποτε είδους».

*Το ποιημα γινεται μονο του
οπως ο καρπος οπως η θεληση
οπως εσυ οταν βγεις απ τα φορεματα σου
το ποιημα λεγεται οπως λει το στομα σου
το σωμα σου
υγρατητα στο σωμα μου στο στομα μου
και λεω
εσυ γυμνη
μονη ερωτας νερο ροη
μοναχη
το ποιημα είναι μονο του
εδω της απλας το μαρμαρο.*

Το μαρμαρο της απλας, αρ. 37.

Δεν επιμένει ένας ποιητής και δεν απαιτεί «ατιμώρητα» στην εποχή μας: «Αφήστε την ποίηση να υπάρξει και τους ποιητές να μιλήσουν τη γλώσσα τους. Μη τους μεταφράζετε».6 Αυτά είναι λόγια γεμάτα πρόκληση και, κατά συνέπεια, ο ποιητής θα ήταν υπόδικος και κατάδικος, τόσο για την αντιεξουσιαστική αύρα, που άδηλα συνήθως -μα και εμφανώς κάποτε- αποπνέουν τα ποιήματά του, όσο και για τις κοσμοθεωρητικές απόψεις, αλλά και τις επιλογές στο περιεχόμενο και τις τεχνικές της σύνθεσής του, που περιδινίζεται γύρω από την ισόβια αγαπημένη μούσα του, τη Λαλώ:

*Κυκλος η ψυχη μου αγκαλιαζει
τριγωνα τετραγωνα πολυγωνα κυκλους γραμμες στιγμες
τετραγωνο το συμπαν
και στο κενο που τα χωνευει βαρυ λουλουδι εγω
εγω που βλεπω τη Λαλω.*

Λαλω 1961, «Σταση»

Ο Σάββας Μιχαήλ⁷ παρατηρεί: «Η γλώσσα είναι το προνομιακό πεδίο όπου ο Σωκράτης-Σκαρτσής οικοδομεί την ποιητική ανθρωπολογία κι οντολογία». Οι στίχοι συνηγορούν στην ορθότητα της παρατήρησης. Ενδεικτικά:

*Αγαλμα μου της σιωπης
Γλωσσα
Πιο στερεο απ το νερο πιο ασπρο απ τον αφρο»*

Αγαλμα.

Ξημερωνει κι η γλωσσα μου κυματα

Το Πραγμα του Κοσμου, ενότητα Τα παιδια, αρ. 27, σ. 257

Αποκαλυπτικός ο λόγος του ποιητή: «Από τη φύση ως τη γλώσσα δεν υπάρχει κενό γιατί την απόσταση καλύπτει ο άνθρωπος, στ' αλήθεια δηλαδή η γλώσσα είναι η φύση ειπωμένη, με τους ανθρώπινους όρους για τον άνθρωπο και με άλλους όρους για τις άλλες μορφές»⁸ ή αλλιώς με τη στιχουργική του δύναμη:

*Η γλωσσα μου εσεις ολοι ολο,
Η γλωσσα μου γλωσσα
Και με μιλαει που σας μιλω
Σας μιλαει που μιλω
Εσας ολους ολα ()»*

Το Πραγμα του Κοσμου, ενότητα Τα παιδια., αρ. 23, σ. 251-252

Η γλώσσα συνυφίνεται αδιαχώριστα με την πραγματικότητα σ' όλες της τις διαστάσεις: «Λέω πως η γλώσσα πρέπει να φτάνει ως τα όρια της πραγματικότητας κι έξω απ' αυτά, αν υπάρχουν όρια»⁹. Επιμένει, αφού προέχει στην αντίληψή του το ότι «εκείνο που στ' αλήθεια μετράει είναι τι δηλώνω, τι λέω με τη γλώσσα που δεν έχει χρόνο και τόπο κι εαυτό, μέσα κι έξω, εγώ και το άλλο. Η ποίηση δίνει αυτή τη δυνατότητα, γι' αυτό είναι γλώσσα, ή, πιο καλά, η γλώσσα έχει κάνει την ποίηση, έχει υπάρξει με αυτήν, ώστε, παραμερίζοντας αυτόματα κάθε κατασκευή, βρίσκεται στον ελεύθερο χώρο του τίποτα απ' όλα αυτά, άρα στην αλήθεια που δε σκοτίζει η χαζή γνώση μας και τα δεδομένα της, αφήνεται στην έκφραση αυτού του τίποτα, που της είναι, ας το πούμε, με την ωραία αυτή ιδέα, η μούσα. Αυτό το τίποτα είναι όχι σε όλα τα ψεύδη και ναι σε όλα τα άλλα, που δεν είναι στ' αλήθεια «τα άλλα».¹⁰

Ο ποιητής ρίχνεται στο πεδίο της έμπνευσης με τους αναπάντεχους πρωτότυπους συνδυασμούς εικόνων και λέξεων-εννοιών. Δηλώνει ο ίδιος: «Ο ποιητής δεν ξέρει τίποτα, είναι ο εαυτός του μέσα στα πράγματα. Ζει απλός και γυμνός κι έτοιμος την απόλυτη οντότητα, που τα έχει όλα πολύ καθαρά: τον πόνο, την τέρψη, το ωραίο κι οργανωμένο όλο ανθρώπων και πραγμάτων, τη δικαιοσύνη, την ελευθερία και την ανάγκη τους, για να είναι τα πράγματα πράγματα - τι να μας πει άλλο από αυτή τη ζωή του; Μας λέει ζώντας. Και θέλει, όλο και πιο πολύ θέλει, είναι ερωτικός».¹¹ Ο στίχος του προβάλλει δυνατός και αισιόδοξος, με την έκπληξη του ευρήματος και τα νέα σημασιακά περιεχόμενα για την αποκάλυψη άγνωστων πτυχών του σύμπαντος κόσμου και του έρωτα:

*Οταν περπατουσες στις κατασπρες πλακες
κι απλωνε ο κοσμος επιπεδη αυλη,
σπαραζε η καρδια μου να φτασει το βημα σου
στο ρυθμο που μετρουσες
μια ανασα τοπο μακρια μου
κι ενα αιωνα χαρας.
Ματια μαυρα και δροσερα μαλλια,
φορεμα αργο και γρηγορα ποδια
-και το πουλι που ζητουσε τομη στον οριζοντα
σε κοιτουσε στα χερια,
στα χερια σου που ανοιγαν την ωρα*

και την κλειναν στις πλατες μου.
Λαμπρο μου μετωπο,
χειλη που λετε απ τη σιωπη τραγουδι
να ο δρομος αναμεσα απο σκιες και ως,
κι ο κοσμος μακραινει πισω απ τα δετα μας δαχτυλα
που παουν την πνοη με την πνοη τους.
Δεκαοχτω ποιηματα, 1971, ενότητα Δυο κομματια., αρ. 2

Ο Σωκράτης. Σκαρτσής ζει, ευτυχώς και επιτυχώς, σε ένα δυισμό, χρησιμοποιεί την απλή στα όρια της γλώσσας του λαού ποίηση του· προσπαθεί να αναγάγει το απλό και ευκολομίλητο σε ποίηση, όπως στα δημοτικά τραγούδια της προφορικής παράδοσής μας· σιμώνει κάποτε και στο παιχνιδίσμα, λόγω των μελετών του, με την παιδική γλώσσα και την αλήθειά της. Επιπλέον, γνωρίζει καλά τη δυναμική κίνηση της λογοτεχνίας προς το να συμπεριλαμβάνει κάθε είδους αναφορά και με μια απλή αφορμή να ξεδιπλώνει σκέψεις που αγγίζουν τη μουσική, τη ζωγραφική, την ψυχολογία, τον φιλοσοφικό προβληματισμό:

Λοιπον νου τυραννα με
ωσπου να φυσας κι ολα να τα σκορπας
να μενεις μονος
ενα με μενα
που κυλαω γυμνοτητα.
Και που λαμπουν αστερια και γνωση
και βρεχει αισθηση κι ακρη,
ας κυλαει το ποταμι μου χωρις εμενα
που κοιταζω.

Γραμμή, 1997, αρ. 3

Δεν επιζητά να αποτυπώσει τη διαφορά του με τους άλλους μέσω εκζητήσεων στην έκφραση και του κλειστού ποιητικού λόγου:

Παιδι των κυματων χρυσο
στ ασημια της αυγης του μαρμαρου
αφηνεις ασπρες πορειες πουλιων
και λαληματα και σχηματα
κι αφηνεσαι πετας περπατας
ποιητης, ενας κοσμος αρχιζει.
Γαληνιος γελας της γαλανης θαλασσας
αλαφρος ολοκληρος γλαρος
αστραφτεις φευγεις φωτας
ασπρο ασημι και χρυσαφι
στην αναλαμπη νερου
που κελαρυζει λευκα κυματακια.

Το μαρμαρο της απλας, 1989, αρ. 15

Σε συνάρτηση με τα προηγούμενα, ο Σωκράτης. Σκαρτσής στην ποιητική δημιουργία του, φαίνεται ότι αρκετά νωρίς προσπαθεί να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα και κυρίως την απουσία οργανικής ενότητας ανάμεσα στη μορφή και το νόημα, όπως μπορεί να διαπιστώσει ο αναγνώστης μεταβαίνοντας από την *Πρωτη Γραφη* [1958] και το *Νερο στις μερες* [1963, 2005] στη συλλογή *Το Πραγμα του Κοσμου* [μερική έκδοση 1979 και συνολική 1984], στη συλλογή *Το μαρμαρο της απλας* [1989], στα *Αναγλυφα* [1992], στο *Παντα νερο* [1994], στην *Ανασα της Αθανασιας* [1995], τη *Γραμμη* [1997], την «*Αυγη*» [2001] ή στην *Ελαφρη προτομη και στο Εκατο φορες το αδυνατο* [2004].

Όπως παρατηρεί ο μελετητής Μιχάλης Μερρακλής, «η ποίηση του Σ. Σκαρτσή έχει μιαν αξιοπρόσεκτη ενότητα και συνέχεια () δεν έπαψε να αγαπάει -και να μελετάει- αρχαία ελληνική ποίηση και δημοτικό τραγούδι. Και Σολωμό. Και ανατολική ποίηση. Δηλαδή γενικά, πρότυπα ποίησης, που παρά τη βαθύτερη λυρική ελευθερία τους, δεν υπερέβησαν το μέτρο ()»¹²

Η αρχαιοελληνική πνευματικότητα, ο παγανισμός και ο πανθεϊσμός, η συνομιλία με ασιατικές, αφρικανικές, ανατολικές, ινδιάνικες¹³ φιλοσοφικές, κοσμολογικές και θεολογικές επεξεργασίες - ιδιαίτερα έντονες στις πρώτες συλλογές- συνδυάζονται με την υπερτίμηση του φυσικού στοιχείου και την εμμονή στη λατρεία της φύσης· πρόκειται για πρώιμη με σημερινή ορολογία «οικολογική» προβληματική, με βάση σύμβολα όπως το όστρακο, το νερό, τη θάλασσα, το ψάρι, το γυναικείο σώμα, τα όνειρα, που μάλλον αλιεύει από τον μαγικό πυθμένα του «υπερρεαλισμού».

Οι ιχνηλασίες και οι ανασκαφές σε περασμένους πολιτισμούς οδηγούν σε επάλληλα στρώματα σκέψης και ποίησης, με θρησκευσιολογία, υπαρξισμό, μοντερνισμό και γαλλικές γλωσσολογικές αναζητήσεις, αλλά και θηρεύσεις από τον μετασυμβολισμό.¹⁴

*Τα πραγματα κι η φωνη μου
και τα λογια γραμμες μουσικες
ριπες του αερα στα πραγματα
κι ολα εδω.
Δεν ειναι της λυπης της χαρας
του μοχθου που τα ιδρωνει
του αιματος που τα πλενει και μετα τ αφηνει
μοναχα παλι πραγματα,
ειναι δικα σου οπως εισαι δικη σου
οπως ειμαι δικος μου δηλαδη δικος σου
δηλαδη μιλαω μοναχα
ριπες εαυτου φωνης ανασας
του αερα των πραγματων.
Τα πραγματα: θαλασσα ψωμι τρυφεραδα·
η φωνη:
αχ κολουπι μου αχ πεινα μου
αχ ερωτα μου
της θαλασσας του ψωμιου της τρυφεραδας·
και τ οστρακο:
Λαλω νατο μιλητα το αγγιχτα το
φατο
ειναι κι αλλο κι αλλα οστρακα
πραγματα και πραγματικοτητες
πραγματικα δεν τελειωνουν.*

*Ετσι ενα πραγμα
ειναι αληθεια
ειναι ζωη κι ειναι θανατος
ειναι οραμα δυνατο στη ζωη και στο θανατο
και στον υπνο που απλωνεται ελαφρο νερο
μεσα απ το ζωντανο αιμα και την αδεια πληγη.
Ετσι αν ερθει το πραγμα
και σπασει στα δυο τη ζωη,
αν φυγει και την αφησει στη χαμενη ερημια,
πραγματικα εκανε
και δεν εγινε τιποτα
τιποτα ειναι οπως οταν δεν αναπνεεις η δε μιλας
η δε μπορεις να πεις, γιατι τελειωσαν οι λεξεις*

γιατι παιζεις με τις γραμμες της γλωσσας
αλλιωτικη μουσικη,
πραγματικη.)

Το Πραγμα του Κοσμου, 1984, αρ. 9.

Στη θεματική του έχουν τη θέση τους πολλά συμβολιστικά στοιχεία, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που ερωτοτροπεί με τις πολλές δυνατότητες στο επίπεδο του σημαίνοντος και αντίστοιχα του σημαινόμενου, των συνδυασμών και των συνδηλώσεων, μακριά από τις «ακρότητες» του στρουκτουραλισμού: τα πρόσωπα - υπαρκτά, κατασκευασμένα προσωπεία και μυθικά ή μυθοποιημένα, δηλαδή οι γονείς και οι άλλοι πρόγονοι, οι συγγενείς, τα τέκνα, οι φίλοι, οι ανώνυμοι -τα τοπία της ιδιαίτερης πατρίδας, αλλά και της ευρύτερης Ελλάδας- όχι απλώς της ελλαδικής επικράτειας, αλλά και η αρχαιοελληνική Μεγάλη Ελλάδα των ταξιδιών του στη Σικελία και Κάτω. Ιταλία. Η γυναικεία παρουσία και συμβολή στην πλάση, η γέννηση της ομορφιάς, η μάνα, ο πόθος, το Πράγμα του Κόσμου (δηλαδή η απρόσιτη χαμένη πρώτη απόλαυση), η ευδαιμονία και η αθανασία, η φθορά κι ο θάνατος, η καταγραφή πόθων, σκέψεων, ονείρων, βηματισμών, αλλά και η μυθοποίηση του κοινωνικού, πολιτιστικού και ανθρωπολογικού γίνεσθαι της εποχής μας.

Προσπαθώ να κατανοήσω τη θέση του σε σχέση με τα ρεύματα της εποχής που ανδρώνεται, με τους προγενέστερους και με τους συνομήλικους δημιουργούς. Υποθέσεις εργασίας κάνω και δεν έχω οριστικές λύσεις.

Ποιητής που, σχηματικά και συμβατικά, μπορεί να ενταχθεί στις παρυφές της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, αφού δημοσιεύει για πρώτη φορά στα 1958 τη συλλογή «Η Πρωτη Γραφη», χωρίς την έμπνευσή του να διαπερνά η «ποίηση της ήττας». Θαρρώ πως ο Σωκράτης Σκαρτσής κινείται στα όρια ενός ρεύματος σαν κι αυτό που οι κριτικοί αποκάλεσαν «μετα-υπερρεαλισμό» κι ωστόσο αφουγκράζεται τους -ηλικιακά- μεγαλύτερους, όπως ο Άγγελος Σικελιανός, προπάντων η Λυδία Στεφάνου και ο Ανδρέας Μπελεζίνης, ενώ η λυρική ιδιοτυπία του αντλεί από την παράδοση, από τον Διονύσιο Σολωμό και τον Ανδρέα Κάλβο.

Ο ποιητής, απ' τη μια, παραμένει «παραδοσιακός» αποπνέοντας λυρισμό:

*Η γραμμη σου ταξιδευει
τον οριζοντα κρυσταλλο
και τα ματια σου γδυνουν τον κοσμο σε τσες μεριες
που δειχνουν τα χερια σου που πανε τα ποδια σου
πως δεν παει πουθενα το κορμι σου, χαρα μου
τι να κανω που φευγουν τα συννεφα
τι να πω που γνωριζουν οι γρυλλοι τις πετρες
και το ξερω πως γυριζεις στα κλαδια και στο χωμα
ομως να το σωμα σου μοναχο.*

Νερο στις μερες, ενότητα «Ωρα γυμνη» 1963

Απ' την άλλη, θραύει τα παραδοσιακά σχήματα και δεδομένα:

*Αφηνομαι στο φως σ αυτη τη θερμη
με τα πρασινα φυλλα τα ελαφρα πουλια την ωραια πετρα
κι ολα αυτα που ειναι ολα
γλυκος αφηνομαι τρυφερος
με τα ματακια τις λαμπεις και το μεγαλωμα των καρπων
με το μεγαλωμα αυτης της ζωης
ωσπου να γινει το μεγαλο η τ ωραιο η το αλλο
που γινεται αυτη η θερμη αυτο το φως
της αφεσης μου.*

Αυγη», 2001, ενότητα «Αγαπημενη μου», αρ. 3, σ.17

Ακόμη, μοιάζει να διαμορφώνεται ως ποιητής, να αποδέχεται και ν' αξιοποιεί - συμπορευόμενος με συνομήλικους, αλλά ουσιαστικά μόνος- «τα αγαθά του υπερρεαλισμού»¹⁵ τα οποία «συμμίχθηκαν με την παράδοση και τις τεχνотροπίες του μετασυμβολισμού»:

Καθε πρωι περιμεναμε,
καθε πρωι τ αθωα σου ματια ζητουσαν τα χερια μου
και το δρομο του κορμιου μου,
καθε πρωι ζητουσες τοπο ν ακουμπησεις
στον τοπο μου ()
Τοσον καιρο, τοση ζωη,
τι βλεπουμε, καλη μου, με τετια ματια,
τι κανουμε μ αυτα τα χερια,
που πηγαμε, που ειμαστε, που παμε,
καλη μου,
τι λενε τα λογια μας,
που ειναι η ζωη μας μια γλυκα θολη
καθε πρωι; ()
Ετσι πηραμε ανασα απ το νερο
να ζηταμε τον τοπο μας
και βρισκουμε τ αθωα σου ματια
και περιμενουμε ολες τις μερες του κοσμου
καθε πρωι, πουλι μου.

Νερο στις μερες, 1963, αρ. 5.

Ορθά διαπιστώνει ο Μιχάλης Μερακλής ότι ο Σωκράτης Σκαρτσής σε σχέση με την υπέρβαση της λογικής: «Την υπέρβαση τη θέλει. Αλλά δεν τη θέλει, απλά και μόνο, την υπέρβαση της λογικής· αυτό είναι το πολύ πολύ ένα μέσο ή ένας τρόπος για να πραγματοποιηθεί κάτι άλλο: θα το έλεγα τελετουργικοποίηση της καθημερινότητας. Τα αισθήματα του σώματος, τα σώματα καθαυτά, τα συναισθήματα, ως πύλη της καθημερινότητας, του ζωντανού, του δρώντος υποκειμένου, εισάγεται σ' ένα χώρο περίπου ιερό, για να μετουσιωθεί σε τελετουργική ύλη. Ο περίπου ιερός χώρος είναι - στη διάθλαση της ποίησης του Σκαρτσή- το φυσικό περιβάλλον, η φύση».¹⁶
Είναι χαρακτηριστική του τρόπου γραφής του η πρωτοτυπία εικόνων και λέξεων-εννοιών:

*Θαλασσα κυμα του ηλιου, κοινωναω
εγω ζωη κινησεις λογια, κοινωναει
λογια κινησεις ζωη εγω
ηλιο του κυματος της θαλασσας,
παιζουμε δροσερες ασπρες γραμμες
αερινες κυματικες οριζοντας
βουνα η αχνα χορτα η χωμα
ζωα αργα η πουλια
πετρες η αφημενα κλαδια
λατρεμενα παιδια
της αγαπης ()».*

Το Πραγμα του Κοσμου, ενότητα «Τα παιδια», αρ. 22

Στίχοι μιας προφητικής φωνής εμποτισμένοι στο λυρισμό και στα ηχοχρώματα, παραπέμπουν σε προσλήψεις εικόνων από την ποίηση του Ελύτη:

Θαλασσα μεγαλη κι ηλιος δυνατος

*κολυμπαω ωραιος και θεογυμνος
μια μες στον καθρεφτη μια στ απυθμενα
μια πουλι πεταω αλαφροτατο
στα πλατια γαλαζια και στα ολοφωτα,
σταζω λαμψη κι ηλιος, η ευγενεια,
ψαρι ταξιδευω και λαμπυρισμος
με τον κοσμο ολο κι ολομοναχος.*

Ποιηματα απ το τιποτα, σ. 16.

*Μελι και γαλα σ ετρεφα,
ψυχη μου,
και μου φυγες αερας και νερο,
μου φυγες κι εμεινε ο κοσμος
λαθος παλιο και νεα αληθεια,
λογος και καημος.*

Μελι στο νερο σημερα», 1973

Είναι διαφωτιστικές και σημαντικές οι επισημάνσεις του ποιητή και κριτικού Ανδρέα Μπελεζίνη -διατυπωμένες με αφορμή τη συλλογή «Μελι στο νερο σημερα» (1973): «Ο Σωκράτης Σκαρτσής, μέσα στην απόλυτη μοναξιά του, κρατιέται με πείσμα στη σχεδία της ελληνικής γλώσσας κι έτσι μόνο βγαίνει στ' ανοιχτά κι αποκρίνεται στο παρόν. Η ποίησή του είναι συγκεντρωμένη γύρω από την προσωπική του ζωή (έρωτας, γάμος, παιδί) και, συνάμα, ανοίγεται στον κόσμο όλο () χωρίς ν' αποστέργει τα λίγα και τα μικρά, τα σύγχρονα και τα δικά μας, αναζητά τα πρωταρχικά και τα μεγάλα στο μύθο, στον πηγαίο προφορικό λόγο, στην οικουμενική ποίηση ()».17

Ο Σωκράτης Σκαρτσής επιμένει, εμφαντικά αισιόδοξος, να οικοδομεί τον δικό του ποιητικό μύθο, μετατοπίζοντας τη θεματική του στον «ιδιωτικό χώρο».18

Εδώ πρωταγωνιστούν: η ισόβια αγαπημένη μούσα της ποίησής του Η Λαλώ, τα παιδιά και οι γονείς μαζί με τους φίλους

*Κοσμος μεγαλος κλειστος κι ευτυχισμενος
κι εδω αγαλλονται οι γυναικες μου.
Μαλακα του αερα χερακια ποδαρακια ()
που φυσαι ο αερας
κι ολο μας γυμνωνει ολο τον κοσμο
τον κλειστο πραγματικο κι ευτυχισμενο*

Αγαλμα, 1984, σ. 19

Δεν αδιαφορεί για όσα συμβαίνουν στο δημόσιο τοπίο, αλλά έχει μια ιδιαίζουσα τοποθέτηση και βιοθεωρία:

«Οι χαρές και οι λύπες μας δέρνουνε. Η ψυχή μας γίνεται και μ' αυτά. Πώς όμως γίνεται και μας κυριεύουνε; Δε μας κυριεύουνε, το χρόνο μας κυριεύουνε, μας κυριεύει αυτό το αλλότριο που γεννάει όλες τις ματαιότητες των υποχρεωτικών και των δεδομένων που ρυθμίζουνε τη ζωή μας με το μέσο της σκέψης μας.

Γι' αυτό τίποτα δεν έχει πραγματικά σημασία. Ούτε τα κέντρα αίσθησης και αντίληψης, ούτε οι σκέψεις και οι γνώσεις (γ.π., οι μάταιες της επιστήμης που είναι, στ' αλήθεια, καλές διαπιστώσεις από μια στενή οπτική), οι γνώσεις που είναι τεχνητές φωτογραφίες αληθινών εικόνων, ούτε η αίσθηση του πόνου ή της χαράς που μας βγάζουν απ' το ρεύμα της αληθινής αίσθησής μας, της χαμογελαστής».19

*() Όταν πινω
μια γουλια νερο*

κι όταν τρώω
μια μπουκιά ψωμί,
γινομαι πιο πολυ
μια γουλια μια μπουκια
ενα μετρο ενα μετρημα ανθρωπινο
σαρκα, αδερφη μου,
προσωπο, αδερφε μου,
αστραποματης στο γυαλιστερο αιωνα
του νερου σας του ψωμιου σας
ενα γερο καρβελι της θαλασσας.

Οστρακα μνημης, 1982, «Κοινωνια», σ. 29

Ακόμη και το ενδιαφέρον του για τον κόσμο έχει στο φιλοσοφικό υπαρξιακό πυρήνα του το «εγώ»:

Αυτος ειναι ο κοσμος μας
απεξω καρπος απο μεσα γλυκα
τα μυρια πραγματα
κι εγω εδω
να ζω οπως πετουν τα πουλια ()
Κυλαει η ζωη μου νερο
λουλουδια φως κι αστρα
κι εξω και μεσα
εξω απ το νερο μεσα στο νερο,
αυτος ειναι ο κοσμος μας
νερο μεσα κι εξω
νερο εδω
εδω νερο
εγω

Παντα νερο», 1994, σ. 60

«Αν λοιπόν ο ποιητής δεν είναι δημόσια η καρδιά της κοινωνίας, μπορεί να είναι ιδιωτικά. Γιατί, μια και υπάρχει κι επιμένει πάντα να υπάρχει ο ποιητής, με τη μια ή την άλλη μορφή, το έργο του συνεχίζει ένα φυσικό κοινωνικό έργο, που άμεσα ή έμμεσα φτάνει ως τον έτοιμο ή το συμβατικό αναγνώστη και ζωντανεύει ή κεντάει το ζώο της πραγματικότητας το ντυμένο βάρβαρο τον εγωιστικό εαυτό μας».20

Οταν η ασπραδα γυαλιζει
οταν φουσκωνει βουνα
και πρασινιζει φυλλα ανασας
τοτε ειναι ο κοσμος, παιδια μου,
ο ωραιος κοσμος.
Σηκωθειτε
να μπειτε να βγειτε
να πειτε πραγματα ωραιο
να παιξετε τη ζωη τρυφερα
στην ασπραδα με γλυκα ματια.
Κοσμος ολοϊσος ολοστρογγυλος
ολος μια καρδια
της μεγάλης γλυκιάς καρδιάς σας
παιδια μου αγαπημενα.
Κοσμος αγαπη
στην αγαπη ασπραδα
στο τραγουδι.

«Παιδια μου», Ανθολογία Μανδραγόρα, ό.π., σ. 81

Σ' αυτή την ενότητα φυσικού-κοινωνικού, δημόσιου-ιδιωτικού είναι αναμενόμενο να βιώνεται και ως πληγή ο κόσμος, παρά την αισιόδοξη αφόρμηση στη σκέψη του ποιητή:

Κι ήταν εκείνο το πρωι που ανοίξαν τα ματια σου,
ανοίξαν τα ματια μου,
ήταν εκείνος ο πονος για τις μερες,
εκείνη η οδυνη για τον κοσμο,
ήταν ο μονάχος θανατος που μετρηθηκε πανω μας
και μειναμε μονάχοι
με μια γευση σκληρη.

Νερο στις μερες, 1963

Η διαπίστωση του ποιητή για την πολιορκία που δέχεται από τον κόσμο, επανέρχεται συνεχώς. Γι' αυτόν η «πραγματικότητα μπορεί να είναι ένα ατέλειωτο σύμπλεγμα πραγμάτων και καταστάσεων, στο οποίο βάζουμε κάποια τεχνητή τάξη, ή μπορεί να ταυτίζεται με την υπόστασή μας και να μη ζητάει ή να μη του ζητάμε τίποτα».21 Έτσι, διαμηνύει προς όσους υποψιασμένους τον πλησιάζουν και προειδοποιεί τον ανυποψίαστο:

*Κοσμος αδερφος γλυκος
απο ανοιχτη μανα
καθαρο πατερα
κοσμος αιμα και νερο,
κοσμος εχθρος αγριος
κυματα ουρανια ατελειωτα
τελειωμενος θανατος
κοσμος φωτια,
κοσμος ξενος αγνωστος
ξερη γνωση
και δε με ξερει
κοσμος μακρινος και μονος,
οχι,
κοσμος κοσμος
γυμνος κι ωραιος
που ζω
γυμνα παιδια μου.*

Αυγη», 2001, «Παιδια μου». αρ. 15

Η επιλεκτική και εισαγωγική αυτή προσέγγιση στην ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή δεν μπορεί να μην περιλαμβάνει και μια συνοπτική αναφορά στους πειραματισμούς του ποιητή και στις μορφικές αναζητήσεις με βάση πρωτοποριακές διατυπώσεις της έμπνευσης. Αναφέρω μερικά δείγματα, ενδεικτικά και όχι εξαντλητικά:

ΣΤΑΓΟΝΕΣ

*γιατιδενταφινις
του κοσμου*

ολα

εδώ κι εδώ κι εδώ
κι εγω
αγαλμα.

Ένας συνδυασμός σχεδίου, πεζών και κεφαλαίων γραμμάτων σε λέξεις, αλλά και φωνημάτων συμπυκνώνονται στο ποίημα 4 στην ενότητα «Σχεδιο», συλλογή *Το Πραγμα του Κοσμου* (σ. 25-26, 27, 31):

[σ. 27]

παιδακι αμαθητο
να παω
ταο τατ τατατα
λα λα λα
στον κοσμο και στο σπιτι μου ()

[σ. 31]

() στην Ελενη την παινεμενη με το υφαδι
τακου τακου ταο γιονι ταϊ - τζι τοτε
τωρα ταρα τρα-λα-λα λι-λα
()

() να εννοουνε πως σε θελω
πως λαλασκω η λαλαω η λαλιζω η λαλω
η ετσι σκετα Λαλω
η λαλω η ομ η λιλα λαλα λα-λα-λα
λα - λειμονακι μυρωδατο κι απο περιβολι αφρατο.

Εκτός από το παραλήρημα του ερωτευμένου, που προηγείται, ανάλογα παιχνιδίσματα με την παιδική γλώσσα και στο ποίημα αρ. 2, ενότητα «Τα παιδια», της ίδιας συλλογής (σ. 222):

Λα λεω Λαλώ
λέω λέγεται
λέγεται λέω
Λαλώ και λα και λο
και λι και λε και ο
και α και ι φωνή ().

Επίσης, το ποίημα 18 στην ενότητα «Υδρα», (σ. 167):

άνα μου ένε μου ίνι μου
λιμενακι
όκο άκα έκι
ο
ου
--- μου --- μου
νιπερατόμ μίλουσα λένε
λενι λανο
λαλό
λάλο
Λαλώ,
βαθια κυλαει το νερο
τρυφερα
κι ολα απλωνουν
και φευγουν κυματα

πραγματικά
της αγαπής, νερό και φωτιά και φως
κι αφήνουν το χώμα
στα χέρια μας.
Σ αγαπάω.

Εντοπίζω ένα ποίημα με φωνητική γραφή ως κραυγή διαμαρτυρίας και μύησης στην ομορφιά της απλότητας:

Ι θαλασα ινε ορεα
εγω ιμε βαρις
κι ολα σοπενουν
γινοντε σχιματα
κε κινιεμε
ι θαλασα με σικονι
ολι νερο
κι αργα αλαφρονο
χορις προσοπο
χορις κινισι πια,
θιμιθικα
ολο.

Αυγη, 2001, «Αυτο», σ. 23

Για να κλείσω αυτή την περιδιάβαση στο λαμπερό ακρογιάλι της ποιητικής θάλασσας του Σωκράτη Σκαρτσή επιλέγω, ταιριαστά στον τρόπο που σκέφτομαι για την ποίηση αυτή, να θυμίσω μόνον μια-δυο διαπιστώσεις που είχε από νωρίς κάνει ο Νικόλαος Κάλας: «Όσοι καταγινόμαστε με την τέχνη έχουμε ορισμένες προτιμήσεις και θεωρητικά επιχειρήματα υπέρ των αισθητικών μας απόψεων, μα τίποτα παραπάνω· καμιά απόλυτη βεβαιότητα για την ορθότητά τους».22 Επιπλέον, την πρόωμη, στα 1933, προτροπή του διανοητή Νικόλα Κάλας προς τους νέους ποιητές: «Αποδώσατε τον κόσμο του ονείρου σας» - τότε που υπεδείκνυε ότι η «Τέχνη είναι κάθαρσις»23 και διερευνούσε τη συμβολή του Α. Κάλβου και Κ. Καβάφη στην «Απελευθέρωση του συναισθήματος στη νεοελληνική ποίηση».

Ας αποδώσει καθένας τον κόσμο του ποιητικού οράματός του, λοιπόν, «αρκεί να ζει ποιητικά ελεύθερος»,24 όπως παραγγέλλει σε όλους μας ο Σωκράτης Σκαρτσής.

Σημειώσεις

1. Σ. Σκαρτσής, «Τα ποιητικά πρόσωπα δίνουν υπόσταση στο απρόσωπο και αιώνιο», Ανθολογία σύγχρονης ελληνικής ποίησης. Ποιητικά τετράδια φθινοπώρου, εκδ. *Μανδραγόρας*, Αθήνα 2000, σ. 10.
2. Ανθολογία Μανδραγόρα, ό.π., σ. 10.
3. *Το Πραγμα του Κοσμου*, εκδόσεις Όστρακα, Πάτρα 1984, σ. 277.
4. Σ. Σκαρτσής, «Η παιδεία και η ποίηση», Γλωσσικά και ποιητικά, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σ. 292.
5. «Η παιδεία και η ποίηση», ό.π., σ. 291-292.
6. Σ. Σκαρτσής, «Η παιδεία της ποίησης», *Πρακτικά έβδομου Συμποσίου Ποίησης*, Αθήνα 1988, σ. 66.
7. Σάββας Μιχαήλ, «Το ποίημα-Όστρακο», *Μανδραγόρας* 12-13, Μάιος-Σεπτέμβριος 1996, [Αφιέρωμα Σ. Σκαρτσής], σ. 138-139.
8. Σ. Σκαρτσής, *Μια ματιά στη γλώσσα*, Όστρακο, τ. 1, Πάτρα, Ιούλης 1986, σ. 23.
9. Σ. Σκαρτσής, *Δέκα σημειώματα για την Ποίηση*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 105.
10. Σ. Σκαρτσής, *Οι άλλες ώρες*, εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2005, σ. 13.
11. Σ. Σκαρτσής, «Η παιδεία της ποίησης», ό.π., 1988, σ. 62.
12. Μ. Μερακλής, «Η ποίηση του Σ. Σκαρτσή», *Μανδραγόρας*, ό.π., σ. 136.
13. Σ. Σκαρτσής, «Η παιδεία», ό.π., 1988, σ. 63.
14. Θαν. Νάκας, «Για τον παιδικό και το λαϊκό λόγο (από έναν οπαδό του Marcel Jousse)», *Μανδραγόρας*, ό.π., σ. 154.
15. Mario Vitti, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 2003, σ. 496-497. Τον κατατάσσει στους «νεοϋπερρεαλιστές» ο Μ.Γ. Μερακλής στη *Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία 1945-1980*. Μέρος πρώτο: ποίηση, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σ. 154-156, σ. 369-370.
16. Μ. Μερακλής, ό.π., σ. 136.

17. Οι σκέψεις του Ανδρέα Μπελεζίνη διατυπωμένες με αφορμή τη συλλογή Μελι στο νερο σημερα, (1973) αναδημοσιεύονται στην αναδρομική ανθολόγηση Οστρακα μνημης.
18. Η ταξινομία προτείνεται από τον Αλέξ. Αργυρίου, «Πλάγια και ευθεία μετάβαση από τον ιδιωτικό στον δημόσιο χώρο», ΣΤ Συμπόσιο Ποίησης, 510, σημ. 35.
19. Σ. Σκαρτσής, *Οι άλλες ωρες*, Αθήνα 2005, σ. 12.
20. Σ. Σκαρτσής, «Η παιδεία της ποίησης», ό.π., 1988, σ. 64.
21. Σ. Σκαρτσής, Ανθολογία *Μανδραγόρα*, 2000, σ. 10.
22. Ν. Κάλας, «Καλλιτέχνες και κομμουνισμός», Κείμενα ποιητικής και αισθητικής, επιμ. Αλ. Αργυρίου, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1982, σ. 259-260.
23. Η διάλεξη του Νικόλα Κάλας στις 13-2-1933 δημοσιεύεται στον Μολυβδοκονδυλοπελεκητή 7/2000, εδώ σ. 195.
24. Σ. Σκαρτσής, «Τα ποιητικά πρόσωπα», Ανθολογία... ό.π., 2000, σ. 12.

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση στη Λευκωσία, 2006, και αφιέρωμα περ *Θέματα Λογοτεχνίας*, αρ. 36, Γκοβόστης, Αθήνα 2008.

Δημήτρης Δαλδάκης

ΩΣΚΡΑΤΗΣ Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ, *ΤΟ ΝΗΣΙ*

«*Θροϊσμα της απλας χνουδι*». Κι έτσι ξαφνικά έχεις χώρο. Παρ' όλο που είναι ένα νησί. Άνετα τα γράμματα, οι λέξεις, τα νοήματα, αναπνέουν. Μόνο με τον απαραίτητο σφυγμό. Ελευθερία της γλώσσας. Ελευθερία γλώσσας.. Οι τόνοι απουσιάζουν. Αμέσως, το συνηθισμένο γράμμα, από εκεί που φόραγε σφιχτά τη ζώνη, μετατρέπεται σε βουνό, σε θάλασσα, σε πλαστική ποσότητα ευχάριστη, ανέμελη. Αναρωτιέσαι: «Μέχρι πού άραγε μπορώ να παραλείψω τη στίξη; Την απόστροφο, το κόμμα, τη σελίδα;» Θέλει προσοχή. Δύσκολη δουλειά να ξέρεις τι θα διώξεις. Δεν μπορείς να τα κρατήσεις όλα, αλλά δεν μπορείς να έχεις άδειο χώρο. Ο κύριος Σκαρτσής φτιάχνει ένα νησί-σύμπαν. Παραλείπει τους τόνους. Δείχνει ότι φοράει φαρδιά αγκαλιά. Καταλαβαίνεις ότι η γλώσσα αφέθηκε ελεύθερη. Ο στόχος είναι η ανάσα. Ότι το πλάνο είναι δουλεμένο στα χρόνια, πριν από τη σελίδα. Ότι δεν είναι το λευκό φύλλο που ζητά μελάνι, αλλά ούτε και η κατάθεση που ζητά καθρέφτη. Η ανάγνωση γίνεται σ' άλλο επίπεδο. Όχι στο πρώτο, της κατανόησης, αλλά έπειτα, όταν το μυαλό γίνεται σώμα ολόκληρο και αφήνεται στην έκταση που προσφέρει το κείμενο. Περνάς «*το μικρό ανάστημα του μυαλού μας*» και ανεβαίνεις ψηλά, παραπέρα, παραμερίζεις το μάτι και λειτουργείς ανεξάρτητα. Δεν επιτηρείς το παιδί.

Του έχεις εμπιστοσύνη και εσύ παίζεις παραδίπλα. Το «Νησί» είναι ποίηση, είναι φιλοσοφία, είναι της ένωσης, είναι της ήρεμης συνειδησης πορείας. «Όλα κοιτάζονται, όλα αισθάνονται, όλα είναι». Η απόλυτη δυνατότητα για τα πάντα είναι ένα μυστικό που ψιθυρίζει ο κύριος Σκαρτσής στην αγαπημένη γυναίκα. Βλέπεις τα λόγια της εμπειρίας που ψάχνουν τόπο ν' ανακουφιστούν και βλέπεις την υγιή, φωτεινή τούφα που αποτραβιέται ν' ακούσεις.

Στόχος και αποκάλυψη μεγάλη, η αναγέννηση. Η πλούσια σύμπραξη του πριν με το τώρα. Η ταυτοποίηση του πριν με το άλλο τώρα. «*Είναι ένα νησί πραγματικό που πραγματικά γίνεται τίποτα*». Παρόν. Αυτό που δεν προλαβαίνω να νιώσω γιατί το ζω. Όσο νιώθω και νιώθομαι. Ένα παιχνίδι αντιθέτων που κλίνουνται μαζί, ένα. Θα 'λεγα αγάπη. Αλλά δεν το λέω. Θα πω ευαισθησία. Γνώση. «*Είμαι και δεν είμαι*», *δυνατό και αδύνατο*», *κοιτάζω και κοιτάζομαι*» *φλόγα ωκεανού και ωκεανός φλόγας*». Αντίθεση που δεν προλαβαίνει να χτίσει θέση, συνιστά αμέσως παγκοσμιότητα.

Δυσκολία μας, το μήκος της παγκοσμιότητας, που θεωρούμε ότι θα μπορούσε να είναι συντομότερο, με την ίδια ουσία και ίδιο εφέ, η φόρμα, που θεωρούμε λεπτή έως αόρατη, δίχως τα πρακτικά χερούλια της αίσθησης η τυπογραφική διάταξη που μάλλον αδικεί το κείμενο.

Νύμφη και λευκό σεντόνι, όνειρο και διάφανη αφή. Συνολικά, το νησί είναι ένας φόρος τιμής στο γλωσσικό εργαλείο, στην ίδια τη ζωή.

Εφημερίδα «Ελευθροτυπία, 24-10-2009

Αλέξης Ζήρας

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ, Τιμητική έκδοση *Η ΓΡΑΜΜΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ*

Τον Σωκράτη Σκαρτσή τον γνώρισα καλύτερα μέσα από μια διαφωνία μας. Ο κοινός φίλος, ο Ανδρέας Μυλωνάς, συστασιώτης με εκείνον το '55-'58 στον Λογοτεχνικό Όμιλο Φοιτητών (ΛΟΦ), μου είχε δώσει την πρώτη έκδοση του *Μικρού δοκιμίου για τη γλώσσα*, δημοσιευμένη το 1967 στην Πάτρα, επισημαίνοντάς μου τον ρηξικέλευθο χαρακτήρα της σκέψης του Σκαρτσή, μια σκέψη που έβγαινε εντελώς έξω από τα φιλολογικά πραγματολογικά. Η διαφωνία, ας την πούμε έτσι, προέκυψε έπειτα, όταν του έστειλα ένα γράμμα όπου κατέθετα τις πρώτες, βιαστικές εντυπώσεις μου από τη μελέτη του, συνδυάζοντάς τες με τα άτσαλα και σκόρπια διαβάσματά μου της δεκαετίας του '80 και ανάμεσα σ' αυτά το διάλογο του Μάρτιν Χάιντεγκερ με τους προσωκρατικούς. Ήταν ένα θέμα που πολύ με κέντριζε κι εξακολουθεί να με κεντρίζει, γιατί ο διάλογος αυτός έθετε για μένα ένα κεντρικό ζήτημα της σύγχρονης θεωρίας: την ποιητική της γλώσσας που αδιαφορεί για τη συνδρομή της μεθόδου.

Ωστόσο δεν ήμουν τελείως λάθος. Αν και αρχίζω κάπως ανάποδα, ιδιαίτερη σημασία για τον ποιητικό στοχασμό και το λόγο του Σκαρτσή είναι γνωστό ότι είχαν οι προσωκρατικοί, μολονότι όταν τους συνάντησε νομίζω πως ήδη ήταν διαμορφωμένος ως προς τις κοσμοαντιλήψεις του. Αυτό που τον ενδιέφερε ή που έμοιαζε να τον ενδιαφέρει ήταν το σημείο συνοχής ανάμεσα στον κόσμο και στον άνθρωπο, ένα σημείο που του είχε πρώιμα αποκαλυφθεί, στα νεανικά του χρόνια, στον ακόμα αγάλαστο πατρογονικό ορίζοντα της φύσης: “Στο Επιτάλιο [στην Αγουλινίστα]”, λέει σε συνέντευξή του (περ. *Μανδραγόρας*, τχ. 12-13, 1996), “επέστρεφα συχνά [...]. Τα λέω αυτά γιατί με διαμόρφωσαν ψυχικά ο χώρος, η μόνωση –τρεις μήνες ξυπόλυτος, γυμνός, με μια κάσκα στο κεφάλι, περνούσα το χρόνο μου διαβάζοντας– αλλά και η γλώσσα που άκουγα”. Επομένως, πρώτο ρόλο σ' αυτή την ψηλάφηση του είμαι-στον-κόσμο έπαιξε ασφαλώς η ιδιοσυγκρασία, το πάθος που λυμαίνεται ως σήμερα την ποίησή του. Ένα πάθος που λυσσάει για να βρει το κουκούτσι του, κι όταν το βρίσκει ψάχνει ακόμα πιο μέσα, έναν επόμενο πυρήνα. Ετούτη η κίνηση προς τα μέσα που την ίδια στιγμή είναι κίνηση διάχυσης του ανθρώπινου είναι προς τον κόσμο, μια κίνηση οντολογικής αφής, παρουσιάστηκε στα πρώτα πρώτα, νεανικά ποιήματα του Σκαρτσή, στην *Πρώτη γραφή* του '58, και έκτοτε δεν απουσίασε ποτέ από τον τρόπο όρασης και αίσθησης της ζωής. Να σημειώσουμε όμως ότι τότε, το '58, ο οντολογικός λυρισμός αυτού του έργου δύσκολα μπορούσε να συναντήσει κάτι ανάλογο στο χάρτη της μεταπολεμικής μας ποίησης. Οι κανόνες ήταν αλλού, στην ιστορική και στη χρονολογική επισήμανση των βιωμάτων, στο πένθος της ήττας και των εμφυλιακών δεινών, έτσι ώστε μια ποίηση εταστική, όπως του Ελύτη ή όπως του Σκαρτσή, που αφήνεται στην ιερότητα του απλού, στην αφέλεια των πραγμάτων, να προκαλεί αμηχανία ή και αντίδραση.

*Ψιθυριστα μιλω στα κοχλια
ψιθυριστα σκληραινω το σωμα μου αφωνο
υγη η φωνη μου με μετραει με τα κοχλια
κοχλια
τ' αφηνω πισω μου
κι αλλα κοχλια
τα κοχλια δεν γνωριζονται
μα το κορμι μου με μια θεληση ολα τ' αγγιζει...*

Από αυτό το ελάχιστο δείγμα καταλαβαίνουμε πως εδώ δεν υπάρχουν σύμβολα και υπαινιγμοί, κωδικοί με τους οποίους η γενιά του Σκαρτσή συχνά υποδήλωνε κάτι

διαφορετικό από ό,τι έλεγε. Αναμφίβολα υπάρχει το άγχος της έκφρασης, το να ειπωθούν τα πράγματα διαφορετικά, αλλά, αν θέλουμε να δούμε αυτή την ποιητική ρητορική με τα μέτρα του '50 και του '60, με την προσπάθειά της δηλαδή να μην επαναλάβει τα πρότυπα των μεσοπολεμικών ποιητών, θα έλεγα με σιγουριά ότι η αγωνία της είναι συγκεντρωμένη σε τούτο: στην προσέγγιση μέσω ενός εσωτερικού ρυθμού στα ουσιώδη της γλώσσας, στο κατά πώς δηλαδή θα μετασχηματιστεί η άμεση αίσθηση του κόσμου σε αίσθηση ομιλούμενη που κρατάει την τραχύτητα, τη γαλήνη, τις ηχητικές διακυμάνσεις, και τέλος τη σιωπή που τα περιλαμβάνει όλα. Με αυτή την έννοια, ο λόγος του Σκαρτσή γύρευε και συνεχίζει να γυρεύει τα όριά του: από τη *Λαλώ* (1961) και το *Νερό στις μέρες* (1964) ως τη *Γυμνή πέτρα* (2006) απευθύνεται σε μια φύση υλική και άυλη, σ' ένα «σύστημα» που για να το κάνει δικό του πρέπει να του μοιάξει, να γίνει βράχος, όστρακο, θαλάσσιο νερό, φως του ήλιου, πράγματα ορατά κι αόρατα. Πρέπει να πάρει το σχήμα τους, να σκορπιστεί σ' αυτά, η γραμμή της ποίησής του να γίνει γραμμή τους, όπως επισημαίνουν και άλλοι μελετητές στον τιμητικό τόμο: ο Α. Λυκουργιώτης, η Β. Επιτροπάκη, ο Β. Τσονάκας. Κυρίως να απαντηθεί με το ουσιώδες τους που είναι η οιονεί απόκριση στην αναζήτηση των ορίων.

Αν λοιπόν και μοιάζει στατική η ποίηση του Σκαρτσή, αν έρχεται και ξανάρχεται (η επανάληψη δεν είναι δείγμα ανημπόριας να ειπωθεί το άλλο, αλλά οικείωση ενός ρυθμού που είναι ο πρώτος φυσικός κανόνας για την ποίηση), ψάυοντας τα ίδια ή τις παραλλαγές τους, στην ουσία ξεφλουδίζει τον κόσμο που υπάρχει μέσα από την ανθρώπινη ύπαρξη, για να φτάσει έτσι στο μεδούλι των πραγμάτων, κινούμενη από τη *λαχταρα των πραγμάτων/ που είναι*, όπως λέει χαρακτηριστικά. *Κι εγώ λέω μόνο για να είμαι/ κι όπως είμαι λέω και γίνεται*. Το ξεφλούδισμα, συνεπώς, δεν είναι μια διαδικασία ξεγυμνώματος που αφορά μόνο την ύπαρξη. Είναι επίσης μια διαδικασία στην οποία η γλώσσα βγάζει τα λέπια της, ξεφορτώνεται τα ιδεαλιστικά της φορτία για να καταφέρει να πει το καίριο, το απολύτως απαραίτητο, αν γίνεται. Ακολουθώντας τα ίχνη της σαμανικής παράδοσης, κάτι που το υπογραμμίζει, μιμούμενος τη διδακτική επανάληψη του παραμυθιού, ο ποιητής ως συλλογικό στόμα επικαλείται, όπως παρατηρεί σε δοκίμιό της η Λύντια Στεφάνου, μια ευστροφία αντίθετη προς τη διανοητική (Μανδραγόρας, ό.π.). Τα επιφωνήματα λ.χ. στη *Λαλώ* ή στην *Ανάσα της αθανασίας* (1996) είναι ένα παιχνιδίσμα του λόγου, *λάμψη θα λάμψει να/ λάμψει λα/ θάνατος, θάλασσα/ ανάσα της αθανασίας*, όμως οι παρηχήσεις είναι βέβαιο πως πλουτίζουν τα συνειρμικά εδάφη της γλώσσας. Και, πιο πέρα, το βασικό μέλημα δεν μένει εκεί. Ο Σκαρτσής, επιστρέφοντας στη φωνητική αντίληψη του παιδικού γλωσσικού παιχνιδιού, συναντά το προγλωσσικά καθαρό, προτού η έκφραση στολιστεί με τα περιττά μαλάματα, κατά τον Σεφέρη. Αν η γλώσσα πετάξει τα ρούχα που την πνίγουν, μπορεί να νιώσει ξανά την ελευθερία της, την άδολη διαθεσιμότητά της, μπορεί να ξανασυνδεθεί με τη μαγεία των επωδών, καθώς η ποίηση που αρθρώνεται με ένα τέτοιο συντακτικό είναι μια ποίηση μυθική. *Άμμος της θάλασσας χέρι στο μάρμαρο/ να με, χαζό νόημα έρημη κόσμε/ ντυμένη, γδύσου/ να σε γνωρίσω-είμαι; Αν μιλήσω με τη θάλασσα τώρα/ κι αν πω του νερού την αλήθεια μου,/ θα μου μιλήσει με σχέδια και γραμμές δικές μου/ κι έτσι θα ξέρω/ αν γυρέψω ψηλά για το τέλος/ και κοντά για την αρχή*.

Αλλά με τούτο, με την αναφορά στη μυθική διάσταση της ποίησης που την επισημαίνει και ο Α. Μπελεζίνης σε προλογικό του κείμενο στη *Γραμμή της Ποίησης*, δεν εννοώ πως το έργο του Σκαρτσή ανάγεται σε κάποιο μυθολογικό σύστημα, χρονικά προσδιορισμένο ή ακόμα και διαχρονικό. Το ενδιαφέρον που εκείνος έδειξε για το δημοτικό τραγούδι, τα κείμενα των Ινδιάνων και το ταό, τα τελετουργικά κείμενα άλλων λαών, μεταφράζοντάς τα και συγκρίνοντάς τα, μας δηλώνει ότι η έγνοια του συγκεντρώνεται στην ανάδειξη των προμυθολογικών στοιχείων, προτού αυτά συστηματοποιηθούν και γίνουν δόγματα και ιδεολογίες. Για τον Σκαρτσή μυθικές εικόνες είναι τα ίδια τα πράγματα, οι γυναίκες, τα ποτάμια, οι πρόγονοι, τα δέντρα, οι πέτρες. Αλλά πότε; Από τη στιγμή που ζουν και υπάρχουν μέσα στο ποίημα που γεννιέται και απλώνει τα μέλη του στο μέσα και στο έξω του ποιητή. *Τα γεγονότα πέφτουν σαν πέτρες/ και οι πράξεις τα φροντίζουν./ Γύρω απλώνεται το πράσινο λιβάδι/ με τα λυγερά χορτάρια στον άνεμο./ Κοιμάμαι και ξυπνώ στ' όνειρο/ που κάνει τα πράγματα/ πράξεις και γεγονότα./ Σταλάζει τ' όνειρο αυτή η δροσιά/ που φωτίζει τα ωραία λουλούδια/ στο πλατύ μου λιβάδι*. Ωστόσο, αν υπάρχει ένα στοιχείο που συνέχει και συνδέει όλα τα υπόλοιπα στην ποιητική του Σκαρτσή, τη γλωσσική της λιτότητα, την

αίσθηση των ορίων, τη σωματική αλκή, την υποστασιακή πρόσληψη και την οικείωση της φύσης, αυτό δεν είναι άλλο από τον έρωτα. Και προσοχή! Δεν ακούγεται εδώ ένας ερωτικός λόγος που αποδίδει τη συναισθηματική κατάσταση, την ανθοφορία του κορμιού, την έλξη της γυναίκας, τη λαχάρα της αφής του αγαπημένου πλάσματος.

Το ερωτικό πάθος, ο αισθησιασμός που εκλύεται είναι την ίδια στιγμή μια ανάβαση προς τον άλλο και μια κίνηση προς την “ιερότητα” της ύπαρξης. Ένα ατέλειωτο άνοιγμα, τελικά, προς την ευφροσύνη μα και βουλιμική ανάγκη της φαντασίας να περιγράψει το εξάισια απεριγράπτο, επιστρέφοντας ξανά και ξανά προς αυτό, σα να θέλει να μας πει ότι η ωραιότητα δεν υπάρχει για μια και μόνο φορά. Η ωραιότητα είναι ορατή και ονειρεμένη, παρούσα και απύουσα, ένα ακένωτο μεταίχιμο όπου το εγώ ερωτεύεται και ποθεί το άλλο σώμα (η *Λαλώ* που είναι γυναίκα, αλλά και καράβι και ήχος και νερό και τα πάντα), επειδή με το ένστικτό του καταλαβαίνει ότι το άλλο σώμα και η άλλη ωραιότητα, όχι το αισθητικό αλλά το αισθησιακό κάλλος, είναι η πιο απτή και άμεση εικόνα της δικής του ύπαρξης. Όπως στο εξής ποίημα του Σκαρτσή από τον *Κούρο του νόστου* (1978): *Γυμνός της γύμνιας λαχάρα του έρωτα. που γδύνεται πάνω της, κινήσεις άσπρου ενδύματος του νερού/ κι ακουμπάει κι αφήνει τα στήθη/ με τα χέρια που απλώνουν, τα πόδια που κλείνουν/ του μαύρου ακίνητου εφηβαίου/ στο νερό του όστρακού της/ που το πεινάω και είμαι και ζυγώνω/ και το έχω/ στο χέρι στο στόμα στο θέλω.*

Βάζοντας μια άνω τελεία σ’ αυτή τη σύντομη περιήγηση στην ποίηση του Σκαρτσή, χρειάζεται τώρα να υπογραμμίσω με τα δικά μου λόγια ένα ακόμα ιδιαίτον χαρακτηριστικό της. Εννοώ τον ευδιάκριτο ρυθμό της. Ένα ρυθμό που δεν επιβάλλεται αλλά βγαίνει από το ορυχείο της γλώσσας του, από τα τσαλίμια, τα παιχνίδια, τις συνηχήσεις και τις σιωπές της, στα οποία αφήνεται με μεγάλη ευφορία. “Ο ρυθμός της γλώσσας, έναρθρος ή γυμνός, μας κινεί μαζί με το σύμπαν και πέρα από την τόσο νηπιακή στην πραγματικότητα σοφία μας, αλλά τόσο η μουσικότητα μας οδηγεί στην πληρότητα της αυτοπραγμάτωσης, στην οποία η αφορμή, ας πούμε το ποίημα και η αίσθησή του που ο αναγνώστης συνειδητοποιεί ως ένα σημείο, ταυτίζονται σε μια οικειότητα, όπου κάθε διάκριση, ακόμη και του ποιητή από τον αναγνώστη, δεν έχει στ’ αλήθεια νόημα. Πράγμα κατανοητό και για την πιο στεγνή λογική, αφού τα στοιχεία αυτά όλα (ρυθμός, μουσικότητα, ποίηση) είναι φυσικές επιβιώσεις μιας αρχέγονης συλλογικότητας, της φυσικής δηλαδή κατάστασης του φυσικού ανθρώπου”.

Ομιλία στην παρουσίαση της *Γραμμής της Ποίησης, 2009*, και σημείωμα στην εφημ. «*Κυριακάτικη Αυγή*» με μικροδιαφορές, και περ. *Poetix*, αρ.2, Αθήνα 2010

Πάτροκλος Λεβεντόπουλος

Η ΓΥΜΝΗ ΠΕΤΡΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ ΣΑΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑ-ΘΕΣΗ, ΚΑΤΑΦΑΣΗ – ΨΑΛΜΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ

Το έργο του Σ. Σ. αποτελεί μια ποιητική σύνθεση που περιλαμβάνει σαν οργανικά μέρη της ανεξάρτητα ποιήματα που μπορούν αν εκληφθούν σαν ομογενή εναύσματα με κοινή αφετηρία τον κοσμογονικό οίστρο του ποιητή που ως νεοφώτιστος ιερέας – σαμάνος, ραψωδώντας το ρευστό είδωλο της αιωνιότητας δια της μαγικής διαίσθησης των πραγμάτων, αναμοχλεύει τα επίπονα κοσμολογικά ερωτήματα σαν καθημερινή εμπειρία.

Είναι προφανές ότι ο ανυποψίαστος αναγνώστης ο μη εξοικειωμένος με την ιδιότυπη γλώσσα του Σ. Σ., θα χρειαστεί μια προσωπική έκ-σταση στην μέθεξη της αναγνώρισης της επίμονης εναλλαγής των προσωπειών-διαμέσων, τα οποία ανάγουν τον λόγο του ποιητή ως την τελική σύμπτωση και ποθητή ταύτισή του με την έκδηλη διαλεκτικά αναγκαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης σαν νομοτέλεια της αυτογνωσίας του κόσμου.

Στο «Φως» η αίσθηση του κόσμου πραγματώνεται μέσα από την διακομιδή του φωτός, μιας τελετουργίας που αφυπνίζει μια ολιστική διάσταση της αίσθησης προς την αναγνώριση και κατάφαση της συμπαντικής αρμονίας. Αυτό επιτυγχάνεται από την συνειδητοποίηση ότι

το είναι και το γίνεσθαι της ανθρώπινης μοίρας αποτελεί συστατικό μέρος μόνον ενός οργανικού συνόλου, μιας συμπαντικής δυναμικής.

Η διάχυση του φωτός αναδεικνύει την 'ουσία' των όντων και εστιάζεται στην δομική τους λειτουργία σ' ένα λιτό, γυμνό τοπίο, όπου πέτρα και θάλασσα αλληλοκαθορίζονται με την διαλεκτική συνύπαρξή τους και υποβάλλουν την γυναικεία ερωτική παρουσία σαν μια καθοριστική συνισταμένη της ανθρώπινης ύπαρξης που διεγείρει και καθαίρει την πνοή-αναπνοή του ποιητή, συνδημιουργού δια της αίσθησης, της αναπαράστασης του κόσμου.

Στην «Υδρα» στο ποιητικό βλέμμα, λειτουργικό στοιχείο αποκατάστασης της επαφής με τον αρχέγονο ομφαλό του κόσμου, εξαιρείται η μοναδικότης της εφής από την αίσθηση του 'εφήμερου' που διηνεκώς ανακυκλώνει την ενδελέχεια των πέραν του επιστητού.

Σ' ένα τοπίο ανάλογο μ' εκείνο του προηγούμενου ποιήματος η σπειροειδής κεντρομόλος κίνηση προς την γυναίκα συνδράμει στην αμφίβολη και αμφίδρομη διάσταση της ευτυχίας με την αποκαλυπτική διάχυση του γενεσιουργού φωτός όπου η πέτρα, απτό και συμπαγές σημείο αφετηρίας και αναφοράς του κόσμου αντιδιαστέλλεται με την θηλυκή παρουσία ως διαλεκτικά γενεσιουργός πηγή γνώσης κι εξέλιξης. Το αίτημα είναι πως το προσωπικό φως του ποιητικού βλέμματος θα αναδειχθεί εν μέσω της οργιαστικής πανσπερμίας της φωτεινής ύλης του σύμπαντος για να κατανοηθεί και διασαφηνισθεί η θέση της ανθρώπινης μοίρας στο υποθετικό πλαίσιο του υπερβατικού σχήματος της δημιουργίας. Η εκ περιστάσεως μετάθεση του ρόλου υποκειμένου αντικειμένου παραλλάσσει τα όρια του 'είναι' και του 'γίνεσθαι' και αναδεικνύει τον καταλυτικό ρόλο του φωτός σ' αυτή την αέναη διαδικασία.

Στα «Αλλα» η ποιητική ενδοσκόπηση στρέφεται στην αναζήτηση της γυμνότητας-αλήθειας όπου εκθειάζεται η απλότης σαν αρωγός στην ποιητική απόπειρα να ανιχνευθεί το σχήμα των πραγμάτων με την γλώσσα-αφή και γλώσσα-διαίσθηση.

Ο ποιητής σαν Υποκείμενο του προσωπικού του κόσμου καθρεφτίζεται στο άπειρο ζητώντας εναγωνίως τα αίτια της ύπαρξής του και παράλληλα εξερευνεί το εξωτερικό σύμπαν όπου προφανώς αποτελεί αντικείμενο και συστατικό μέρος του.

Επιβεβαιώνοντας την εξάρτησή του από αυτό αλλά και αποστασιοποιούμενος παράλληλα, δοκιμάζει πολλαπλά προσώπια προκειμένου να απαλλαγεί από την αμφιβολία και να συναντήσει την ποθητή κατάφαση της γοητευτικής απλότητας της ενδελέχειας του κόσμου, όπου το Εγώ-Υποκείμενο, ο στίχος και η απτή γυμνή πέτρα ταυτίζονται. Ο Σ. Σ. διαλέγεται συνεχώς με τα στοιχεία της φύσης, κοιτάζει και κοιτάζεται με τις αλλεπάλληλες εναλλαγές του βλέμματός του σε μια ισότιμη αδιάρρηκτη σχέση με τα πουλιά, το νερό, τα φύλλα, τα βουνά και την θάλασσα. Ευθαρσώς ως νοσταλγός της παρθενικότητας του βλέμματος του πρωτόγονου ανθρώπου αμφισβητεί το αλάνθαστο της συμβατικής τεχνολογημένης πραγματικότητας και επιβεβαιώνει την υπέρτατη συγκίνηση που πηγάζει από την συναίσθηση της ύπαρξης ακόμα και στο απειροελάχιστο μόριο του κόσμου.

Όμως αισθήσεις και πραγματικότητα επικοινωνούν και χωρίζονται.

Η αέναη κίνηση της θάλασσας σαν κλασική αναπαράσταση της συνεχούς ροής κατευνάζει προσωρινά την αλαζονεία του 'είναι' και μητρικά περιθάλλει και αναδιανέμει τα συστατικά της προς αναζήτηση μιας νέας μορφής που θα αναζωπυρώσει αυτήν την φορτισμένη παρθενική αίσθηση της δημιουργίας.

Η συνεχής ζύμωση των στοιχείων εντείνει την οργιαστική αίσθηση του 'είναι' και το ίδιο ποιητικό σώμα γίνεται τεκμήριο της απρόσιτης σοφίας του κόσμου. Όμως η μοναδικότης της υποκειμενικής αίσθησης ταλαντεύεται ανάμεσα στο μηδέν και το άπειρο, το 'όλον' και το 'τίποτα' και ως μόνη διέξοδος διαφαίνεται με την κατάφαση του 'είναι', την ειρήνη με το πράσινο, την γονιμότητα της βλάστησης, σαν απόδειξη της αγαθοεργού βούλησης του κόσμου.

Στα «Χωριστά», την ολική αμφιβολία που διέπει τον κόσμο για τα πάντα και κυριαρχεί στο ποίημα, απαλύνει η ηδύτης της ανθρώπινης γλώσσας σαν παραμυθία γνώσης που ονομάζοντας τον κόσμο ανανεώνει την διάρκειά του και καθορίζει τις βασικές έννοιες που θα καθοδηγήσουν την ανθρώπινη σκέψη στο ατέρμονο γνωσιολογικό και υπαρξιακό της ταξίδι. Η γυμνή λευκή πέτρα, τα κύματα, τα πουλάκια παραμένουν σταθερά σημεία αναφοράς στην διερεύνηση του κόσμου, όντα-ιόντα σύνεργα της ανθρώπινης σκέψης που παλινωδεί ανάμεσα στην αιωνιότητα και την ματαιότητα κι επισημαίνει το τραγικό αναπόφευκτο της ύπαρξης 'υπάρχουμε-ζωή, χωρίς ζωής'.

Εδώ επισημαίνεται και το μέγα θέμα του ‘άλλου’, της αναγνώρισης της ύπαρξης, ενώ παράλληλα ο ποιητής παραιτούμενος της συμβατικής γνώσης καταφάσκει τον κόσμο όχι μόνο σαν σύλληψη αλλά και σαν διαδικασία ποιοτικής αναβάθμισης ώστε καταλήγει στο συμπέρασμα πως ό,τι γίνεται είναι αποτέλεσμα μιας αναγκαιότητας, μιας λογικής; αλλά πάντως αναπόδραστης συνέπειας της δύναμης της φύσης. Κάθε απόπειρα ερμηνείας του κόσμου υπόκειται στους νόμους της. Ο έρωτας του ποιητή για τον κόσμο δέον να είναι απρόσωπος εφόσον ο ίδιος αποτελεί τον τραγικό επικούρειο γευσιγνώστη της ύπαρξής του, ο ίδιος αποτελεί την πέτρα, την αποδεικτική αλήθεια, και την αφή της μέθεξης με την ομορφιά του κόσμου. Στον αέναο χρόνο με τα δυσδιάκριτα όρια πραγματικότητας και ψευδαίσθησης το ποιητικό εγώ διαχέεται στον κόσμο και αφομοιώνεται σαν ένα παιχνίδι αναπνοής στην εμπνευσμένη αλλά ατελή υποκειμενική σύλληψη του κόσμου. Το προσωπικό τώρα, το χέρι που κινείται, είναι το όχημα του χρόνου στον οποίο αναδεικνύεται η μοναδική συγκίνηση-ανταμοιβή του υπέρτατου βιώματος της συμπαντικής εμπειρίας, το αναλογούν μερίδιο αιωνιότητας στον δικαιούχο στοχαστή μες στην αυτάρκεια της πεπερασμένης του ζωής. Το βίωμα του όντος σημαδεύει μεν με μοναδική συγκίνηση τον ποιητή αλλά δεν αναιρεί το πρόβλημα της αναγνώρισης της πολλαπλής ταυτότητας του κόσμου. Η μυστική επαφή με το θείο παραμένει πάντα το ζητούμενο και η αγωνία του ποιητή να ενσωματωθεί με την συμπαντική ψυχή είναι προφανής. Το γιατί της ύπαρξης επανέρχεται βασανιστικό αλλά η ύλη – γυμνότητα αθρώνεται σαν σύλληψη με την ανθεκτικότητά της στην αέναη εξέλιξη του κόσμου. Τελικά ίσως και η θεϊκή σοφία εναγωνίως προσδοκεί το ποιητικό βλέμμα για να τελειωθεί σαν οικοδόμημα και ο καλλιτέχνης-άνθρωπος σαν συνδημιουργός φιλοδοξεί να έχει διεκπεραιώσει ένα μέγιστο έργο. Όλα αυτά όμως μεγαλεπίβολα και υποθετικά βρίσκονται έωλα στο έλεος του αγνωστικισμού και η αγωνία κορυφούται για να καταπραϊνθεί και πάλι από την οργανική θηλυκή παρουσία που εξευμενίζει τον φιλοσοφικό οίστρο με την επιθυμία και την ανάγκη επιβίωσης.

Στο «Λοιπόν απέξω» σαν πρώτη μέριμνα υπαγορεύεται η αυτογνωσία του ποιητικού υποκειμένου ως προϋπόθεση της κατάκτησης της ουσίας των πραγμάτων όπου το αμφιλεγόμενο ‘εγώ’ λειτουργεί κατ’ ανάγκη σαν καθρέπτης της παράστασης του κόσμου ως την τελική του αφομοίωση με αυτόν.

Στο «Από εκεί εδώ» ο Σ. Σ. την μια στιγμή δοξολογεί την ζωή και την άλλη αυτολογοκρίνεται στην απέλπιδα προσπάθειά του να είναι ταυτόχρονα μέσα και έξω από τον κόσμο και σαν περιφερόμενο συμπαντικό σώμα η αιωρούμενη ψυχή να αλλάξει γωνιά θεώρησης σε μια άμεση μυστικιστική επικοινωνία με τις αρχέγονες υπερβατικές δυνάμεις του κόσμου όπου βιώνεται η μεταστοιχείωση του ανθρώπου σε άλλα υλικά ενώ κορυφώνεται το υπαρξιακό του δράμα και η αγωνία με την έσχατη του μοίρα. Η ανασκαφή του ποιητή ως τα βάθη της ύπαρξης αναζωπυρώνει την αμφιβολία *μη σκέφτομαι μη σκέφτομαι μόνο αυτό να σκέφτομαι*, για να φτάσει ως την αγωνιώδη απόπειρα κατάλυσης της κριτικής σκέψης και του φιλοσοφικού στοχασμού, *γέρνει ο νους του νου μου στο νου του νου και είμαι ή σκέφτομαι μην είμαι μην είμαι/ μόνο αυτό να είμαι*. Επιτέλους η αποκάλυψη του αληθινού κόσμου επικυρώνεται σαν αυθεντική ποιητική δημιουργία όπου «καθετί είναι καθετί» κι ενώ φύλλα, φτερά, χέρια με την ζωοποιό ποιητική πνοή μεταμορφώνονται σε μαγικά εργαλεία αίσθησης και συναίσθησης που ανάγονται σε θεμελιώδη μέσα διερεύνησης και γνώσης ώστε κι ο ποιητής αποφαίνεται «είμαι στην αίσθηση», «μόνο εγώ κι όχι εγώ», «χιλίες αισθήσεις», «ξέρω αυτό που δεν ξέρω». Ο ποιητής κοιτάζει γύρω του και ταυτόχρονα ενδοσκοπείται και απεργάζεται την νέα του γλώσσα, ισόβια αρωγό και μαγική ράβδο μιας νέας κοσμολογικής αυτογνωσίας και πυξίδας προς την έσχατη απόλυτη γνώση, έστω και με την βοήθεια της διαίσθησης.

Στην «Ψαρού» ο ποιητής εμπλέκεται μετά την αποδόμηση στην εκ νέου συναρμολόγηση των υλικών, σε μια διεργασία που από τον βυθό του κόσμου ανασύρεται το ποίημα-όστρακο, μία ποιητική σύλληψη που παραπέμπει στις παλαιότερες ποιητικές συλλογές του ποιητή και επικυρώνει την φιλοσοφική και ποιητική του εξέλιξη στην αυτόνομη και ομογενή ιδιαιτερότητά της. Το κάθε ποίημα του Σ. Σ. είναι ένα ποίημα-ρίζωμα που αναπτύσσεται χωρίς κατεύθυνση και προς όλες τις κατευθύνσεις. Χάρης στην ανθρώπινη παρουσία ο κόσμος σκέπτεται και μιλά, η ποίηση εκτός από ύψιστη τέχνη λειτουργεί και σαν άμεση γραφή διέξοδος, γραφή διαφυγής προς την ελευθερία. Η γύμνια της γυναίκας καθρεφτίζει ή

αποπνέει την αίσθηση ανησυχητικής αλήθειας, μιας αλήθειας ίσως απροσπέλαστης με τα συνηθισμένα γνωσιολογικά εργαλεία και προϋποθέτει την αναδρομή σε μια αρχαία σοφία που προσεγγίζει την φυσική γνώση και την ανθρώπινη ύπαρξη σαν ομογενή προβλήματα.

Η επιμελημένη απουσία στίξης με εκλεκτικά σπανιώτατο τονισμό εμψυχώνει τον καταϊστικό και φιλοσοφικό λυρισμό των ποιημάτων και παρασύρει τον αναγνώστη σε μια τελετουργική εμπειρία περιπλάνησης στα πανάρχαια οντολογικά ερωτήματα μέσα από το πρίσμα της ανατολικής σοφίας που κατ' εξοχήν παραμυθεί τον αγκυλωμένο από τον δυτικό τρόπο ζωής σημερινό άνθρωπο.

Ο ποιητής στα ποιήματα αυτά αναζητεί κι αναρωτιέται για το πρόσωπό του κι εικάζει «είμαι ανάμεσα στα σχέδια ήχου και γραφής», ενώ στροβιλιζόμενος στον λυρικό του οίστρο ανακαλύπτει και ταυτίζεται με την 'μυστική αναπνοή' που του χαρίζει το προνόμιο διερεύνησης της πραγματικής φύσης των πραγμάτων. Αυτή η *vis vitalis* τον καθησυχάζει ότι τελικά αφού η τελειότητα της σοφίας του κόσμου είναι ανιχνεύσιμη και στα επί μέρους, τότε το θέμα της απόλυτης γνώσης μπορεί να παραμεριστεί σαν άτοπο και μη αναγκαίο ερώτημα, καθόσον τόσο αισθητικά όσο και διαισθητικά πανθομολογείται στο ενιαίο σύμπαν η ταύτιση του 'συγκεκριμένου' και 'αφηρημένου' υπάρχουν, σ' ένα τελειωμένο κόσμο όπου η ελευθερία της βούλησης αποτελεί πρωταρχικό μέλημα. Ο ποιητής-λυράρης, διονυσιακός ιερέυς-ιατρός της μέλισσας-ψυχής, κλείνει στο βλέμμα του το σελαγίζον σύμπαν σαν μαρτυρία της καταναγάζουσάς του διαίσθησης και εμπειρίας, διατρανώνοντας ότι ο «κόσμος αυτός ο μικρός ο μέγας» είναι κατά πολύ αντάξιος της ύπαρξής μας και της συγκίνησής μας γι' αυτόν.

Εμείς οι άνθρωποι είμαστε σαν μια μινιατούρα, είμαστε και ο καθρέφτης και το καθρεφτιζόμενο είδωλο του κόσμου και την υπέρβαση αυτής της ναρκισσευόμενης διαπίστωσης αποπειράθηκε ο Σ. Σ. Ποια είναι η θέση μας στον κόσμο; Ποια είναι τα όρια του κόσμου; Ποιος τα ορίζει;

Συνώνυμο της μεταφυσικής υπαρξιακής μας αγωνίας μένει αναπάντητο το ερώτημα.

Ο Κομπαγιάσι Ίσ-σα έγραψε:

«Είναι
Είμαι
Οι νιφάδες»

2009, *αδημοσίευτο*

Αλέξανδρος Αργυρίου

[ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ]

Ο Σωκράτης Σκαρτσής (γ.19336), που είχε κυκλοφορήσει τη συλλογή *Η πρώτη γραφή*, εκδίδει τώρα τα ποιήματα: *Όστρακα μνήμης* (αναδρομική ανθολόγηση), *Σωκράτης Επιταλιώτης θανασσινός* (1973), *Όστρακα* (1976), *Κούρος του Νόστου* (1978), *Τοπράγμα του κόσμου* (1979), *Ένα ερωτικό* (1981), *Άγαλμα* (1985).

Για την ποίησή του έγραψαν: Μ. Γ.Μερακλής, Δ. Κονιδάρης, Δ.Καρατζάς και Α. Μπελεζίνης: Εκτενής μελέτη του τελευταίου, που εκφωνήθηκε στο Μέγαρο Λόγου και Τέχνης της Πάτρας το 1986, περιλαμβάνεται στο *Κριτικό τρίπτυχο* (1991, σ. 215 – 222) και αναδημοσιεύεται στο *Παρουσιάσεις ποιητών* (Πάτρα 2004, σ. 90- 100. Δεν παραθέτω ποιήματά σου), επειδή στις ακόλουθες κριτικές δίνονται εκτενή αποσπάσματα, σχολιασμένα κριτικά. Αναφέρω το κείμενο του Μερακλή:

«Ο Σωκράτης Α. Σκαρτσής (*Η πρώτη γραφή*, 1985) επιμένει στην αναζήτηση μιας καθαρής ποίησης ως εξεικόνισης ενός καθαρού κόσμου, που έχει ωστόσο οριστικά αμαυρωθεί:

Έσχατο καταφύγιο του είναι η φύση:

*Όλη η θάλασσα βραδινές γραμμές του αέρα
καθαρή μπροστά μου
κι έρχονται πουλάκια με γλυκά φτερά και μουσικά μάτια
να είμαι εσπερινός
να ξερω την αλήθεια, να τη.*

Όστρακα, 1976

Μέσα σ' ένα τέτοιο, καθαρμένο, και καθαρήριο φυσικό τοπίο, φέρνει και εγκαθιστά κάποια πρόσωπα, λιγοστά: της ατομικής, της οικογενειακής του ιστορίας. Είναι οι εξιδανικευμένες μορφές της γυναίκας του, των παιδιών του, του πατέρα του. Από αυτή την αρχή, από αυτό το εξυπαρχής ξεκινάει κάθε φορά ο Σκαρτσής, σ' ένα ρυθμό κι ένα στίλ, θα έλεγα, περιοδικών τελετουργικών καθαρμών, στους οποίους υποβάλλονταν, στα μαγικά δρώμενα, άνθρωποι, πράγματα, θεοί, αφού υπόκεινταν, όλα, στον διαγνωσμένον από πανάρχαιους χρόνους νόμο της συνεχούς τριβής, φθοράς, μόλυνσης του κόσμου! Ποιήματα-ξόρκια, ποιήματα-επωδές είναι οι στίχοι τούτοι, που βρίθουν κιάλας από «εξωτικά», στην κυριολεξία, υπερρεαλιστικά στοιχεία, έχουν μια λειτουργία παράλληλη με εκείνη των επωδών στις λαϊκές τελετές: μιλιέται μια άλλη γλώσσα, που θα φέρει και μιαν άλλη πραγματικότητα. Η πραγματικότητα αυτή ανάγεται ως τις πρωθόρμητες απλές φωνές, τους ήχους που είναι, οι ίδιοι, ήχοι και νόημα μαζί: κάτι που εύλογα ξαφνιάζει το σημερινό αναγνώστη:

*ματια
κιταμε*

*γιττι δενταφινεις
του κοσμου*

*παλ παλλ
παλλετ
ολα
λα να*

Περ. Ρυθμός, 1977

Ωστόσο εκείος εμμένει πως, μέσω αυτού του νέου υπερρεαλισμού, θέλει α υποστασιώσει — όπως το εξήγησα πιο πάνω — ένα νέο ουμανισμό στον οποίο ομολογεί την πίστη του. Με τον τρόπο του:

*Όταν πίνω νερό, αδερφή, μου,
και το παίρνω του κόσμου και σένα
στα υλικά μου στο σωμα μου
και σ' αυτή τη στιγμή που την πινω
νερό,
μιλάω στ' αλήθεια
με τον κόσμο και με σένα
στην άκρη του νερού αγαπημένος
νεροκουβαλητής νερόμυαλος
λασπωμένος
νεροκράτορας.
Κι όταν τρώω ψωμί, αδερφέ μου,
παρμένο των σταριών και του καρβελιού σου
στ' άγια της θρέψης μου
στην καθαρή μου μοίρα στην ωραία ελευθερία
αιώνα τέλειον χορτασμένον,
ψωμί,*

*είμαι στ' αλήθεια
κορμίκοντα στοκορμί σου...*

Όστρακα, 1976

Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία (1945 – 1980,

Μερως Πρώτο, Ποίηση), 1987, σ. 154 – 56

Και από την εκτενή κριτική μελέτη του Μπελεζίνη «Σωκράτης Σκαρτσής: Τα ποιητικά μιμογράμματα» αντιγράφω σημεία της:

« [...] Δε θα βρούμε στα ποιητικά βιβλία του Σωκράτη Σκαρτσή μυθικά ονόματα δρόμων και συνοικιών της άνω πόλης. Θα βρούμε όμως κάτι άλλο που για να γίνει, έπρεπε ένας ποιητής να τεθεί αναγκαστικά εκτός συρμού, να ξαναβρει τη λαλιά και να γίνει ένας «αναπαίκτης» των κοσμικών και οικουμενικών διαδράσεων που έχουν νεκρωθεί στην «αλγεβρωμένη» τέχνη της γραφής:

*Αχαγιά Μανωάδα Λεχαινά
βασιλικός γερτός
Αντραβίδα Καβάσιλα ωχ ταξίδι μου
Γαστούνη και Πύργος
(Κολύρι, Μπαρμπάσαινα Βολάτζα Ανεμοχώρι
κι όσα λέγαμε)
Επιτάλιον να Επιτάλιονθε μου Επιτάλιον
δικοί μου Επιταλιώτες
κάμπος στον ήλιο δέντρα μεριές,
Χοντρολυγιά Παράβαλτος Γιαλός Ροφιάς
Αλφειέ Αλφειε Αλφειέ μου Επιταλιώτη
να το αγόρι σου,
με τα γελάδια αργά του Βλογιάρη
του Νέστορα του βασιλιά
των καλών παλατιών
του Τρωικού
ε Τηλέμαχε ταξιδευτή
ε Τηλέγονε — από μακριά
έρχομαι από δέντρο σε δέντρο σε θάμνο σε πέτρα
στο δέος τση θάλασσας
Ιερώνυμε Επιταλιέα
Ήπιες πολύ νερό του Αλφειού μου;*

Πέρα Μεριά,

Είναι λοιπόν ο Σκαρτσής ένας ποιητής του χωριού (και της χώρας), όχι της πόλης, ή της επαρχίας, ένας ποιητής κοσμικός, με την έννοια ότι αναρρυθμίζεται με τον μόνο κόσμο που κατά βάθος είχαμε στην Ελλάδα τους τελευταίους αιώνες, παρακάμπτοντας εννοείται κάθε λαογραφική εκδοχή και ευκολία: Άλλωστε στους στίχους που επικαλεστήκαμε, μελωδούνται και τα τοπικά ονόματα, αυτά ακριβώς που δαιμονίζουν τους επαρχιακούς ονοματοθέτες, ενώ συγχρόνως μνημονεύεται ο «νεών κατάλογος».

μόρφωσαν το μύθο της Αρέθουσας ήταν ένας ΡΟΦΙΑΣ!
Στο χωριό και την ισόμορφη κοινότητα με την ελάχιστη εντροπία της ζητάει ο ποιητής μας τα απλά στοιχεία και ριζώματα με τα οποία σχεδιάζει την ποίησή του, το νερό, το χώμα, τον αέρα σχεδιάζει την ποίησή του και την ομόκεντρη ανάδυση του σώματος και των σωματικών μιμημάτων. Εκεί μόνο βρίσκει την υλική και σωματική αμεσότητα που εξασθενεί όσο μεταβαίνουμε σε ενδιαμέσες και ολοένα πιο έμμεσες και λογιότερες μορφές, τύπους και αχαμνά και νεκρωμένα «γραψίμια».

Στον *Κούρο του Νόστου* (1978), μια συνθετική συλλογή, όπου αναπτύσσονται θέματα και σχήματα πυρηνικά της ποίησής του, ο Σκαρτσής «γράφει», που κατά τον Marcel Jousse σημαίνει: μεταφέρει τις αρχικές χειρονομιακές κινήσεις στους λαρυγγοστοματικούς μυς και

από αυτούς στη γραφική ύλη. Γράφει λοιπόν «γράφει» και άρα εικονίζει, μιμείται και αναπαίζει την προσωπική του πληρότητα και ευδαιμονία:

*κι εγώ Σωκράτης Σκαρτσής του Λάμπρου
και της Πολυξένης
γεννημένος καλά το τριανταέξι,
χίλια ενιακόσια, λοξός,
ακομμάτιστος, ζωντανός ακόμη,
πατήρ τριών τέκνων κι αγαπημένος
της αγαπημένης του,
ικανός να γράφει κάποια ποίηση,
να διαβάσει αρχαία ελληνικά με βιβλία
βαβυλωνιακά ινδικά πρωτόγονα και τέτια,
χωριάτης και φίλος του κάμμινγκς
σ' ένα παράθυρο του Ρίου μπροστά
στον κόσμο
κι εδώ, με τα χαρτιά, μιλούμενος.*

Από την ποίησή μας δεν λείπουν οι «αυτοψίες», οι λυρικές και ελεγειακές αυτοπροσωπογραφίες. Αλλά εδώ ένας ποιητής υιοθετεί κατά φθίνουσα κλιμάκωση τις «μορφές» που του αποδίδουν: «λοξός, ακομμάτιστος και ζωντανός ακόμη».

Το τελευταίο, τη ζωντάνια, τη μαρτυρούν, και τότε που έγραψε τον *Κούρο του Νόστου*, και σήμερα, τα πενήντα τόσα τεύχη του περιοδικού *Υδρία* οι κομψές εκδόσεις των *Οστράκων*, τα ποιητικά του βιβλία, που για να τα φιλοξενήσει κανείς χρειάζεται —και αξίζει— να απελευθερώσει ένα μέρος της βιβλιοθήκης του, η διαδραστική του δράση στα σχολεία και τα τελευταία χρόνια στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας. Το «ακομμάτιστος» το καταλαβαίνουμε επίσης. Ένας ποιητής ανθρωπολογικός, όπως ο Σκαρτσής, βιώνει και γράφει, κάποτε, ρυθμικά και πάλι, το κομμάτιασμά του, θραύσματα αλλ' όχι θρύψαλα ολότητας, «οστρακίζεται», αλλά δεν μπορεί να κομματιάζεται.

Ωστόσο, δεν επιτρέπεται να αποσιωπήσουμε ότι ο ακομμάτιστος (και ακομμάτιαστος) αυτός άνθρωπος υπέστη δύο διωγμούς και κατά τις δύο φάσεις της απριλιανής δικτατορίας. [...].

Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της όταν η δημοκρατία δοκιμάζεται, υπονομεύεται και καταλύεται (1964 – 197και μέχρι τις ημέρες μας), τόμος Ζ' σσ.213-18.

[ΓΙΑ ΤΟΝ Σ.Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ]

(Η τελευταία ομιλία του Αλέξανδρου Αργυρίου στη Στοά του Βιβλίου)

Ένας κανόνας της ποίησης, με τον οποίο θα όριζα τους επάλληλους κύκλους της, θα περιελάμβανε τις ποιητικές του Σολωμού, του Κάλβου, του Καβάφη, του Παλαμά, του Σικελιανού, τον πλησιέστερο στην καθαρή ποίηση Απόστολο Μελαχρινό, και τους πιο οικείους μας Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσο, Εγγονόπουλο, εμμένοντας πάντοτε στη διατύπωση του Richards ότι η ποίηση είναι η υπέρτατη μορφή της συγκινησιακής χρήσης της γλώσσας. Αυτά θα ήταν ένας ικανοποιητικός μπούσουλας. Αν νομίζετε ότι μειώνω το πεδίο αναφοράς, σε αυτούς τους εφραπτόμενους, αλληλοκαλυπτόμενους μερικώς ή ολικώς κύκλους οφείλουμε να περιλάβουμε τον Όμηρο, τους τραγικούς, και —συνοψίζω— το Περί Ύψους του Λογγίνου. Όμως αυτό προϋποθέτει την άμεση γνώση της αρχαίας γραμματείας και όχι τις μεταφράσεις της, που δεν αποτελούν τον αυθεντικό της λόγο αλλά μια ανάγνωσή του και ερμηνεία του, όσο και εφόσον ο μεταφραστής έχει και το ανάλογο background. Δεν ξέρω αν θα συμφωνήσουμε όλοι ως προς το πεδίο αναφοράς που επικαλούμαι: είμαι πρόθυμος να δεχθώ ότι αυτή είναι η μεροληψία μου και ότι μ' αυτή κρίνω. Κατά την προσωπική μου άποψη η σημερινή ποίηση εκεί δοκιμάζεται και εκεί αναφέρεται, έστω και σε απειροστά μικρό βαθμό. Επί του προκειμένου τώρα, διότι πολύ ξεστράτισα. Ο ποιητής, και όχι μόνο, Σωκράτης Σκαρτσής έχει καλούς και πειστικούς συνηγόρους. Ο καλός και αγαπητός μου

πανεπιστημιακός Μιχάλης Μερακλής υποστηρίζει ότι ο ποιητής Σκαρτσής «επιμένει στην αναζήτηση μιας καθαρής ποίησης, ως εξεικόνισης ενός καθαρού κόσμου, που έχει ωστόσο οριστικά αμαυρωθεί. Έσχατο καταφύγιο του είναι η φύση. Μέσα σ' ένα τέτοιο καθαμένο και καθαρτήριο φυσικό τοπίο φέρνει και εγκαθιστά κάποια πρόσωπα, λιγιστά: της ατομικής, της οικογενειακής του ιστορίας. Είναι ιδανικευμένες οι μορφές της γυναίκας του, των παιδιών του, του πατέρα του. Από αυτή την αρχή, από αυτό το εξυπαρχής ξεκινάει κάθε φορά ο Σκαρτσής, σ' ένα ρυθμό και σ' ένα στίλ, θα έλεγα, περιοδικών τελετουργικών καθαρισμών στους οποίους υποβάλλονταν, στα μαγικά δρώμενα, άνθρωποι, πράγματα, θεοί, αφού υπόκεινταν, όλα, στον διαγνωσμένο από πανάρχαιους χρόνους νόμο της συνεχούς τριβής, φθοράς, μόλυνσης του κόσμου! Ποιήματα-ξόρκια, ποιήματα-επωδές είναι οι στίχοι τούτοι, που βρίθουν κιόλας από “εξωτικά”, στην κυριολεξία, υπερρεαλιστικά στοιχεία, έχουν μια λειτουργία παράλληλη με εκείνη των επωδών στις λαϊκές τελετές: μιλιέται μια άλλη γλώσσα, που θα φέρει και μιαν άλλη πραγματικότητα1».

Ο Μιχάλης Μερακλής με την εγνωσμένη μεθοδικότητά του μας δείχνει τόσο το στενό κόσμο του ποιητή όσο και τον ευρύτερο, ενώ συγχρόνως κρίνει ότι τα εξωτικά στοιχεία της ποίησης του Σκαρτσή μας παραπέμπουν στον υπερρεαλισμό. Αλλά και ο αγαπητός μου Αντρέας Μπελεζίνης, που «πολλών δ' ανθρώπων είδεν άστεα και νόον έγνων», μεταξύ άλλων σημειώνει: «Δε θα βρούμε στα ποιητικά βιβλία του Σκαρτσή μυθικά ονόματα δρόμων και συνοικιών της άνω και κάτω πόλης. Θα βρούμε όμως κάτι άλλο που για να γίνει, έπρεπε ένας ποιητής να τεθεί αποφασιστικά εκτός συρμού, να ξαναβρεί τη λαλιά και να ξαναγίνει ένας “αναπαίκτης” των κοσμικών και οικουμενικών επιδράσεων που έχουν νεκρωθεί στην “αλγεβρωμένη” τέχνη της γραφής2». Παραθέτει το ακόλουθο ποίημα – νομίζω ότι το ακούσαμε, θα το ξαναπώ κι εγώ. Εξάλλου ο Έλιοτ λέει ότι ένα ποίημα πρέπει να το διαβάζουμε τουλάχιστον επτά φορές...: Αχαγια Μανωλαδα Λεχαινα βασιλικος γερτος/ Αντραβιδα, Καβασιλα, ωχ, ταξιδι μου,/ Γαστουνη και Πυργος/ (Κολυρι Μπαρμπασαινα Βολαντζα Ανεμοχωρι κι οσα λεγαμε)/ Επιταλιον να Επιταλιον θε μου Επιταλιον/ δικοι μου Επιταλιωτες/ καμπος στον ηλιο δεντρα μεριες,/ Χοντρολυγια Παραβαλτος Γιαλος Ροφιας Περα μερια,/ Αλφειε Αλφειε Αλφειε μου Επιταλιώτη να το αγορι σου/ με τα γελαδια ω ωωω! για τη θαλασσα/ γελάδια αργα του Βλογιαρη/ του Νεστορα του βασιλια των καλων παλατιών/ των караβιών του Τρωικου/, ε Τηλεμαχε ταξιδευτη/ ε Τηλεγονε– απο μακρια/ ερχομαι απο δεντρο σε δεντρο σε θαμνο σε πετρα/ στο δεος της θαλασσας,/ ε Ιερώνυμε Επιταλιαε/ ηπιες πολυ νερο του Αλφειου μου3;

Επανέλαβα το απόσπασμα από το ποίημα Σωκρατης Επιταλιωτης, θαλασσινος που παρέθεσε ο Ανδρέας Μπελεζίνης ώστε να μπορώ να επιχειρήσω μια δική μου ανάγνωση πάνω σε υπογραμμισμένο –που σημαίνει αναγνωρισμένο– από τον ποιητή ποίημα. Το απόσπασμα αναπτύσσεται σε δεκαεννιά στίχους καθένας από τους οποίους έχει δύο ως εννιά λέξεις. Κατά την κρίση μου, το χωρίζω στα ακόλουθα μέρη: τους στίχους 1 ως 8 όπου έχουμε «την των ονομάτων επίσκεψιν εκτός από το στίχο 7, καμπος στον ηλιο δεντρα μεριες όπου ο αφηγητής του ποιήματος επεμβαίνει καθορίζοντας το περιβάλλον. Στο στίχο 9, Αλφειε Αλφειε Αλφειε μου Επιταλιώτη να το αγορι σου έχουμε πάλι τη μικτή σύνθεση, «την των ονομάτων επίσκεψιν» αλλά και το λόγο του αφηγητή, που λειτουργεί ως υπογράμμιση στο τέλος του στίχου, «να το αγόρι σου». Οι στίχοι τώρα 10 ως 19 αποτελούν μια ενότητα στην οποία το υποκείμενο του ποιήματος αναπτύσσει το πεδίο της μνήμης του, της ανάγνωσής του και της καταγωγής του. Αποτελεί τρόπον τινά την ανθρώπινη κλίμακά του. Παρατηρούμε ότι από στίχο σε στίχο ερχόμαστε στην κορύφωση. Πόρισμα: έχουμε δυο κατακτήσεις του ποιητή, την υπογράμμιση και την αναβάθμιση.

Θα αντιγράψω ακόμα ένα ποίημα, καθαρά ημιπροσωπικό, που παραθέτει ο Μπελεζίνης. Το ακούσατε κι απ' τους άλλους, εγώ το διαβάζω διαφορετικά, χωρίς να σημαίνει πως είναι καλύτερη η δική μου ανάγνωση: κι εγω Σωκρατης Σκαρτσης του Λαμπρου και της Πολυξενης/ γεννημενος καλα το τριανταεξη, χιλια εννιακοσα,/ λοξος, ακομματιστος, ζωντανος ακομη, / πατηρ τριων τεκνων κι αγαπημενος της αγαπημενης του,/ ικανος να γραφει καποια ποιηση/ να διαβαζει αρχαια ελληνικα με βιβλια βαβυλωνιακα ινδικα/ πρωτογονα και τετοια/ χωριατης και φιλος του κάμμιγκς/ σ' ενα παραθυρο του Ριου μπροστα στον κοσμο/ κι εδώ, με τα χαρτια, μιλουμενος4.

Στο ποίημα αυτό, που με την εγνωσμένη του ευαισθησία επεσήμανε ο Μπελεζίνης, έχω την εντύπωση ότι τα σαφή αυτοβιογραφικά στοιχεία που μας δίνονται αποτελούν ένα είδος αστυνομικής δήλωσης αλλά και κατάθεση εναντίον του Απόλλωνα, με τελική κατάληξη την υπογράμμιση των ποιητικών του προτιμήσεων. Ο ποιητής μάς δίνει το άνοιγμα της ψαλίδας του με αυτούς τους στίχους. Όσο εκτιμώ, στον ποιητικό βίο του Σκαρτσή συναντάμε πολλά τέτοια ποιήματα, στα οποία ικανοποιείται ο όρος της υπέρτατης μορφής της συγκινησιακής χρήσης του λόγου, όπως και το στοιχείο της αναφορικότητας. Όσο δεν ικανοποιούνται εν μέρει ή εν όλω τα αιτήματα αυτά, ο λόγος δεν είναι ποιητικός αλλά απλώς περιγραφικός ή δοκιμακός. Τι εννοώ, εξηγούμαι. Διαβάζω ένα ποίημα, θα καταλάβετε ποιου ποιητή: Την κάμαρη αυτή, πόσο καλά την ξέρω./ Τώρα νοικιάζονται κι αυτή κ' η πλαγινή/ για εμπορικά γραφεία. Όλο το σπίτι έγινε/ γραφεία μεσιτών, κ' εμπόρων, κ' Εταιρείες./ Α η κάμαρη αυτή, τι γνώριμη που είναι./ Κοντά στην πόρτα εδώ ήταν ο καναπές,/ κ' εμπρός του ένα τούρκικο χαλί/ σιμά το ράφι με δυο βάζα κίτρινα./ Δεξιά: όχι, αντικρύ, ένα ντολάπι με καθρέπτη./ Στη μέση ένα τραπέζι όπου έγραφε./ [Από αυτό συμπεραίνουμε ότι υπάρχει κι ένας άνθρωπος] κ' η τρεις μεγάλες ψάθινες καρέγλες./ Πλάι στο παράθυρο ήταν το κρεβάτι/ που αγαπηθήκαμε τόσες φορές./ Θα βρίσκονται ακόμη τα καϊμένα πουθενά./ Πλάι στο παράθυρο ήταν το κρεβάτι/ ο ήλιος του απογεύματος τώφθανε ως τα μισά. [Καταλαβαίνετε ότι αυτός ο στίχος, αυτή η απλή λεπτομέρεια, ανασταίνει ολόκληρο το ποίημα. Ο Καβάφης με υλικά φθαρτά, φθαρτότατα, στήνει ποίημα, το κατασκευάζει λες και κάνει μια σκηνοθεσία πάνω σ' αυτό.] ...Απόγευμα η ώρα τέσσερες, είχαμε χωρισθεί/ για μια βδομάδα μόνο... Αλλοίμονον./ η εβδομάς εκείνη έγινε παντοτινή⁵. Το ποίημα αυτό του Καβάφη που δεν έχει προσεχθεί όσο έπρεπε, μας υποδεικνύει ότι με ευτελή μέσα, απλές περιγραφές, μπορεί να δοθεί μια κατάσταση που την επαληθεύει η λεπτομέρεια. Πόρισμα τελικό προς ώρα: η ποίηση του Σκαρτσή νοείται μέσα στον κόσμο της που μετέχει ή δε μετέχει του πραγματικού· συνεπώς δεν έχομε το στοιχείο της αναφορικότητας παρά μερικώς, και εξ υποθέσεως τίθεται εκτός συρμού με πρόθεση να γίνει όχι μυροπώλης –κατά τον Καβάφη– αλλά ειδωλοποιός. Και για να τελειώσω, αντιγράφω την πληροφορία από τον Αντρέα Μπελεζίνη. «Ωστόσο δεν επιτρέπεται να αποσιωπήσουμε ότι ο ακομμάτιστος (και ακομμάτιαστος) αυτός άνθρωπος υπέστη δυο διωγμούς και κατά τις δυο φάσεις της Απριλιανής δικτατορίας⁶». Ευχαριστώ.

Σημειώσεις

1. Μ.Γ. Μερρακλής, *Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία 1945-1980. Μέρος πρώτο: Ποίηση*, Πατάκης, Αθήνα 1987, σ. 154-55.
2. Ανδρέας Μπελεζίνης, «Σωκράτης Σκαρτσής: Τα ποιητικά μιμογράμματα», στα Εισαγωγικά κείμενα του τόμου *Η Γραμμή της Ποίησης. Μια ανθολόγηση από την ποίηση του Σ.Λ. Σκαρτσή*, εκδ. «Ταξιδευτής», Αθήνα 2008, σ. 15-20.
3. *Σωκράτης Επιταλιώτης, θαλασσινός*, α' έκδ. Οστρακα 1976
4. «Ο Αλφειός μου», *Κουρος του νόστου*, Οστρακα 1978
5. Κ. Π. Καβάφης, «Ο ήλιος του απογεύματος».
6. Α. Μπελεζίνης, ό.π.

* Το κείμενο αυτό αποτελεί απομαγνητοφώνηση της ομιλίας του Αλέξανδρου Αργυρίου στην εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου *Η Γραμμή της Ποίησης. Μια ανθολόγηση από την ποίηση του Σωκράτη Λ. Σκαρτσή*, εκδ. «Ταξιδευτής», Αθήνα 2008, στη Στοά του Βιβλίου, στις 7 Ιανουαρίου 2009.
μαγνητοφώνηση: Βιβή Τουρόγιαννη Περ. *Μανδραγόρας*

Κωνσταντίνος Δανασής

Ο ΠΡΟΠΟΛΙΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΚΑΡΤΣΗΣ

Απ' όταν ο Max Veber διατύπωσε το ζήτημα της απομάγευσης και συνακόλουθα επαναμάγευσης του κόσμου, ορίζοντας την τελευταία ως ξανασυναπάντηση με το ιερό, περιέγραφε τους όρους της δημιουργίας και παρέδιδε, ίσως χωρίς να το επιδιώκει ακριβώς το μυστικό «της αισιοδοξίας». Έμενε, βέβαια, ανοιχτό το παραπληρωματικό ζήτημα της οριοθέτησης και του νοήματος του ιερού. Στον ελληνικό, τρόπο, ιερό είναι η φύση, το αρχέγονο, το πρωτογενές, η διαρκής εφηβεία, η αθωότητα. Ηχεί στ' αυτιά μου αθέλητα η Καβαφική επίταση: όχι έλλην, ελληνικός.

Si j'ai du gout, ce n'est guerre
Que pour la terre et les pierres.

[Αν έχω γεύση δεν είναι
παρά για πέτρες και χώματα.]

προειδοποιεί ο θηριώδης έφηβος Αρθούρος Ρεμπώ περιγράφοντας με τη σειρά του τους όρους της νεώτερης τέχνης, μιας τέχνης που σχετικοποιεί την έννοια του χρόνου:

“Elle est retrouve
quoi ? l'éternite.
C'est la mer melee

Au soleil
[Την ξαναβρήκα
Τι; Την αιωνιότητα.
Η θάλασσα είναι που σμίγει
με τον ήλιο.]

Ποιο είναι, το ιερό για τον Σωκράτη Σκαρτσή; Απ' τον ποιητή που λείπει ο Ναός και το σχήμα τάφου, είναι η φύση. Και είμαι βέβαιος πως ψιθύρισε φορές τους παραπάνω στίχους μπροστά στην αχαϊκή θάλασσα και αντιφώνησε με τους δικούς του:

Μιλάω με τη θάλασσα
την αλήθεια σου λέω
μιλάω με την άμμο
με το λίγο του κόσμου
το ένα
σαν λέω την αλήθεια

ή:

Σύννεφα σκιές
κινούμενες στα βουνά
της θάλασσας
φωτεινά
ωραίος κόσμος
μόνος του»

Όπου θάλασσα, λοιπόν, είναι αλήθεια διατυπούμενη στο χώρο, είναι ταυτόχρονα η κυρίως γεωμέτρηση της φύσης και γεωμέτρηση της ψυχής και του νου. Θάλασσας είναι τόσο η αλήθεια, όσο και ο μόνος ωραίος κόσμος. Η φύση οντολογεί, κοσμολογεί, αυτή η αρχή και το τέλος. Είναι η ελληνική στάση. Η φύση θα προβεί σε ύστερο στάδιο στην Θεογονία, θα παραγάγει τους θεούς της και ποτέ το ανάποδο. Ο θεός, δηλαδή, να δημιουργήσει την φύση και έτσι την Κτίση. Τέλος, οι επερχόμενοι θεοί θα 'ναι μονάχα οι εκφράσεις της φύσης, που θα διαθέτουν τα είδωλά τους μέσα μας. Απ' αυτά τα εσωτερικά κάτοπτρα θα υποκλέψει ο

ποιητής τα σχήματα και θα εξαγάγει τα νοήματα. Μ' αυτά τα κάτοπτρα θα πορευτεί ο ποιητής που πια θα διαθέτουν, καθώς μιλά ελληνικά την αμφίσημη έννοια, του περιάπτου: καθρέφτης και φυλαχτό μαζί.

Τη μέθοδο του αντικατοπτρισμού θα υιοθετήσει ο ποιητής και στη θέαση του έξω κόσμου, για να περιγράψει τα τοπία της επίγνωσης, της πλήρωσης, του έρωτα:

*Λάμπαν τα μάτια της στη θάλασσα
κι έλυνε τη ζωή της ορθή
στην αμμουδιά που απλώνει το νερό
κι άπλωναν μακριά τα μαλλιά της*

*Σώπα κι άκου το νερό στα κοχύλια,
κάτω απ' τον αέρα τη φωνή.
Άκου την άπλα του κόσμου
και δες τα δάχτυλά μου
μονάχα απ' το φως
δεν παίρνουν τίποτα
δεν δίνουν τίποτα
άλλο από σένα.*

Μια ειδοποιημένη αίσθηση από νωρίς υποδεικνύει στον Σωκράτη Σκαρτσή να μην επιχειρήσεις υπεράνω των ανθρωπίνων ικανοτήτων και των φυσικών ορίων, αλλά να πλάσει πρώιμη λυρική ποίηση, κυβερνημένη από την υπαγόρευση του ουσιώδους, του πρωτογενούς, του αρχέγονου, του εφηβικού, του διαρκώς νέου. Επιδιώκει και πραγματοποιεί «έπος» αλλάζοντάς του τα περιεχόμενα.

Έτσι, ενώ το «έπος» διηγείται, πράγματα, πρόσωπα και συνθήκες του παρελθόντος, ο ποιητής μας πειράται «προσωπικό έπος», γράφει, δηλαδή, ένα μακρύ και ολικό ποίημα που διηγείται ένα οδυνούμενο όσο και εύδαιμον εγώ, εγγεγραμμένο στο τώρα και στο εδώ της δικής του ζωής, αναδεικνύοντας την υψηλή αξία των χειρονομιών των μιμήσεων και των νευμάτων, ό,τι δηλαδή πρωτοδοκιμάζει ο μόλις γεννημένος άνθρωπος.

Μας παραδίδει και μας εμπιστεύεται μυστικά και όρους δημιουργίας συστήματος αυριανού. Είναι πρώιμος από θέση και όχι από καταδίκη. Ξέρει καλά, κι ας διατείνεται πως δεν δίνει σημασία στην ιστορία, και το φέρει καλά από αποδεδειγμένη παιδεία, πως η ωδή στη Σαλαμίνα του Σόλωνα, προηγείται του αντίστοιχου σολώνειου πολιτεύματος.

Γι' αυτό εγώ τον ονομάζω Πρόπολι. Ο Σωκράτης Σκαρτσή είναι σε βάθος πληροφορημένος ότι η πόλις νοσεί.

*...και νυν, ως βιαίως έχεται
πάνδαμος πόλις επί νόσου...» [1140 Αντιγόνη]*
\Αντιστοιχείται προς τον μέγα Σοφοκλέα.
Γι' αυτό κι αυτός:

*γεννημένος καλά το τριαντά έζη, χίλια εννιακόσια
λοξός, ακομμάτιστος, ζωντανός ακόμη..
πατήρ τριών τέκνων κι αγαπητός της αγαπημένης του...*

όπου λοξός, λοξίας Απόλλων, κομίζων φως, κομίζων φύση και πρωτογένεια, και όπου ακομμάτιστος ακομμάτιαστος, ολόκληρος ανόθευτος και υγιής και γι' αυτό ζωντανός ακόμη, γίνεται ο ίδιος προεικασία και Διώνυσος, βακχεύων και κορυβαντιών για να μην συμπεράνει με τους μετέπειτα Θουκυδίδες: άφετε τους νεκρούς θάπτειν τους εαυτών νεκρούς.

Μεγαλωμένος στο άστν των Πατρών δεν θα διηγηθεί την ατμόσφαιρα και την επιφάνεια ενός αβαθούς κοσμοπολίτικου. Κοσμοπολίτικο για τον ποιητή μας είναι α] η ανάγνωση των πρωτογενών στοιχείων και β] η ύψωσή τους σε περίοπτη θέση για τη θέαση από όλους τους ανθρώπους.

Έτσι αρχίζει η ονομάτων επίκλησις:

Αχαγιά, Μανωλάδα, Λεχαινά,
.....
Επιτάλιον να Επιτάλιον θε μου Επιτάλιον
Δικοί μου Επιταλιώτες
κάμπος στον ήλιο δέντρα μεριές...»
όπως εγκλωβίζει το φως μια ρόγα από σταφύλι να κι η χαρά εγκλωβισμένη στο επιφώνημα:

Αλφειέ, Αλφειέ, Αλφειέ μου Επιταλιώτη να το αγόρι σου.

Κάποιο κίνδυνο, βέβαια, θα έπιασαν οι κεραίες του ποιητή για να ζητήσει με το προσωπικό του παράδειγμα την αναπαρθένευση του λυρικού λόγου. Ένα παράδειγμα, στο οποίο αποκρούει το πρόσταγμα: πίσω στην πηγή για να ξαναχαράξουμε το δρόμο.

Βέβαιος, πως τα παιδιά μοναχά μεγαλώνουν με τα νερά και τα χρώματα. Κι οι ποιητές. Έτσι μαθαίνουν να εγκλωβίζουν την αίσθηση και να την μετατρέπουν σε συγκίνηση, που με τη δύναμη της πειθούς της μεταστοιχείωνεται σε γνώση. Ο Σωκράτης Σκαρτσής μετέγραψε επί πλέον την ενική ελευθερία σε πληθυντική έννοια ελευθεριών, όπου η πολιτική ελευθερία δεν είναι μοναδική της όψη και για την οποία άλλωστε προσμάχησε ως πολίτης σε δύσκολα χρόνια. Οδηγείται να θεμελιώσει μια στάση ζωής και τέχνης, που υποδεικνύει ως θεμέλιο όλων των ελευθεριών την πνευματική ελευθερία. Την έκθεση, δηλαδή, του εαυτού, ταυτόχρονα με την προβολή των βιωμάτων και των προσωπικών αισθημάτων, και είναι αυτή η ελευθερία που απαντά στα μεγάλα ερωτηματικά του ανθρώπου για το πνεύμα και τη φύση, για τη γνώση και την πράξη, για το νόμο και την κοινωνία.

Η αναπαρθένευση των λυρικών όρων στον ποιητή μας σημαίνει προφανώς και ταυτόχρονα την επανανάγνωση των όρων ύπαρξης της πνευματικής μας οντότητας, ήτοι πλούτου των βιωμάτων και της ακόλουθης ανάπτυξης του ριπιδιού των συναισθημάτων. Γιατί είναι αυτά που αποδεικνύουν την ανθεκτικότητα του ανθρώπου και εγγράφουν το σχήμα του ως ομορφιά. Αυτή η αθωότητα γίνεται δύναμη αστραπής, επειδή τα σύννεφα φιλιούνται. Αυτή η αθωότητα θα πετάξει εν τέλει, το «λουλούδι της ωραίας λαλιάς του» ή όπως λέει ο ίδιος η αθωότητα να

λέω και να λέγομαι
το όντας και το γίνομαι
νέο
όπως πέτρα την πέτρα
φύλλο το φύλλο
πουλί το πουλί
-όπως γίνεται γλώσσα
η γλώσσα μου.

Και μετά η σωματοποίηση του συναισθήματος όπως ακριβώς, υποδεικνύει στον έρωτα ως η πιο φυσική έκφραση, όπως στα πάθη της φύσης, η φωτιά και η βροχή. Είναι ο τρόπος του λαϊκού πολιτισμού, είναι ο τρόπος του ρεμπέτικου.

Θα κουβεντιάσω μαζί σου
θα 'ρθω κοντα σου να μάθω, θα θέλω να μάθω,
θα είναι κομμάτια.

Όμως ο πρόπολις ποιητής έχει στήσει και παγίδες. Θα μας δοκιμάσει μέσω της έκπληξης λέγοντας:

«Τι θα πει Ιστορία, αφού εγώ δεκάρα δεν δίνω γι' αυτήν, αφού με το αίμα μου και την ανάσα μου δεν έχουν να κάνουν;»

Αντίφαση; Πολλές φορές η γοητεία στην τέχνη προέρχεται από τις αντιφάσεις και τις σκοτεινές πλευρές της σελήνης της.

Ένας άνθρωπος, που η παιδεία του είναι πλατιά και η ευαισθησία του τρέφεται από την διαπολιτισμικότητα, άσε το γεγονός που μιλά και γράφει ελληνικά, είναι δυνατόν να αυτοπαραπέμπεται σε σχήματα ολοκληρωμένα στην κλειστότητά τους; Προτιμώ να διαβάσω το παραπάνω απόσπασμα ως ρητορικό σχήμα, ως απόπειρα βίαιης απόσπασης από τα γεγονότα για να αισθανθούμε και να στοχαστούμε τα εδραία, αρχέγονα και διαρκή, παρά να το αγγίζω ως όντως απαξίωση των βιωμένων. Εξάλλου υφέρπει η σολωμική επίδραση και μαθητεία που «δεν τόλιζα νάναι η ζωή μέγα καλό και πρώτο» και ύστερα η ανάγνωση άλλης παραγράφου του ίδιου θεωρητικού κειμένου «το νησί»:

«Δε σκεφτόμαστε έναν απέναντί μας μόνο κόσμο αλλά σκεφτόμαστε κόσμο. Με μας ο κόσμος σκέφτεται και μιλά. Η σκέψη για τον κόσμο και η γλώσσα για τον κόσμο είναι επίπεδα του κόσμου».

Έτσι ο ποιητής ταυτίζεται με τον κόσμο, ακριβέστερα είναι ο ομιλών κόσμος, είναι η ομιλούσα ιστορία. Και ο Σωκράτης Σκαρτσής πρωτογενώς προφορικός, λαλικός και ερωτικός γίνεται κόσμος.

Κόσμος, δηλαδή, είναι ο ποιητής.

Δημοσιευμένο (πού;)